

Onni ja vapaus – uusliberalismi ja vihreä ideologia onnellisuustutkimuksen näkökulmasta

Jukka Tapani Jonninen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yleinen valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2009

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Tutkimuksen rakenne ja metodologia.....	8
1.1. Sekundääriset tutkimuskysymykset.....	9
1.2. Tutkimuksen jäsentyminen	11
1.3. Poliittikaohjelmien muodostaminen	14
2. Onnellisuustutkimus	18
2.1. Mitä on onnellisuus?	18
2.2. Moderni onnellisuustutkimus	21
2.3. Eri tieteiden rooli onnellisuustutkimuksessa	23
2.4. Onnellisuustutkimuksen keskeiset tulokset	25
2.4.1. Easterlinin paradoksit.....	25
2.4.2. Muita onnellisuuteen vaikuttavia tekijöitä.....	29
2.5. Easterlinin paradoksi psykologian näkökulmasta.....	31
2.6. Tieteenalan yhtenäisyys	34
2.7. Onnellisuustutkimuksen kritiikki	38
3. Uusliberalismi ja vihreä ideologia.....	40
3.1. Uusliberalismi.....	40
3.1.1. Mitä on uusliberalismi?.....	41
3.1.2. Uusliberalismin klassikot.....	42
3.1.3. Robert Nozick: Anarchy, State and Utopia	44
3.1.4. Uusliberalismi ja vapaus.....	46
3.2. Vihreä ideologia.....	47
3.2.1. Vihreän liikkeen historia.....	47
3.2.2. Vihreän ideologian ydin.....	49
3.2.3. Vihreän ideologian klassikot	52
3.2.4. Philippe Van Parijs: Real Freedom for All	53
3.2.5. Vihreä ideologia ja vapaus.....	55
4. Poliittikaohjelmien arviointi.....	57
4.1. Metataso	57
4.1.1. Uusliberalismi.....	57
4.1.2. Vihreä ideologia	59
4.1.3. Arviointi	61
4.2. Globaali taso	62
4.2.1. Uusliberalismi.....	63
4.2.2. Vihreä ideologia	65
4.2.3. Arviointi	67
4.3. Kansallinen taso.....	69
4.3.1. Uusliberalismi.....	69
4.3.2. Vihreä ideologia	73
4.3.3. Arviointi	79
5. Johtopäätökset.....	82
Lähteet	88

Johdanto

Politiikan tutkimus on rikas ja monipuolinen tieteenala. Sen monista haaroista erityisen kiinnostavia ovat ne, jotka käsittelevät politiikan, vallan ja hyvän yhteiskunnan filosofisia ulottuvuuksia. Tämä perinne eli vahvana jo tieteiden kehdoissa, antiikin Kreikassa, jossa Sokrates, Aristoteles ja Platon pohtivat hyvän elämän ja yhteiskunnan ilmene-
mismuotoja. Moderni valtio-oppi harhaili pitkään hyvin suppeissa aihepiireissä keskityen etupäässä vallan instituutioiden tutkimiseen. Sen keskeisiä käsitteitä, kuten ”demokratiaa” ja ”valtaa”, tai hyvän yhteiskunnan ideaalia ei juurikaan kyseenalaistettu, vaan ne otettiin pitkälti annettuna.

Käsitteitä alettiin pohtia tarkemmin toisen maailmansodan jälkeen, ja 1970-luvun alkupuolella tapahtui viimein muutos myös politiikan tutkimuksen suhteessa hyvän yhteiskunnan tutkimiseen. John Rawls ja Robert Nozick julkaisivat omat utopiansa hyvästä yhteiskunnasta tuoden filosofian ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden takaisin politiikan tutkimuksen valtavirtaan (Berndtson 1996, 77). Vähemmälle huomiolle on jäänyt kolmas 1970-luvun alun merkittävä tutkimus. Vuonna 1974 Richard Easterlin esitti artikkelissaan, ettei huikeasti kohonnut elintaso ollut tehnyt amerikkalaisia onnellisemmiksi. Tästä huomiosta on ajan myötä kasvanut kokonainen tieteenala, moderni onnellisuustutkimus, joka tutkii sitä, mikä tekee ihmisen onnelliseksi.

Onni on askarruttanut filosofiä aikojen alusta asti. Aristoteles kirjoitti siitä Nikomakhoksen etiikassa eudaimonia-käsitteen kautta. Hänelle onni oli ennen kaikkea aktiivista, virikerikasta elämää, jolla oli jokin ylevä tarkoitus. Antiikin Kreikan filosofien jälkeen onni nousi merkittävänä tieteellisenä keskustelunaiheena esille utilitaristien teorioissa. Jeremy Benthamille onnellisuuden käsite oli yksinkertainen: synonyymi nautinnolle ja hyvinvoinnille.

Onnellisuuden tutkiminen on kokenut uuden – ja erilaisen – renessanssin viimeisen 30 vuoden aikana. Easterlinin artikkelia pidetään tämän renessanssin alkusoittona (Wilkinson 2007, 2). Siitä alkoi alati kasvava psykologian ja taloustieteen keskuudessa levinnyt tutkimusperinne, joka keskittyi kysymään, mikä tekee ihmiset onnellisiksi. Myöhempi tutkimus on todistanut Easterlinin havainnon oikeaksi ja kyennyt syventämään ja tar-

kentamaan sitä monin tavoin. Modernin onnellisuustutkimuksen kenties tärkein – ja poliittisesti mielenkiintoisin – argumentti on suoraa jatkoa Easterlinin havainnosta. Onnellisuustutkimuksen valtavirta (mm. Frank 1999; Layard 2005a; Lane 2000) on pääty-nyt siihen, ettei onnellisuus enää varallisuuden kasvaessa lisäännä, kun yhteiskunta on ylittänyt tietyn, verrattain matalan, materiaalisen elintason. Yksilöiden tasolla kuitenkin esiintyy vahva korrelaatio varallisuuden ja onnellisuuden välillä, eli suhteellinen varallisuus on onnellisuuden kannalta monin verroin absoluuttista merkityksellisempää.

Modernin onnellisuustutkimuksen synty on merkinnyt aivan uudenlaisten tutkimusmahdollisuuksien avautumista. Onnellisuustutkimuksen piirissä ollaan varsin yksimieliisiä siitä, että tieteenala on keksinyt metodit, joilla ihmisten onnellisuutta voidaan mitata luotettavasti tieteellisesti validilla tavalla. Tämän johdosta onni ei ole enää vain filosofinen kysymys, vaan tieteellisesti mitattava suure, jota voidaan soveltaa muussakin akateemisessa tutkimuksessa. Monet onnellisuustutkijat ovat myös tutkimuksissaan hahmotelleet erilaisia politiikkaohjelmia, joilla yhteiskunnan voisi muuttaa onnellisemmaksi. Tämä on osaltaan synnyttänyt tarpeen tuoda onnellisuustutkimus myös valtiotieteellisen tutkimuksen piiriin.

Vaikka moderni onnellisuustutkimus on pitkälti kvantitatiivista perustutkimusta psykologian ja taloustieteen metodein, on sillä selkeä kytkeä poliittiseen filosofiaan ja niihin kysymyksiin, joista jo antiikin filosofit väittelivät agoralla ja joita Bentham aikoinaan pohti. Tämän tutkimuksen tavoitteena on yhdistää onnellisuustutkimus politiikan tutkimukseen ja valaista hieman niitä moninaisia poliittisia ulottuvuuksia, joita se on tuonut akateemiseen tietoisuuteen.

Berliinin muurin murtumisen ja kommunismin romahtamisen jälkeen liberaalit arvot ja käytännöt ovat muodostuneet yleiseksi normiksi taloudessa lähes kaikkialla maailmassa. On väitetty, että talous on vienyt tilaa politiikalta ja taloudellinen ajattelu ulottunut yhä syvemmälle ihmisten elämään ja toimintaan. Samalla tuloerot ovat kasvaneet voimakkaasti. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa suhteellinen köyhyys on kasvanut absoluuttisen pienentyessä¹. Perinteisesti on nähty, että absoluuttinen elintaso on tärkeämpi kuin

¹ Suhteellinen köyhyys tarkoittaa varallisuuden tai tuloerojen kasvamista. Suomessa suhteellisen köyhyyden määritelmä on jääminen alle 60% tulotasoon mediaanitulosta. Absoluuttinen köyhyys on sellaista,

suhteellinen, ja jälkimmäisestä huolehtimista on pidetty kateutena. Onnellisuustutkimus kuitenkin kumoo tämän näkemyksen.

Onnellisuustutkimuksen mukaan kyseessä on nollasummapeli, jossa yhden varallisuuden kasvun myötä saama onnellisuustason kohoaminen laskee muiden tasoa vastaavassa määrin. Richard Layard (2005a, 152) kuvaileekin varallisuuden kasvua ”saasteeksi”, jota on verotettava yleisen hyvän vuoksi. Tämä tutkimustulos on radikaali haaste uusliberalismin – tai laajemmin taloustieteiden valtavirran – absoluuttista vaurautta korostavalle paradigmalle. Libertaristisen Cato-instituutin tutkija, filosofi Will Wilkinson (2007, 4) menee jopa niin pitkälle, että toteaa onnellisuustutkimuksen, mikäli sen tulokset todella pitävät paikkansa, vaarantavan jopa Yhdysvaltain hallituksen legitimitetin. Hallituksen voidaan nähdä markkinauskoisuudessaan rapauttavan kansan onnellisuutta, jonka tavoittelu on yksi Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen keskeisiä tavoitteita.

Tutkimus liittyy vankasti onnellisuustutkimuksen nykytrendeihin. Sen piirissä on nähtävissä suuntaus deskriptiivisesti suuntautuneesta tutkimuksesta yhä normatiivisempaan ja poliittisempaan analyysiin. Tämän suuntauksen edustajiksi voidaan laskea mm. Easterlin, Robert Frank ja Richard Layard. Yhteistä näille on halu johtaa deskriptiivisestä tutkimuksesta normatiivisia poliittisia johtopäätöksiä. Toinen yhteinen tekijä on status quon kritisointi: tutkijat ovat esittäneet kritiikkiä vallitsevaa talousjärjestelmää kohtaan ja samalla tuoneet esiin omia vaihtoehtoisia politiikkaohjelmiaan, jotka ovat onnellisuustutkimuksen löydösten kanssa sopusoinnussa. Yleisesti ottaen tieteenala on vasemmistolainen George Lowensteinin mennessä analyysissään jopa niin pitkälle, ettei usko kenenkään voivan tutkia onnellisuutta olematta poliittisilta mielipiteiltään vasemmistoon² kallellaan (Wilkinson 2007, 3).

Tähän mennessä kritiikki status quota ja vallitsevaa talousjärjestelmää kohtaan on kuitenkin jäänyt hajanaiseksi. Erilaisten ideologioiden yhteensopivuutta onnellisuustutkimuksen kanssa ei ole juurikaan tutkittu. Tämän tutkimuksen on määrä paikata tätä aukkoa akateemisessa onnellisuustutkimuksessa. Tavoitteena on viedä onnellisuustutki-

jossa joudutaan tinkimään elämän fyysisistä perustarpeista, kuten ruoasta, majoituksesta, vaatteista tai lääkkeistä.

² Yhdysvalloissa ”vasemmiston” käsitteellä on erilainen sisältö kuin Euroopassa. Mutta kuten luvusta 4.3.3. käy ilmi, voidaan tieteenalaa pitää myös eurooppalaisesti ymmärrettynä ”vasemmistolaisena”.

muksen normatiivinen trendi yhden askeleen pidemmälle, johdonmukaiseen ja mahdollisimman kattavaan analyysiin erilaisten ideologioiden ansioista suhteessa onnellisuustutkimuksen tuloksiin ja niistä johdettuihin politiikkasuosituksiin.

Onnellisuustutkimuksen heittävä haaste uusliberalismille, tai globaalille talosjärjestelmälle, tekee siitä hyvin mielenkiintoisen tutkimuskohteen akateemisen politiikan tutkimuksen piirissä. Vaikka onnellisuustutkimuksen metodologisista ja filosofisista ulottuvuuksista käydään kiivasta debattia, on sillä jo nyt ollut poliittisia implikaatioita. Bhutan on päättänyt tavoitella valtiollisen onnellisuuden (GNH = Gross National Happiness) lisäämistä bruttokansantuotteen sijaan (Frey & Stutzer 2007, 1) ja Iso-Britannian konservatiivipuolueen puheenjohtaja David Cameron vaatinut valtiollista hyvinvointia (Gross Domestic Wellbeing) mittariksi politiikan onnistumiselle (Wilkinson 2006). Suomessa vihreiden entinen puheenjohtaja Osmo Soininvaara on ottanut voimakkaasti kantaa onnellisuustutkimuksen puolesta. On siis olemassa merkkejä, että onnellisuustutkimus otetaan tosissaan myös merkittävien poliitikkojen keskuudessa ja siitä on tulossa keskeinen tekijä erilaisten poliittisten projektien ja ideologioiden legitimoinnille.

Onnellisuustutkimuksella on paljon annettavaa ajankohtaiselle poliittiselle dilemmalle: suhteellisen köyhyyden kasvulle absoluuttisen pienentyessä. Stakesin edesmennyt ylijohtaja Matti Heikkilä (2008) kirjoitti keväällä 2008 Helsingin Sanomien mielipideosastolle. Hän kritisoi tapaa, jolla media on ahnas kirjoittamaan negatiivisista yhteiskunnallisista ilmiöistä positiivisten jäädessä pois median valokeilasta. Hän päätti kirjoituksensa suoraan kysymykseen: *”Taloustaloudessa keskustelussa olisi yritettävä saada käyntiin pientä moraalipoliittista sivujuontaa. On kysyttävä, onko tuloerojen lisääntymisen ongelma silloinkin, jos pienituloisimpienkin reaalitytulot kasvavat?”*. Oletan, että tämä opinnäytetyö tarjoaa tuoreita ja tieteellisesti perusteltuja näkökulmia Heikkilän kaipaamaan keskusteluun.

Tässä valossa on luontevaa tehdä akateemista tutkimusta erilaisten poliittisten ideologioiden yhteensopivuudesta onnellisuustutkimuksen tulosten kanssa. Tutkimuksen tavoitteena on aloittaa tämä tutkimusperinne Suomessa vertailemalla keskenään kahta ilmiötä, joita on perusteltua kutsua aikamme ”megatrendeiksi”: uusliberalismia sekä vihreää ideologiaa. Tutkimus rajataan näihin kahteen, koska ne ovat paitsi aiheen kannalta ha-

vainnollisimmat ja mielenkiintoisimmat, myös globaalin tulevaisuuden kannalta merkittävät poliittiset ilmiöt. Varsinkin akateemisissa piireissä uusliberalismi nähdään ajan henkenä, mistä selkeimpänä esimerkkinä ovat havainnot vallan siirtymisestä demokraattisesti valituilta poliittisilta elimiltä ”markkinoille”³. Toinen yleisesti hyväksytty trendi on luonnonvarojen kestävä käyttö, josta akuuteimpana esimerkkinä on ilmastomuutos. Vihreän ideologian komponentit ovatkin olleet hyvin suosittuja monenlaisien puolueiden agendalla vuosituhannen vaihteen jälkeen. Näin myös vihreä ideologia voidaan nähdä ajan henkenä.

Alun perin opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella libertarismien kahta suuntausta, oikeistolibertarismia⁴ ja vasemmistolibertarismia⁵ onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksen edetessä ilmeni vahvoja syitä katsoa oikeistolibertarismien olevan ideologisesti lähellä uusliberalismia ja vasemmistolibertarismien vihreää ideologiaa. Uusliberalismien ja vihreän ideologian tarkastelu libertarismien eri muotojen sijaan antaa tutkimukselle enemmän poliittista merkitystä ja tekee siitä ajankohtaisemman. Toisaalta ratkaisu samalla vaikeuttaa tutkimuskohteiden operationalisointia uusliberalismien ja vihreän ideologian ollessa huomattavasti monisyisempiä ilmiöitä kuin edellä mainitut libertarismien muodot.

Koska tämänkaltainen tutkimus on – eritoten Suomessa – uutta, on tavoitteena substanssin ohella hahmotella myös metodologisia työkaluja ja ideoita, joilla onnellisuustutkimus voidaan liittää politiikan tutkimukseen. Tutkimuskysymys on yksinkertainen: missä määrin uusliberalismien ja vihreän ideologian mukainen politiikka tekee ihmiset onnellisiksi? Tähän etsitään vastausta operationalisoimalla sekä uusliberalismi että vihreä ideologia yhden näitä kuvaavan filosofisen utopian kautta. Uusliberalismi operationalisoidaan Robert Nozickin *Anarchy, State and Utopia* – teoksen kautta, vihreä ideologia Philippe Van Parijsin *Real Freedom for All* -teoksen. Näistä kummastakin johde-

³ Tutkimuksen kirjoittamisen aikana tilanne on tosin muuttunut dramaattisesti. Globaali talouskriisi on monien mielestä sysännyt kriisiin sekä uusliberalismien että itse kapitalismien. Aika näyttää, onko kyseessä vain lyhyt suvantovaihe markkinoiden voittokulussa, vai onko markkinoiden sääntelyn lisääntyminen pysyvä ilmiö.

⁴ Jota yleensä tarkoitetaan kun puhutaan libertarismista oikeistolibertarismien ollessa aatteen pääsuunta.

⁵ Joka eroaa oikeistolibertarismista ennen kaikkea kyseenalaistamalla Locken näkemyksen omistusoikeuden syntymisestä ja katsomalla, että ns. maailmalliset resurssit kuuluvat yhtä lailla kaikille maailman ihmisille. Perusteellisempi esitys vasemmistolibertarismista ja maailmallisista resursseista ks. Jonninen, 2007.

taan politiikkaohjelmia, jotka arvioidaan modernin onnellisuustutkimuksen näkökulmasta.

Uusliberalismi ja vihreä ideologia korostavat voimakkaasti vapautta tärkeimpänä arvonaan, jolle kaikki muut ovat alisteisia. Tämä luo opinnäytetyöhön mielenkiintoisen kontrastin onnen ja vapauden välille. Käytännössä yksi tutkimuksen sivutuloksista onkin näkökulma, jossa verrataan onnea suhteessa erilaisista vapauskäsitteistä kumpuaviin ideologioihin ja politiikkasuosituksiin.

Tutkimus etenee sen rakenteen ja metodologian kautta keskeisten käsitteiden määrittelyyn ja lopuksi analyysiin. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen rakenne ja siinä käytetty metodologia. Toisessa luvussa kerrotaan modernista onnellisuustutkimuksesta ja sen keskeisistä tutkimustuloksista. Kolmannessa luvussa määritellään opinnäytteen kaksi keskeistä käsitettä, uusliberalismi ja vihreä ideologia, sekä perustellaan näiden kahden operationalisointi Nozickin ja Van Parijsin teosten kautta. Neljännessä luvussa uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetaan politiikkaohjelmat, jotka arvioidaan onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Lopuksi tutkimustulokset kootaan yhteen, pohditaan niiden merkitystä ja avataan uria mahdollisille jatkotutkimuksille.

1. Tutkimuksen rakenne ja metodologia

Tutkimuksen aihe on tuore ja siihen liittyy vaikeita metodologisia ja käsitteiden määrittelemisestä juontuvia haasteita. Tämän johdosta metodologian perinpohjainen selvittäminen on tutkimuksen validiteetin kannalta tärkeitä. Tutkimuksen rakenne ja metodologia -luvussa avataan työn sekundääriset tutkimuskysymykset, joiden avulla esitetään kaavio tutkimuksen jäsentymisestä. Tämän tarkoituksena on avata sekundääristen tutkimuskysymysten keskinäistä suhdetta ja havainnollistaa tutkimuksen etenemistä ongelmanratkaisun näkökulmasta. Lopuksi esitellään tutkimusta varten kehitelty metodologinen työkalu, jolla muodostetaan politiikkaohjelmia tutkimuksen kohteina olevista ilmiöistä.

1.1. Sekundääriset tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimuskysymys kuuluu: *”Missä määrin uusliberalismin ja vihreän ideologian mukainen politiikka tekee ihmiset onnellisiksi?”*. Tähän vastaaminen edellyttää useisiin toissijaisiin tutkimuskysymyksiin vastaamista, mikä onkin tutkimuksen varsinainen haaste. Seuraavaksi esitellään nämä toissijaiset tutkimuskysymykset ja avataan hieman niihin liittyviä ongelmia ja haasteita. Samalla analysoidaan myös mahdollista kritiikkiä, jota näitä kysymyksiä kohtaan voidaan osoittaa.

Miten onnellisuutta mitataan? Tutkimuskysymykseen ei voida saada vastausta, mikäli onnellisuutta ei kyetä mittaamaan tieteellisesti validilla tavalla. Luvussa 2.1. esitellään tieteenalan yleisimmin käytetyt argumentit sen puolesta, että on olemassa globaalisti tunnettu ilmiö, joka tunnetaan onnellisuutena, ja jota voidaan mitata. Luvussa 2.7. esitellään tieteenalaa kohtaan suunnattua kritiikkiä. Mikäli tiede löytäisi yhteisymmärryksen siitä, ettei onnellisuutta voida mitata, ei tietenkään voitaisi myöskään sanoa, tekeekö onnellisuustutkimuksen tuloksien perusteella harjoitettu politiikka ihmiset onnellisiksi. Tutkimuksen arvo ei kuitenkaan täysin riipu siitä, voidaanko onnellisuutta mitata. Koska tieteenalan tuloksia on käytetty myös politiikan tekoon, on onnellisuustutkimuksella tietty poliittinen merkitys riippumatta sen tieteellisestä validiteetista. Tämän johdosta on tärkeätä tutkia, millainen on sen näkemys optimaalisen onnellisuuden tuottavasta yhteiskunnasta ja miten eri ideologioiden mukaiset politiikkaohjelmat vaikuttavat ihmisten onnellisuuteen.

Miten onnellisuustutkimuksesta johdetaan koherentti synteesi? Onko onnellisuustutkimus yhtenäinen tieteenala? Näitä kysymyksiä käsitellään luvuissa 2.4. ja 2.6. Toisessa luvussa osoitetaan tieteenalan olleen pitkään varsin yhtenäinen ja sen paradigman muuttuneen hyvin vähän Easterlinin (1974) artikkelin jälkeen. Onnellisuustutkimus on tuottanut valtavan määrän tietoa onnen suhteesta erilaisiin ilmiöihin ja nämä tutkimustulokset ovat olleet varsin hyvin linjassa Easterlinin hypoteesien kanssa. Aivan viime vuosina tieteenalan yhtenäisyys on kuitenkin alkanut hieman rakoilla, ja Easterlinin hypoteesit on kyseenalaistettu. Tällä on vaikutusta myös tähän opinnäytetyöhön. Koska tieteenalan piiristä on noussut paradigman kyseenalaistajia, on tutkimuksesta rajattava

pois tämä toistaiseksi marginaalinen osa onnellisuuden tutkijoista, jotta tieteenalasta voidaan johtaa koherentteja politiikkasuosituksia⁶.

Tämän vuoksi onnellisuustutkimuksen operationalisointiin otetaan mukaan vain niiden onnellisuuden tutkijoiden tutkimuksia, jotka pitäytyvät Easterlinin hypoteeseissa. Tämä oli helppo ratkaisu, sillä juuri näillä tutkijoilla on ollut poliittista merkitystä, varsinkin Richard Layardilla, jonka vuonna 2005 ilmestynyt teos nosti onnellisuustutkimuksen poliittiseksi ilmiöksi Isossa-Britanniassa. Valintaan sisältyy kuitenkin se riski, että tieteenalan ns. ”liberaalin opposition” näkemys pääsee tulevaisuudessa paradigman asemaan. Vaikka näin tapahtuisi, ei tämä täysin vie arvoa opinnäytetyöltä, sillä siinä käytettävä otos onnellisuuden tutkijoista vastaa hyvin sitä onnellisuustutkimuksen valtavirtaa, johon on vedottu poliitikkojen taholta⁷.

Miten uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetaan koherentti synteesi? Uusliberalismin ja vihreän ideologian operationalisointi muotoon, josta voidaan johtaa politiikkasuosituksia, on hyvin haastavaa. Kummankin käsitteen sisältö on jatkuvan muutoksen tilassa, ja näin ollen käsitteet tulee ”jäädäyttää” sellaisella tavalla, joka on paitsi sisäisesti koherentti ja käsitteen taustalla olevaa ilmiötä mahdollisimman hyvin edustava, myös opinnäytetyön metodologisia haasteita vastaava. Nozickin ja Van Parijsin teosten valintaa perustellaan luvuissa 3.2.3. ja 3.2.4. On selvää, etteivät nämä teokset ja niihin eksplisiittisesti ja implisiittisesti sisältyvät politiikkasuositukset ole sama asia kuin uusliberalismi ja vihreä ideologia. On kuitenkin perusteltua olettaa, että tämän opinnäytetyön metodologisessa kontekstissa ne ovat näiden ilmiöiden optimaaliset operationalisoijat. Tulee myös huomata, että Nozickin ja Van Parijsin teokset nähdään oikeistolibertarismien ja vasemmistolibertarismien klassikoina (Otsuka 2005, 2). Näin ollen voidaan argumentoida, että mikäli teosten linkitys uusliberalismiin ja vihreään ideologiaan voidaan osoittaa kestävämmäksi, on opinnäytetyöllä arvoa vielä tutkaillessaan näitä kahta libertarismien muotoa onnellisuustutkimuksen näkökulmasta.

Miten uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetaan politiikkaohjelmia? Tämä kysymys on tutkimuksen vaikein vaatien eniten luovuutta, loogista päättelykykyä ja

⁶ Tämä päätös perustellaan tarkemmin luvussa 2.6.

⁷ Havainnollisina esimerkkeinä Layardiin viitanneet David Cameron ja Osmo Soininvaara.

valmiuksia luoda verrattain monimutkaisia politiikkaohjelmia. Onnellisuustutkimuksen kohdalla politiikkaohjelmien johtaminen on vaivattominta, sillä alan tutkijat ovat itsekin harrastaneet tätä, joskin hyvin korkealla abstraktion asteella. Tutkimus ei kuitenkaan pyri luomaan onnellisuustutkimuksesta koherenttia politiikkaohjelmaa, vaan sen tutkimustuloksia käytetään vain ad hoc – muodossa uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta luotujen politiikkaohjelmien arvoinnissa. Uusliberalismin ja vihreän ideologian osalta haasteena on looginen päättely ja rivien välistä lukeminen. Vaikka kummatkin teokset ovat laajoja ja koherentteja utopioita, eivät ne suoraan sisällä konkreettista utopian reseptiä. Kysymykseen vastaaminen on siis suuri haaste, joka samalla määrittää myös opinnäytetyön akateemisen arvon. Poliitiikkaohjelmien johtamisen metodologiaa kuvataan luvussa 1.3.

Miten uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetut politiikkaohjelmat arvotetaan onnellisuustutkimuksen näkökulmasta? Poliitiikkaohjelmia on mahdotonta arvottaa kvantitatiivisesti, mutta onnellisuustutkimus on kehittänyt metodeja, joilla erilaisten elämäntilanteiden ilmiöiden vaikuttavuutta onnellisuuteen voidaan verrata keskenään. Arvottamisessa etsitäänkin siis laadullisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia näiden politiikkaohjelmien väliltä ja arvioidaan niiden painoarvoa onnellisuustutkimusten tulosten valossa.

1.2. Tutkimuksen jäsentyminen

Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen. Se liikkuu käsitteiden maailmassa tarkoitukseen etsiä näille tuoreita merkityksiä, sisältöjä ja näkökulmia. Käytännössä kyse on kahden normatiivis-ideologisen ilmiön – uusliberalismin ja vihreän ideologian – arvottamisesta deskriptiivis-normatiivisen⁸ ilmiön – onnellisuustutkimuksen – näkökulmasta. Onnellisuustutkimus on joutunut sekä metodologisen että filosofisen hyökkäyksen kohteeksi (Wilkinson 2007). Tutkimus ankkuroituu onnellisuustutkimuksen deskriptiiviseen luonteeseen. Tämä on toinen tapa ilmaista jo aiemmin todettu lähtökohta, että tutkimus ottaa onnellisuustutkimuksen tieteellisen relevanssin annettuna. Sen validius (fi-

⁸ Deskriptiivis-normatiivisen siinä mielessä, että tieteenalan perustana on psykologian ja taloustieteen tuottama aineisto, mutta onnellisuustutkijat ovat antaneet tälle aineistolle normatiivisia merkityksiä, joita tutkimuksessa käytetään hyväksi.

losofinen perusta: mittaa onnea, joka on ilmiö, jota voidaan mitata) ja reliabiliteetti (metodologinen perusta: mittaa onnea mittarein, jotka antavat tietoa juuri siitä ilmiöstä, jota halutaan tutkia) siis oletetaan vankaksi. Tämän johdosta onnellisuustutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti jätetään tutkimuksessa sivuosaan. Ratkaisu johtuu ennen kaikkea siitä, että kyseessä on tieteenfilosofinen kiista, johon ei missään nimessä kyettäisi antamaan perusteellista ja tyydyttävää vastausta tämän tutkimuksen puitteissa. Tutkimuksen toisessa luvussa kuitenkin avataan hieman aiheesta käytyä keskustelua ja niitä argumentteja, joilla onnellisuustutkimuksen validiteettia ja reliabiliteettia on kritisoitu.

Tutkimusongelma mahdollistaa useita koherentteja tutkimusstrategioita. Asiaa voitaisiin lähteä tutkimaan psykologian näkökulmasta etsimällä populaatiosta ensin sellaisia yksilöitä, jotka voidaan luokitella ”uusliberaaleja” tai ”vihreitä” arvoja noudattaviksi, ja testata sitten erilaisin psykologisin kokein näiden henkilöiden onnellisuutta. Tämä on kuitenkin valtiotieteiden kannalta hyvin ongelmallinen lähestymistapa, sillä tutkimuksen kontekstissa voidaan perustellusti huomauttaa, ettei tutkimustulos ole oleellinen, mikäli näiden henkilöiden käyttäytymisestä koituu muille ihmisille sellaisia negatiivisia ulkoisvaikutuksia, jotka vähentävät kollektiivisen onnellisuuden määrää⁹. Tällaisella tutkimusstrategialla voidaan saada hyvin erilainen tulos verrattuna yhteiskunnan tasolla tehtävään tutkimukseen. Tätä tukee tutkimus, jonka mukaan yleisesti Suomen ”uusliberaaleimpana” pidetyn puolueen, Kokoomuksen, kannattajat ovat selvästi onnellisempia kuin vihreiden kannattajat¹⁰ (Hirvonen & Mangeloja 2006, 94).

Uusliberalismin ja vihreän ideologian operationalisointi ei ole ongelmatonta. Kummankin käsitteen sisällöstä käydään jatkuvaa taistelua, uusliberalismi -ilmiöstä jopa siinä määrin, että koko käsitettä vastaavan ilmiön olemassaolo kyseenalaistetaan (Patomäki 2007, 10¹¹). Tutkimus asettaa operationalisoinnille tiukat reunaehdot. Mikäli hyväksytään kummankin ilmiön olevan enemmän tai vähemmän alati muuttuva, on hyvin vaikeata johtaa niistä mitään sellaista konkreettista esimerkkiä¹², joka ei olisi jollain taval-

⁹ vrt. Richard Layardin (1995a, 152-3) ajatus varallisuudesta ”saasteena”.

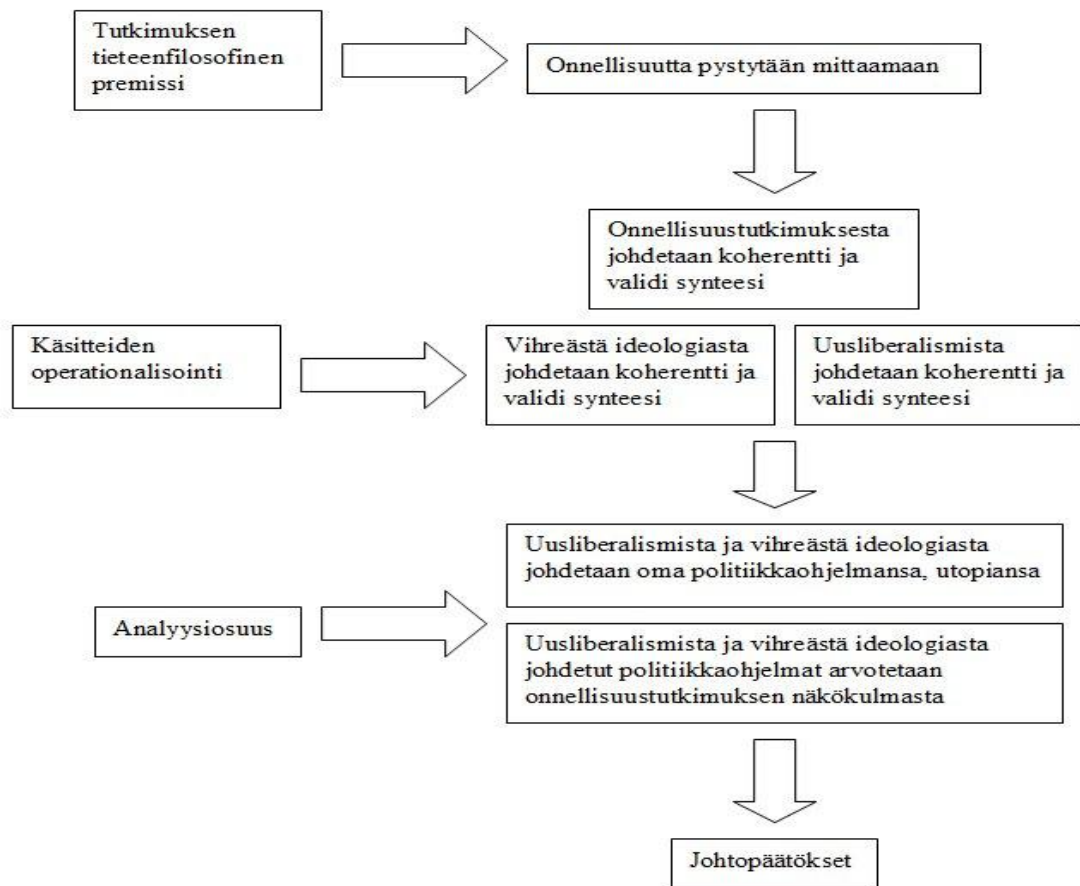
¹⁰ ks. johtopäätökset uusliberaalin ja vihreän ideologian mukaisen politiikan vaikutuksista ihmisten onnellisuuteen.

¹¹ ”Usein sanotaan, että uusliberalismi on termi, jota vain opin vastustajat käyttävät.”

¹² Kuten vihreiden puolueohjelma, maailmanpankin toimintaohjelma, jonkun filosofin tuotanto tai sanakirjamäärittelmä.

la hyvin ongelmallinen. Erilaisten näitä ilmiöitä edustaviksi käsitettyjen instituutioiden ohjelmat voivat vaihdella radikaalisti vuodesta toiseen, ja jo koherentin ”kokonaisuohjelman” johtaminen näistä vaatisi oman tutkimuksensa. Samoin näitä aatteita yleisesti tunnustaviksi miellettyjen filosofien ajatukset vaihtuvat teoksesta toiseen. Sanakirjamäärittelyt taas ovat liian suppeita tarjotakseen riittävästi substanssia konkreettisten politiikkaohjelmien muodostamiseen. Edellä mainittujen syiden johdosta uusliberalismi ja vihreä ideologia operationalisoidaan vain yhden – mahdollisimman validin – teoksen kautta. Tällaiselle teokselle on asetettu vaatimukseksi paitsi filosofisen näkökulman substanssi, myös koherenttius. Toisin sanoen on pyritty etsimään kummastakin ilmiöstä mahdollisimman laaja ja johdonmukainen utopia.

Kollektiivisen onnellisuuden vertaaminen olisi voitu toteuttaa eri tavalla. Yksi mahdollisuus olisi ollut laatia pisteytysjärjestelmä ryhmälle maita ja asettaa nämä sen avulla janalle, jonka toisessa päässä on puhtaan uusliberaalia, toisessa puhtaan vihreän ideologian mukaista politiikka harjoittavat valtiot. Tämän tuloksia olisi sitten verrattu onnellisuustutkimuksen tuloksiin samojen maiden osalta. Ongelmaksi tässä strategiassa olisi muodostunut ennen kaikkea validin pisteytysjärjestelmän luominen tai löytäminen. Lisäksi tutkimuksesta oli määrä tehdä konkreettisempi ja kouriintuntuvampi tuomalla mukaan spesifit politiikkaohjelmat. Näiden avulla tutkittavat ilmiöt saavat joukon konkreettisia ilmiöitä, jolloin ne on helpompi hahmottaa. Ratkaisu on myös mielenkiintoinen nimenomaan politiikan tutkimuksen näkökulmasta. Haittapuolena valitussa ratkaisussa on näiden ohjelmien johtaminen enemmän tai vähemmän abstrakteista ilmiöistä. Onnellisuustutkimuksen osalta tätä on tehty paljon, mutta uusliberalismin ja eritoten vihreän ideologian tapauksessa metodi vaatii taitoa pukea abstrakti filosofinen utopia konkreettiseen olomuotoon.

KUVIO 1: Tutkimuksen jäsentyminen

Kuviossa 1 havainnollistetaan tutkimuksen jäsentyminen edellisessä kappaleessa esitettyjen toissijaisten tutkimuskysymysten kautta. Tutkimus jakaantuu neljään osaan. Ensimmäinen keskittyy onnellisuustutkimuksen validiteetin käsittelemiseen. Tutkimuksen toinen osa rakentuu käsitteiden operationalisoinnin ympärille. Kolmas osa on tutkimuksen tärkein. Tässä analyysiosassa uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetaan politiikkaohjelmat, jotka arvioidaan onnellisuustutkimuksen tulosten näkökulmasta. Tutkimuksen päättävässä neljännessä osassa asetetaan analyysiosan tulokset laajempaan kontekstiin ja vedetään niistä johtopäätökset.

1.3. Poliitiikkaohjelmien muodostaminen

Metodologian osalta opinnäytetyö on verrattain kokeileva ja uutta luova. Poliitikasuositusten johtaminen tutkittavista ilmiöistä on erityisen haastavaa. Tähän ei ole

olemassa mitään yksinkertaista tapaa. Tutkimuksessa lähdetään siitä, että paras tekniikka ongelman ratkaisemiseksi on looginen päättely ja erilaisten abstraktien vihjeiden ja painotusten pukeminen konkreettiseen ja koherenttiin olomuotoon. Nozickin ja Van Parijsin teoksista on mahdollista johtaa koherentit utopiat ja rakentaa näistä konkreettinen malli, vaikkei tällaista ole teoksissa eksplisiittisesti mainittu. Tämä onnistuu käyttämällä teosten filosofis-normatiivisia osia vihjeinä ja ohjenuorana. Haasteena menetelmässä on konkreettisten politiikkaohjelmien ja näiden filosofis-normatiivisten osien analogian osoittaminen.

Politiikkaohjelmien muodostamisessa konkretisoinnin työkaluna käytetään verojärjestelmää¹³ ja tarkastelun tasoina metatasoa, globaalia tasoa ja kansallista tasoa¹⁴. Politiikkaohjelmia käsittelevä luku jakautuu kolmeen osaan näiden tasojen mukaan. Myös jokainen taso itse jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä käsitellään uusliberalismia, toisessa vihreätä ideologiaa ja kolmannessa näitä arvioidaan onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Metataso eroaa kansainvälisestä ja kansallisesta tasosta siten, ettei siinä käsitellä konkreettista politiikkaohjelmaa, vaan tarkastellaan kolmen tutkittavan ilmiön filosofis-normatiivisia lähtökohtia. Näin ollen se toimii alustuksena kahteen seuraavaan tasoon. Näissä uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetaan politiikkaohjelma, jota arvioidaan onnellisuustutkimuksen tulosten valossa. Arviointiosiossa myös onnellisuustutkimuksen utopia hahmottuu hieman, mutta siitä ei tutkimuksessa johdeta samalla lailla koherenttia utopiaa kuin uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta.

Analyysiosuus jaetaan kolmeen tasoon, sillä yksi analyysin taso johtaisi liian monimutkaiseen politiikkaohjelmiin. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että mm. ilmastonmuutos, erilaisten tautien uhat ja teknologian kehitys ovat tehneet maailmasta paikan, jossa jokaisessa maassa harjoitettu politiikka vaikuttaa lukemattomin tavoin myös kaikkiin muihin maihin ja niissä eläviin ihmisiin. Tutkimus lähtee siitä, että em. syistä kansainvälisen tason hallinta on ihmisten onnellisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeätä, mutta

¹³ Tämä voidaan muotoilla myös vero- ja tulonjakojärjestelmä, sillä jokainen verojärjestelmä on aina määritelmällisesti samalla myös tulonjakojärjestelmä riippumatta siitä, mihin verorahat yhteiskunnassa käytetään. Politiikkaohjelmat kattavatkin sekä sen, millä tavalla verot kerätään, myös sen, miten ne jaetaan yhteisössä.

¹⁴ Lähtökohtana on nykyinen maailma. Eli miten nykyisen maailman tulisi toimia Nozickin ja Van Parijsin utopian mukaan. Tarkastelemalla utopioita nykymaailman näkökulmasta, niihin saadaan konkretiaa ja havainnollisuutta.

toisaalta kansallisvaltiot ovat yhä ”politiikan perusyksiköitä”, joiden tasolla sijaitsee eniten valtaa ja joihin suurin osa ihmisistä voimakkaimmin identifioituu.

Tutkimuksen kolme tasoa muodostavat kumulatiivisen kokonaisuuden. Metatasolla hahmotetaan rakennettavien politiikkaohjelmien filosofis-normatiiviset lähtökohdat, eli käytännössä tunnustetaan tärkeimmät arvot, jotka synnyttävää politiikkaohjelmaa ohjaavat¹⁵. Kansainvälisellä tasolla nuo arvot saavat konkreettisen ilmenemismuodon. Kansallinen taso on kansainväliselle tasolle alisteinen, eli kansainvälisen tason politiikkaohjelmat rajoittavat kansallisen tason politiikkaohjelmia. Tutkimuksen ”yhteisö” on koko maailma, eli tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ennen kaikkea globaalin yhteisön onnellisuuden maksimoinnista. Tämä on tärkeä valinta, sillä kansallinen onnellisuudella saattaa olla globaalin onnellisuuden kanssa tilanteessa, jossa toisessa tapahtuva onnellisuuden lisäys merkitsee onnellisuuden vähenemistä toisessa¹⁶.

Tutkimus ottaa premissikseen rationaalisen ihmiskuvan. Ihminen on rationaalinen toimija, joka pyrkii maksimoimaan oman etunsa. Raha on universaali resurssi, jonka avulla ihminen kykenee hankkimaan muita tälle tärkeitä resursseja, kuten ruokaa, suojaa ja vaatteita. Vaikka monet muutkin arvot ovat ihmisille tärkeitä, lähtee tutkimus siitä, että ihmisiä kyetään ohjaamaan antamalla heidän toiminnalleen taloudellisia insentivejä. Näin ollen talouspolitiikalla pystytään ohjaamaan ihmisten toimintaa haluttujen arvojen ja normien mukaiseen suuntaan. Tämä premissi on tutkimuksen tärkeimmän metodologisen innovaation taustalla. Uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetuille politiikkaohjelmille annetaan talouspoliittinen ilmiasu. Tarkemmin sanoen kummastakin johdetaan koherentti verojärjestelmä.

Verojärjestelmä on sopiva metodologinen työkalu kolmesta syystä. Ensinnäkin jokaisella modernilla ihmisyhteisöllä täytyy olla sellainen, jotta se voisi tuottaa ne palvelut¹⁷,

¹⁵ Myös Van Parijsin ja Nozickin teosten esittely, uusliberalismin ja vihreän ideologian suhde vapauteen ja näiden ilmentymät metatasolla muodostavat oman kumulatiivisen kokonaisuutensa, jossa seuraava osa laajentaa, syventää ja tarkentaa edellistä.

¹⁶ Näin esimerkiksi tilanteessa, jossa globaalin onnellisuuden maksimointi edellyttäisi sellaista tulonjakoa, jonka seurauksena rikkaan maan kansallinen onnellisuus heikkenee loss aversion -ilmiön seurauksena (ks. luku 2.5.).

¹⁷ Ulkoinen turvallisuus, oikeusjärjestelmä ja sopimusten ylläpito ovat tehtäviä, jotka käytännössä kaikki poliittiset filosofiat jättävät utopioissaan yhteisön ylläpidettäviksi. Ja tähän tehtävään se tarvitsee resursseja, jotka kerätään veroina – rahana, tavarana tai työsuorituksina.

joiden vuoksi yksittäisistä ihmisistä on alun perin muodostunut yhteisö. Käytännössä yhteisöä ei ole olemassa ilman jonkinlaista verojärjestelmää. Toiseksi verojärjestelmällä kyetään ohjaamaan ihmisten käyttäytymistä haluttuun suuntaan: tupakkavero vähentää tupakointia, arvonlisäveron alentaminen tietyn tuoteryhmän kohdalla lisää sen kulu- tusta jne. Kolmanneksi verojärjestelmä on hyvin joustava ja monipuolinen työkalu. Käytännössä lähes mihin tahansa arvoon tai tavoitteeseen voidaan vaikuttaa verojärjes- telmän avulla.

Tutkimuksessa verojärjestelmä ymmärretään lavasti. Se määritellään tarkoitta- maan ”kaikkia niitä keinoja, joilla resurssien – rahan, tavaran tai työpanoksen – vaih- dantaan tai kiertokulkuun puututaan yhteiskunnan toimesta”. Tämän määritelmän mu- kaan se kattaa normaalien verojen lisäksi verovähennykset, kaikenlaiset perustulon muodot, tuotantokiintiöt, eläkejärjestelmät jne. Tutkimuksen luonteen ja rajallisuuden johdosta siinä tullaan kuitenkin keskittymään pääasiassa veropolitiikan suuriin linjoihin. Näiden ohella avataan myös sitä, millaiseksi yhteiskunta kunkin veromallin seuraukse- na muotoutuu. Tämä on tärkeätä varsinkin Nozickin kohdalla, koska tämän hahmotte- lemassa negatiivisen vapauskäsitteen sävyttämässä utopiassa veroilla on vain pieni rooli.

Kaikki uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdetut politiikkaohjelmat saavat perustelunsa Nozickin ja Van Parijsin kirjoista. Van Parijsin kohdalla tästä kuitenkin poiketaan sikäli, että tutkimuksessa käytetään tarpeen mukaan myös kahta ”Real Free- dom for All” – teoksesta tehtyä kommentaaria¹⁸, joissa eri alojen tutkijat kommentoivat Van Parijsin ajatuksia perustulosta. Kummassakin teoksessa myös Van Parijsilla on pu- heenvuoro, jossa tämä selventää, avaa ja puolustaa teostaan ja ajatuksiaan. Tutkimuk- sessa mukaan kelpuutetaan myös näissä teoksissa esiintyvät Van Parijsin ajatukset, koska niiden voidaan katsoa selventävän Real Freedom for All – teoksen sanomaa ja näin auttavan politiikkaohjelman rakentamisessa.

Käytännön tasolla politiikkaohjelmien johtaminen tapahtuu siten, että analyysiosuudes- sa hahmotellaan verojärjestelmää ja ratkaisut perustellaan Nozickin ja Van Parijsin kir-

¹⁸ Van Parijs 2003 ja Reeve & Williams 2003.

joista löytyvillä ajatuksilla. Arviointiosioissa kummastakin ohjelmasta seulotaan sellaisia elementtejä, jotka onnellisuustutkimuksen näkökulmasta edistävät tai haittaavat ihmisten onnellisuutta. Näissä osioissa viitataan tarpeen mukaan yksittäisiin onnellisuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Lopullinen arvio ja vastaus tutkimuskysymykseen annetaan Johtopäätökset – luvussa.

2. Onnellisuustutkimus

Onnellisuustutkimus on opinnäytetyön keskiössä joten tutkimuksen teoriaosuus aloitetaan selvittämällä mitä se on. Ensin käydään läpi, mitä onnella tarkoitetaan ja minkälaista problematiikkaa siihen liittyy. Onnellisuustutkimuksen historia kerrataan pääpiirteissään, samoin tutkimusalan suhde eri tieteisiin. Tässä yhteydessä avataan hieman tarkemmin, miten tutkimus keskittyy nimenomaan kansantaloustieteelliseen onnellisuustutkimukseen. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset ja näistä tarkemmin ns. Easterlinin paradoksi, jota tarkastellaan myös psykologian näkökulmasta. Lopuksi eritellään tieteenalan yhtenäisyydestä ja validiteetista käytyä keskustelua sekä esitetään kritiikkiä, jota onnellisuustutkimus on saanut osakseen.

2.1. Mitä on onnellisuus?

Onnellisuustutkimuksen käsitteleminen on tarkoituksenmukaista aloittaa onnellisuuden käsitteellä. Tällä on hyvin syvälinen filosofinen ja metodologinen merkitys ja – kuten opinnäytetyön edetessä tullaan huomaamaan – olennainen vaikutus siihen, miten onnellisuustutkimuksesta vedettyihin politiikkasuosituksiin tulisi suhtautua. Filosofisesta näkökulmasta katsottuna kysymys onnellisuuden määrittelystä pelkistyy jaotteluun onnesta benthamilaisena hedonismina sekä aristotelialaisena eudaimoniana. Kolmas onnellisuutta paljon tutkinut filosofi oli John Stuart Mill, joka utilitaristina puolusti benthamilaista onnellisuuskäsitystä. Hänen näkemystään onnesta voidaan kuitenkin Martha Nussbaumin mukaan pitää Benthamin ja Aristoteleen käsitysten synteessä ja näitä kumpaakin ”rikkaampana” (Nussbaum 2005, 172). Tässä opinnäytetyössä on kuitenkin tarkoituksenmukaista syventyä vain hedonismiin ja eudaimoniaan näiden ollessa tutkimusalan filosofiset avainkäsitteet.

Hedonistinen onnellisuus viittaa yksinkertaisimmillaan kivun välttämiseen ja mielihyvän kokemiseen sekä korostaa materiaalisia resursseja onnen tuojana. Hieman laajemmin ymmärrettynä sen voidaan katsoa viittaavan myös henkilökohtaisen edun ajamiseen laajemmassa kuin oman kehon kontekstissa. Filosofisen narratiivin hedonistiselle onnellisuuskäsitykselle on antanut Jeremy Bentham, valistuksen ajan englantilaisfilosofi ja kuuluisa utilitaristi, joka keksi suurimman onnen periaatteen¹⁹, jota yhteiskunnan piti hänen mukaansa noudattaa. Paras yhteiskunta oli Benthamille se, jonka kansalaiset olivat onnellisimpia, ja parasta politiikkaa se, joka tuotti suurimmalle määrälle ihmisiä suurimman määrän onnea. Tämä oli egalitaarinen ideaali, sillä Benthamille onni oli puhtaasti subjektiivinen kokemus, ja jokaisen onni yhtä tärkeitä. Benthamilainen onnellisuuskäsitys on myös fyysinen samaistaen mielihyvän ja hyvyyden ja banaali pitäessään käsitettä ongelmattomana (Nussbaum 2005, 172-4).

Eudaimonisen (kreikankielinen eudaimon-sana tarkoittaa suunnilleen ”elää hyvin” tai ”onnistua elämässä” [Niiniluoto 2008, 18]) onnellisuuskäsityksen isänä pidetään Aristotelesta, joka korosti ihmisen toimintaa osana yhteisöä. Hän näki onnen hyvin ongelmallisena käsitteenä ja tutkaili sitä laajasti Nikomakhoksen etiikka – teoksessaan (Nussbaum 2005, 171, 175). Aristotelelle onni ei ollut subjektiivinen kokemus, vaan jotain suurempaa – ystävyyttä, rakkautta ja poliittista osallistumista, aktiivista, osallistuvaa ja inklusiivista elämää, jolla oli jokin tarkoitus ja päämäärä. Onnea ei missään nimessä voinut Aristoteleen mukaan samaistaa pelkkään nautintoon, koska se viittaa elämäntapaan, joka on sopiva myös eläimille (Niiniluoto 2008, 19): ”kuin valitsisi tyhmän laiduntavan elikon elämän” (Nussbaum 2005, 176). Eudaimonian nähdään yleisesti viittaavan ihmisen potentiaalin ja ”oikean luonnon” aktualisoimiseen. Se on antanut nimen myös ”eudaimoniselle etiikalle”, joka korostaa onnellisuuden merkitystä elämässä (Niiniluoto 2008, 11).

Onnellisuustutkijat tiedostavat onnen käsitteen kahden päätulkinnan jyrkät erot²⁰. Heistä suurimman osan voidaan katsoa käsittävän onnen benthamilaisittain (Bruni & Porta

¹⁹ ”The Greatest Happiness principle” (Layard 2005a, 4-6; Bruni & Porta 2005, 8).

²⁰ ks. mm. Layard 2005a, 22-3, jossa hän perustelee hedonistisen onnellisuuskäsityksen paremmuutta. Layard argumentoi onnen tuntemusten luokittelun olevan ”paternalistista”: ”No feeling is good or bad in itself – it can only be bad because of its consequences”.

2005, 9). Merkittävämmän eron voidaan kuitenkin nähdä olevan onnellisuuden itseisarvon kieltäjien ja puolustajien välillä²¹. Vaikka onnellisuustutkimus nähdään usein hedonismia korostavana, ei tämä ole koko totuus, vaan tutkimusala on syytä nähdä kumpaakin onnellisuuskäsitettä vaalivaksi, hieman tutkimusmetodista riippuen. Yksi esimerkki tästä on Self-Determination – teoria, jonka mukaan kolmen psykologisen perustarpeen (autonomia, kompetenssi ja yhteenkuuluvuus) täytyminen tekee ihmiset onnelliseksi sekä eudaimonisessa että hedonistisessa mielessä (Frey 2008, 18).

Psykologiassa hedonistinen onnellisuuskäsitys nähdään subjektiivisena ja eudaimoninen objektiivisena (Bruni & Porta 2005, 6-9²²). Onnen operationalisointitavat tutkimuksissa voidaan Freyn ja Stutzerin (2002, 4-6) mukaan jakaa kolmeen pääluokkaan. Näistä tyypillisintä ja yleisintä edustavat kyselytutkimukset, joissa ihmisiltä kysytään omasta onnellisuuden tasosta, yleensä jonkin luokittelun muodossa. Kyselytutkimukset ovat psykologisia mittareita, ja ne voidaan yhdistää subjektiiviseen onnellisuuskäsitykseen. Objektiivisempaa onnellisuuskäsitettä mittaavat kokemusmittarit²³ sekä aivokuvaus²⁴. Frey ja Stutzer syventävät tätä dynamiikkaa esittämällä, että affektit²⁵ kulkevat psykologisesta fysiologiseen, kognitiiviset prosessit ja muistot fysiologisesta psykologiseen. Näillä on siis koko ajan yhteys toisiinsa.

Kyselytutkimusten – erilaisten itsearviointien – ollessa ylivoimaisesti käytetyin tutkimusmenetelmä onnellisuustutkimuksessa on syytä hieman avata, minkälaisia kysymykset ovat. Seuraavassa lista kolmen käytetyimmän pitkittäistutkimuksen kysymyksistä:

²¹ ks. Mm. Niiniluoto 2008, jossa hän argumentoi, että on onneakin merkittävämpiä arvoja.

²² ”a hedonic-subjective idea of happiness and a eudaimonic-objective one”.

²³ Experience Sampling Measures (ESM), joka viittaa kokeisiin, joissa koehenkilö kantaa kojetta, johon syöttää tasaisin väliajoin tuntemuksiaan ”negatiivinen” tai ”positiivinen” anturia painamalla, tai Day Reconstruction Method (DRM), jossa koehenkilö pitää päiväkirjaa ja luokittelee päivän tapahtumat onniasteikolla. (Frey 2008, 20-1)

²⁴ Iloinen ihminen kuormittaa voimakkaasti aivokuorensa vasenta puoliskoa (Frey 2008, 22; Layard 2005a, 17-20).

²⁵ Viittaavat ihmisen välittömiin mielialoihin ja tunteisiin, jotka muodostuvat tämän kokemuksesta maailmasta.

1. General Social Survey: “Kokonaisuuden huomioiden, kuinka luonnehtisit tilan nettasi tällä hetkellä – sanoisitko sen olevan erittäin onnellinen, onnellinen vai ei niin onnellinen?”²⁶
2. World Values Survey: “Kokonaisuuden huomioiden, kuinka tyytyväinen olet elämääsi tällä hetkellä?”²⁷ (1-10)
3. Eurobarometri: “Kokonaisuuden huomioiden, pidätkö elämääsi erittäin onnellisena, kohtalaisen onnellisena, et kovinkaan onnellisena vai et lainkaan onnellisena”²⁸

Kuten näistä kysymyksistä käy ilmi, rinnastetaan tutkimuksessa käsitteet ”onni” ja ”tyytyväisyys elämään” varsin suoraviivaisesti. Tutkija Carol Ryffilla on tähän mielenkiintoinen näkemys. Hän on ehdottanut psykologisen (PWB) ja subjektiivisen (SWP) hyvinvoinnin erottamista toisistaan (Bruni & Porta 2005, 7²⁹). Ryffin jaottelussa onni ja tyytyväisyys elämään ovat subjektiivisen hyvinvoinnin³⁰ komponentteja.³¹

2.2. Moderni onnellisuustutkimus

Onnellisuuden tutkimus on siis käytännössä yhtä vanhaa kuin tiede itsessään: sillä on vankat juuret antiikin Kreikassa ja perinne, joka johtaa valistuksen ajoilta aina nykypäivään saakka. Tätä ”historiallista” onnellisuuden tutkimusta leimaa kuitenkin vahvasti filosofinen ja normatiivinen näkökulma. Voidaankin sanoa, että onnellisuuden tutkimus on saanut 1900-luvun loppupuolella selkeän käänteen, jonka myötä vetovastuun ovat ottaneet psykologit, sosiologit, ja taloustieteilijät ja tutkimuksen luonne vaihtunut normatiivisesta deskriptiiviseen. Tätä onnellisuuden tutkimisen uutta suuntausta kutsutaan moderniksi onnellisuustutkimukseksi.

²⁶ “Taken all together, how would you say things are these days – would you say they are very happy, happy or not too happy?”.

²⁷ “All things considered, how satisfied you are with your life as a whole these days?”.

²⁸ “On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the life you lead?”.

²⁹ Psychological Well-Being ja Subjective Well-Being.

³⁰ Well-Being.

³¹ Käsitteistä juontuviin seikkoihin palaamme kappaleessa 1.7., kun tutkailemme hieman lähemmin onnellisuustutkimuksen tieteellistä validiteettia.

Brunin ja Portan (2005, 1-5) mukaan käänne onnellisuuden tutkimuksessa tapahtui vuonna 1971 Brickmanin ja Campbellin (1971) artikkelin myötä. Tutkimuksessaan nämä kaksi psykologia tulivat johtopäätökseen, jonka mukaan yksilö sopeutuu elinolojensa objektiiviseen (tulot ja vauraus) kohentumiseen niin, ettei heidän hyvinvointinsa tämän myötä kasva. Artikkelia ei juurikaan noteerattu akateemisissa piireissä, mutta se oli ensimmäinen kerta, kun ns. ”onnellisuusparadoksit” esitettiin eksplisiittisesti ja koherentisti akateemisessa tutkimuksessa. Frey (2008, 13) puolestaan näkee merkittävänä askeleena psykologian alalla tehdyn tutkimuksen kytkemisen taloustieteisiin.

Modernin onnellisuustutkimuksen isänä voidaan pitää Richard Easterliniä, jonka vuonna 1974 ilmestynyt artikkeli ”Does Economic Growth Improve Human Lot? Some Empirical Evidence” sai paljon julkisuutta ja nosti onnellisuustutkimuksen ”paradoksit” laajan debatin kohteeksi. Easterlin käytti tutkimuksessaan edellä kuvattuja kyselytutkimuksia. Hän löysi näistä kolme havaintoa, joista kaksi viimeisintä sotivat ortodoksisen taloustieteen perusaksioomia vastaan, minkä vuoksi niitä voidaan pitää ”paradokseina”³²:

1. Yhden maan sisällä minä tahansa ajan hetkenä vallitsee vahva positiivinen korrelaatio tulotason ja onnellisuuden välillä.
2. Eri maiden välillä tulokset positiivisen korrelaation esiintymisestä ovat heikkoja tai monitulkintaisia.
3. Yhdysvalloissa vuosien 1946 ja 1970 välisenä aikana bruttokansantuote nousi yli 60 %, mutta onnellisuus pysyi lähes muuttumattomana.

Easterlin (1973, 4) on pelkistänyt löytämänsä paradoksin seuraavasti: ”*Kaikissa yhteiskunnissa lisävauraus merkitsee yksilölle onnellisuuden kasvua. Kaikkien vaurastuminen ei kuitenkaan lisää kaikkien onnellisuutta... Mikä pätee yksilöön ei päde yhteiskuntaan kokonaisuutena*”. Layard (1980, 737) on vielä suorasukaisempi: ”*Onnellisuustutkimusten peruslöydös on, että vaikka rikkaat yhteiskunnat eivät ole köyhiä onnellisempia, jokaisen yhteiskunnan sisällä rikkaus ja onni kulkevat käsi kädessä*”.

³² Tässä tutkimuksessa näihin viitataan myös ”Easterlinin hypoteeseina”. Kummatkin viittaukset ovat tieteenalalla vakiintuneita.

Easterlinin jälkeinen moderni onnellisuustutkimus on laajentanut, syventänyt ja selittänyt hänen kolmea perustulostaan. Nämä ovat pitäneet hyvin pintansa, sillä ensimmäinen tulos on lähes kaikkien tutkijoiden hyväksymä ja kolmaskin saanut laajan hyväksynnän. Sen sijaan yleinen akateeminen konsensus tulojen ja onnellisuuden korrelaatiosta maittain tehtävässä vertailussa on hieman muuttunut Easterlinin alkuperäisestä tutkimuksesta. Nyt yhä useampi tutkija on sitä mieltä, että tulojen ja onnellisuuden välillä on korrelaatio maittain, mutta kun bkt ylittää tietyn rajan, tämä korrelaatio häviää lähes täysin³³.

2000-luvun aikana moderni onnellisuustutkimus on alkanut nostaa laajaa populaaria mielenkiintoa. Samaan aikaan se on politisoitunut ja saanut normatiivisia piirteitä. Kenties merkittävin esimerkki tästä kehityksestä on onnellisuustutkimuksen veteraanin Richard Layardin teos *Happiness – Lessons from a New Science*, joka nosti onnellisuustutkimuksen kertaheitolla laajaan tietoisuuteen ja poliittisesti relevantiksi, lähestulkoon vallankumoukselliseksi, tutkimussuunnaksi. Teoksen vaikutus tuntui Suomessakin, sillä vihreiden entinen puheenjohtaja Osmo Soininvaara perusti *Vauraus ja aika* –pamflettinsa suurelta osin Layardin ajatuksille (Soininvaara 2007, 10).

2.3. Eri tieteiden rooli onnellisuustutkimuksessa

Onnellisuustutkimus on verrattain laaja tieteenala. Se voidaan jakaa osiin kahdella eri ulottuvuudella. Ensinnäkin on olemassa sekä yksilön onnellisuuteen että erilaisten ryhmien tai kansojen onnellisuuteen painottuvia tutkimussuuntia. Toisekseen onnellisuutta tutkitaan monen eri tieteenalan puitteissa. Frey (2008, 13-4) jäljittää onnellisuustutkimuksen juuret filosofiaan, josta se sittemmin levisi empiiriseksi psykologiseksi tutkimukseksi. Hän näkee myös sosiologian ja valtio-opin merkittävinä onnellisuutta tutkivina tieteenaloina. Viime aikoina mukaan on voimakkaasti tullut myös taloustiede, mitä voidaan siis pitää ”modernin onnellisuustutkimuksen” syntyä.

Vaikka jaot pääasiassa yksilöä ja ryhmiä tutkivaan sekä eri tieteenalojen puitteissa tehtävään tutkimukseen ovat tärkeitä tieteenalan ymmärtämiseksi, eivät näiden rajat ole kovinkaan selkeitä. Yksilöitä koskeva onnellisuustutkimus on puhtaimmillaan usein

³³ Layardin (Layard 2005b) mukaan tämä raja menee noin 15 000\$ per capita vuositulojen kohdalla.

populaarimpaa kuin ryhmiä koskeva. Kahden viime vuosikymmenen aikana markkinoille on tullut runsas määrä ”onnellisuusoppaita”, joissa pyritään valmentamaan yksilön elämä onnellisemmaksi. Akateeminen yksilön onnellisuutta koskeva tutkimus voidaan kuitenkin yleensä aina jollain tavalla linkittää ryhmien onnellisuutta koskevaan tutkimukseen. Eikä ryhmien onnellisuutta pystytä tutkimaan validilla tavalla tietämättä mikä tekee yksilön onnelliseksi. Ennen kaikkea yksilöitä käsittelevän tutkimuksen tulokset auttavat selittämään ryhmiä koskevan onnellisuustutkimuksen ”paradokseja”, kuten luvusta 2.5. käy ilmi.

Frey näkee onnellisuustutkimuksen hyvänä esimerkkinä tieteidenvälisestä tutkimuksesta. Hänen mukaansa on usein hyvin vaikeata sanoa, mitä tieteenalaa mikin onnellisuutta käsittelevä tutkimus itse asiassa edustaa. Eri tieteenalat kuitenkin painottavat erilaisia aspekteja tutkimuksessaan. Taloustieteilijät ovat erityisen kiinnostuneita talouden ja erilaisten talouspoliittisten vaihtoehtojen vaikutuksesta onnellisuuteen, kun taas psykologit keskittyvät usein erilaisiin tutkimuksen kannalta mielenkiintoisiin psykologisiin prosesseihin. Taloustieteen voidaan sanoa olevan keskimääräistä kiinnostuneempi ryhmiä koskevasta onnellisuustutkimuksesta psykologien keskittyessä ennen kaikkea yksilöön. Monessa mielessä voidaan sanoa modernin onnellisuustutkimuksen alkaneen siitä, kun taloustieteet alkoivat soveltaa psykologiassa saatuja tutkimustuloksia ryhmiin, ennen kaikkea valtioihin ja kansoihin. Valtio-opilliselle onnellisuustutkimukselle on tyyppillistä tutkia onnellisuuden ja erilaisten poliittisten ilmiöiden välistä suhdetta. Hyvänä esimerkkinä tästä on laaja tutkimusperinne onnen ja demokratian keskinäisestä suhteesta (ks. mm. Frey & Stutzer 2002, 121–70; Lane 2000, 195–282).

Onnellisuustutkimuksen monitieteisyyttä kuvaa myös Freyn ja Stutzerin (2002, 10-1) lista onnellisuuteen vaikuttavista tekijöistä:

***Henkilökohtaiset seikat** kuten itsetunto ja introverttiys/ekstroverttiys

***Sosio-demografiset tekijät** kuten ikä, sukupuoli ja koulutus

***Taloudelliset tekijät** kuten tulotaso, työttömyys ja inflaatio

***Kontekstuaaliset ja tapauskohtaiset seikat** kuten suhde sukulaisiin ja ystäviin, elinolot, puoliso

**Institutionaaliset tekijät* kuten demokraattiset vaikutusmahdollisuudet

2.4. Onnellisuustutkimuksen keskeiset tulokset

Richard Easterlinin 1970-luvun alussa löytämät onnellisuusparadoksit ovat yhä onnellisuustutkimuksen keskiössä, mutta sen mielenkiinnon kohteet ovat lisääntyneet huomattavasti. Tässä luvussa esitetään lyhyesti tieteenalan keskeiset tutkimustulokset. Aluksi syvennytään hieman seikkaperäisemmin ”Easterlinin paradokseihin”, hänen kolmeen tutkimustulokseensa, jotka synnyttivät tieteenalan. Tämän jälkeen käsitellään lyhyesti tutkimustuloksia, joita on saatu aikaan tieteenalan sosiologisilla ja valtiotieteellisillä haaroilla. Näitä ovat onnen suhde työhön, vapaa-aikaan, perheeseen, parisuhteeseen ja demokratiaan. Lopuksi esitellään Richard Layardin ”seitsemän suurta” onneen vaikuttavaa ilmiötä.

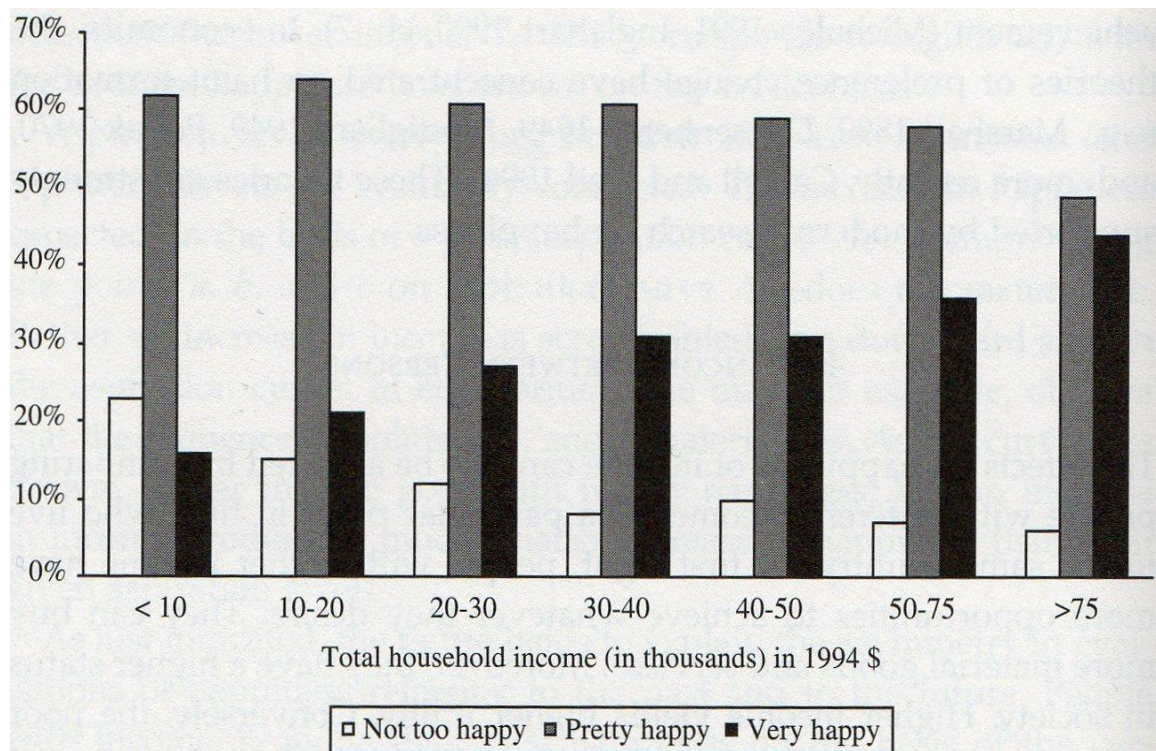
2.4.1. Easterlinin paradoksit

Onnellisuustutkimuksen ydinparadigma pysyi muuttumattomana vuosituhannen vaihteeseen saakka. Easterlinin paradoksit (onnen ja vaurauden positiivinen korrelaatio yksilötasolla, näiden lähes olematon korrelaatio maiden välisellä tasolla sekä onnellisuuden tason pysyminen muuttumattomana ajan kuluessa, vaikka vauraus kasvaa voimakkaasti) pitivät pintansa pitkään, ja niitä lähinnä täydennettiin ja tarkennettiin. Viimeisen vuosikymmenen aikana tieteenalan piirissä on alkanut nousta paradigmaan kohdistuvaa kritiikkiä, jota käsitellään tarkemmin luvussa 2.7.

Yksilötasolla onnen ja vaurauden välinen positiivinen korrelaatio on laajasti hyväksytty ilmiö (ks. mm. Frey & Stutzer 2002, 81-5; Frey 2008, 27–53). Se on myös intuitiivisesti helppo ymmärtää, onhan rikkaammilla suurempi mahdollisuus toteuttaa itseään haluamallaan tavalla, ostaa itselleen haluamiaan tavaroita ja palveluksia sekä – ennen kaikkea – nauttia vaurautensa tuomasta statuksesta ja siihen liittyvistä eduista. Tämä korrelaatio ei ole kuitenkaan lineaarinen, vaan siihen pätee ns. vähenevän tuoton laki³⁴: mitä rikkaampi ihminen on, sitä vähemmän tämän onnellisuus lisääntyy tulojen kasvun myötä.

³⁴ “The law of diminishing returns”, viitataan myös termillä “Diminishing marginal utility” (Frey 2008, 29).

Kuvio 2 havainnollistaa onnen ja vaurauden suhdetta eri tuloluokissa. Mitä korkeammat tulot, sitä vähemmän onnettomia ja enemmän erittäin onnellisia. Suhde ei kuitenkaan ole aivan näin dramaattinen, jos tilastollisessa analyysissä vakioidaan muita onnellisuuteen vaikuttavia tekijöitä kuten koulutus ja terveys (Frey & Stutzer 2002, 82-3). Tällöin huomataan, että vaurauden selittävä voima on verrattain pieni, mutta kuitenkin merkittävä. Samoin on osoitettu (Frey 2008, 30), että kausaalisuus kulkee rikkaudesta onnellisuuteen.

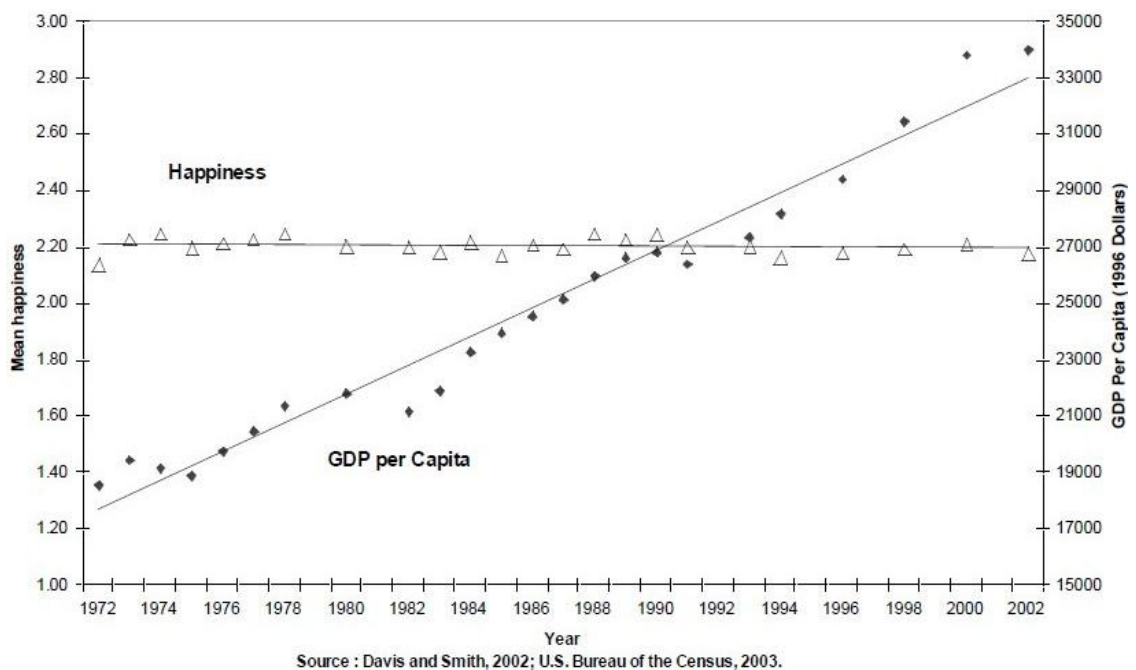

KUVIO 2: Onnellisuuden tasot eri tuloluokissa Yhdysvalloissa vuonna 1994. Lähde: National Opinion Research Center (1999). Esitetty teoksessa Frey & Stutzer 2002, 82.

Toinen Easterlinin huomioima ilmiö, onnellisuuden pysyminen lähes muuttumattomana vaurauden kasvaessa voimakkaasti, on ollut yksi tieteenalan suosituimpia tutkimuskohteita. Se on saanut vahvistusta monissa tutkimuksissa. Yleisimmät esimerkit (ks. mm. Frey & Stutzer 2002, 7-8, 76-7; Frey 2008, 38-9; Layard 2005a, 29-32), joilla ilmiötä havainnollistetaan, kuvaavat Yhdysvaltojen tai Japanin tilannetta. Kummassakin maassa koettiin toisen maailmansodan jälkeen voimakas talouskasvu, mutta tilastojen mukaan tämä ei nostanut onnellisuuden tasoa juuri ollenkaan. Robert E. Lane (2000, 13-

35) menee jopa niin pitkälle, että katsoo onnellisuuden tason pienentyneen läntisissä markkinatalouksissa. Kuviossa 3 nähdään, miten onnellisuuden bruttokansantuotteen trendiä kuvaavat viivat muodostavat Yhdysvalloissa ”saksikuvion”. Sama kuvio toistuu lähes poikkeuksetta myös muiden maiden kohdalla.

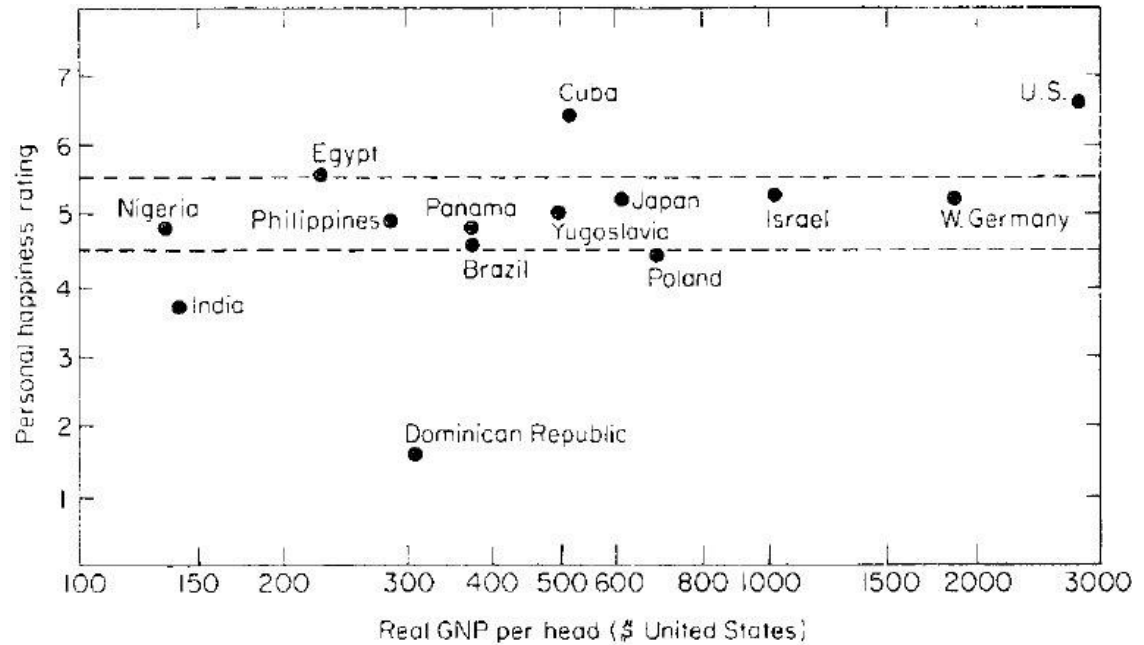
Nämä kaksi Easterlinin esittelemää ilmiötä on nähty vakuuttavana todisteena onnen nollasummapeliluonteesta. Onnen määrä ei kasva ajan myötä yhteiskunnan vaurastuessa, vaan toisen toisen onnen kasvu merkitsee aina vastaavasti muiden onnen pienentymistä kokonaistason pysyessä vakiona.

KUVIO 3: Onnellisuuden ja bruttokansantuotteen kehitys Yhdysvalloissa vuosina 1972-2002. Lähde: Easterlin 2005, 22

Easterlinin alkuperäisistä kolmesta löydöksestä onnellisuuden ja vaurauden korrelaatio valtioiden tasolla on kestänyt aikaa huonoimmin. Alun perin Easterlin (1974, 104-8) argumentoi, ettei näiden välillä ole havaittavissa juuri minkäänlaista korrelaatiota. Kuvio 4 on Easterlinin (1974) artikkelista ja osoittaa, miten suurin osa maista sijoittuu onnellisuuden tasossa hyvin lähelle toisiaan riippumatta näiden vauraudesta. Tämä tutkimustulos on osoitettu vääräksi. Nykyinen onnellisuustutkimuksen paradigma lähtee siitä, että onnellisuuden taso ja vauraus korreloivat toistensa kanssa, mutta vain tiettyyn

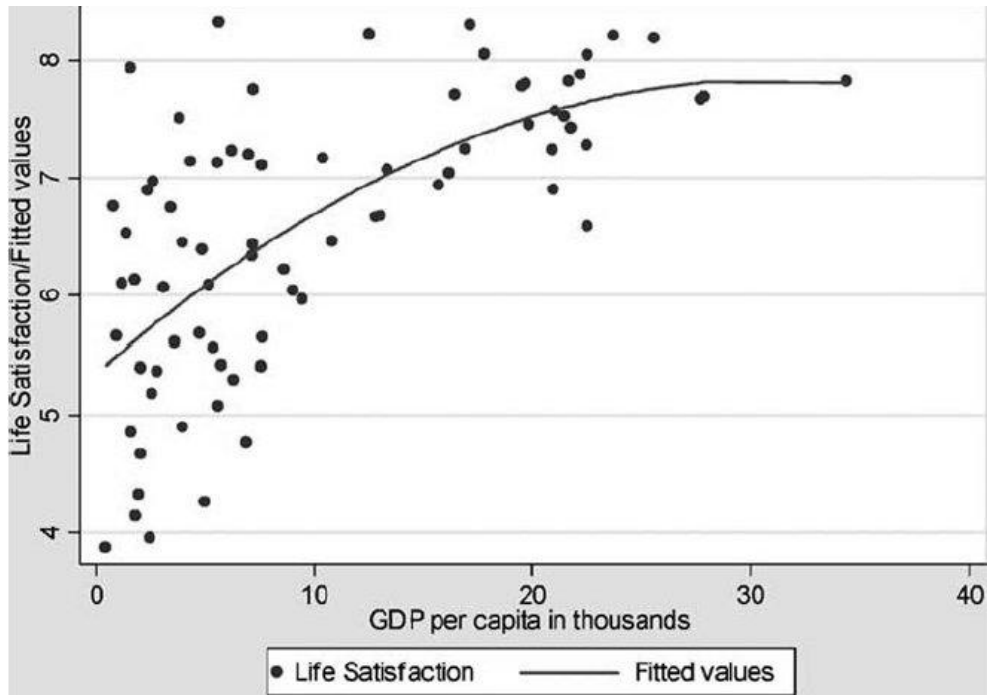
pisteeseen saakka. Kun tietty tulotaso on ylitetty, ei vaurauden kasvu enää juurikaan nosta onnellisuuden tasoa.

KUVIO 4: Onnellisuuden ja BKT:n suhde 14 maassa noin vuonna 1960. Lähde: Easterlin 1974, 106.

Jos henkilökohtaisen vaurauden ja onnen tason välillä pätee vähenevän tuoton laki, näyttää valtioiden tasolla pätevän ns. kynnystasoilmiö. Layardin (2005a, 32-5) mukaan onnellisuuden määrä ei enää kasva keskimääräisen tulotason ylittäessä 20 000\$ vuodessa³⁵. Tällä käsityksellä on verrattain vahva asema onnellisuustutkimuksen piirissä, ja vallitsevaa konsensusta voidaankin hahmottaa Kuvion 5 avulla. Tämäkin tutkimustulos on viime aikoina joutunut kritiikin kohteeksi, josta lisää kappaleessa 2.7.

³⁵ Toisessa Layardin teoksessa (2005b, 148-50) tämä kynnys sijaitsee 15 000 dollarissa.

KUVIO 5: Onnellisuuden ja BKT:n suhde maittain noin vuonna 2005. Pisteet kuvaavat yksittäisiä maita. Lähde: Ovaska & Takashima 2006. Esitetty teoksessa Wilkinson 2007, 30.

2.4.2. Muita onnellisuuteen vaikuttavia tekijöitä

Easterlinin paradoksiin liittyvä tutkimus on ollut tieteenalan keskiössä, mutta myös muita tutkimussuuntia on harjoitettu. Nämä ovat löytäneet kiinnostavia korrelaatioita onnellisuuden ja erilaisten ilmiöiden välillä. Tämän opinnäytetyön kontekstissa on syytä esitellä lyhyesti työtä ja vapaa-aikaa, perhettä ja parisuhdetta sekä demokratiaa koskevan onnellisuustutkimuksen tärkeimmät tulokset. Näillä yksilöä koskevilla tutkimustuloksilla on suora yhteys siihen, millainen yhteiskunta tekee ihmiset onnellisiksi.

Työn merkitys onnellisuudelle on merkittävä (Layard 2005a, 67-8; Frey & Stutzer 2002, 94-109; Frey 2008, 45-53). Freyn ja Stutzerin (2002, 98³⁶) Sveitsissä tekemän tutkimuksen mukaan työttömät ovat työllisiä noin 1,7 astetta onnettomampia 1-10 -asteikolla. Työttömyyden negatiivinen vaikutus yksilön onnellisuuteen on dramaattinen, vaikka siitä vakioitaisiin pois tulojen vähenemisen merkitys. Vaikutuksen suuruutta kuvaa, että se on merkittävämpi onnellisuustason laskija kuin mikään muu yksittäinen il-

³⁶ Työttömän luku asteikolla on 6.56, työllisen 8.21 ja yrittäjän 8.31. Kaikkein onnellisimpia olivat kotiäidit (8.38) opiskelijoiden (8.16) ja eläkeläisten (8.23) ollessa lähellä työllisten lukemia.

miö, ml. parisuhteen loppuminen (Clark & Oswald 1994, 655). On huomattu, että työttömäksi jääminen koskettaa erityisen kipeästi miehiä, keski-ikäisiä sekä korkeasti koulutettuja. Tutkimuksissa on myös todettu kausaliteetin kulkevan työttömyydestä onnellisuuden laskuun. Työttömyys ei laske vain yksilön onnellisuuden tasoa, vaan koko yhteisö tulee onnettomammaksi (Frey & Stutzer 2002, 100-2; Frey 2008, 52-3).

Moni onnellisuustutkija on korostanut myös vapaa-ajan merkitystä (mm. Frank 1999, Frey & Stutzer 2002, 107). Varsinkin ”vasemmistolaiset” onnellisuustutkijat, kuten Frank ja Layard (2005b, 154), ovat nostaneet esille myös materialistisen kilpailun negatiiviset vaikutukset onnellisuustasolle optimaalisen vapaa-ajan saavuttamisessa. Layardin mukaan materiaalilla on ihmisille merkitystä ennen kaikkea suhteellisessa mielessä, mutta vapaa-ajalla absoluuttisessa. Kun ihmiset kilpailevat materiasta tekemällä työtä, tapahtuu tämä vapaa-ajan kustannuksella. Hänen mukaansa ihmiset tekevätkin 20 % enemmän työtä – ja heillä on vastaavasti vähemmän vapaa-aikaa – kuin olisi yhteiskunnan kokonaisuonnellisuuden kannalta optimaalista.

Parisuhde ja perhe ovat merkittäviä onnellisuuden lähteitä. Erityisen paljon on tutkittu naimisissa olemisen vaikutusta onnellisuuteen. Tutkimus on osoittanut yksiselitteisesti, että naimissa olevat ovat keskimäärin yksin eläviä, eronneita ja leskiä onnellisempia (Layard 2005a, 65-6; Frey & Stutzer 2002, 57-8, 62-3; Frey 2008, 87-92). On kuitenkin olemassa merkkejä, että onnellisuusero naimisissa olevien ja muiden välillä on pienemässä. Lisäksi on osoitettu, että naimisiinmenon jälkeen onnellisuuden taso palaa muutamassa vuodessa edeltävälle tasolle naimisiinmenovuoden ollessa selkeä huippu. Onnellisuustutkimuksen piirissä on tutkittu myös eron vaikutusta onnellisuuteen. Gardner ja Oswald (2006) ovat osoittaneet, että vaikka ero johtaa muutamaan hyvin onnettomaan vuoteen, nousee onnellisuuden taso muutaman vuoden kuluttua korkeammalle tasolle kuin mitä se oli muutama vuosi ennen eroa. Onnellisuustutkimuksen näkemyksen mukaan eroaminen siis kannattaa, mikäli avioliitto on onneton.

Frey ja Stutzer (ks. Frey & Stutzer 2002, 133–151; Frey 2008, 177–198) ovat tutkineet laajasti onnellisuuden ja demokratian välistä yhteyttä käyttäen aineistonaan Sveitsin kantoneita, joissa demokraattiset osallistumisoikeudet sekä autonomian aste vaihtelevat suuresti. Tulosten mukaan demokraattisten osallistumisoikeuksien määrällä sekä au-

tonomian asteella on kummallakin voimakas positiivinen korrelaatio onnellisuuden kanssa. Toinen tämän opinnäytetyön kannalta merkittävä tulos on onnellisuuden ja kolmen eri vapauden muodon (taloudellinen, poliittinen ja henkilökohtainen) välinen korrelaatio länsimaissa. Freyn ja Stutzerin (2002, 133-6) mukaan onnellisuus korreloi voimakkaasti näistä jokaisen kanssa. On kuitenkin merkillepantavaa, että kun per capita -tulotaso vakioidaan, näistä vain taloudellisella vapaudella voidaan nähdä olevan tilastollisesti merkittävä positiivinen korrelaatio onnellisuuden kanssa. Kehitysmaissa positiivista korrelaatiota ei sen sijaan ole havaittavissa onnellisuuden ja vapauden välillä (Lane 2000, 265-6).

Richard Layard (2005a, 62–75) on eritellyt ”seitsemän suurta” yksilön onnellisuuteen vaikuttavaa ilmiötä, jotka kokoavat hyvin yhteen tutkimusalan nykytietämyksen. Nämä ilmiöt ovat tärkeysjärjestyksessä: perhesuhteet, taloudellinen tilanne, työ, yhteisö ja ystävät, terveys sekä henkilökohtainen vapaus ja henkilökohtaiset arvot. Kaksi viimeksi mainittua on operationalisoitu hallituksen laatua ja Jumalaan uskomista koskevilla kysymyksillä. Layardin mukaan jopa 80 % maiden välisistä onnellisuuseroista pystytään selittämään näillä seitsemällä muuttujalla.

2.5. Easterlinin paradoksi psykologian näkökulmasta

Onnellisuustutkimuksen paradoksit – sen intuitiota uhmaavat tutkimustulokset – kyetään selittämään varsin hyvin erilaisilla psykologian piirissä kehitetyillä teorioilla ihmismielen ilmiöistä. Näistä neljä tärkeintä ovat sopeutuminen, vaatimustaso, sosiaalinen vertailu sekä elämänhallinta (Frey & Stutzer 2002, 11-3³⁷). Yksi mielenkiintoinen tekijä näissä teorioissa on niiden yhteensopivuus kahden viime vuosina suureen akateemiseen ja populaariin suosioon nousseen tieteenalan kanssa: sosiobiologian ja evoluutiopsykologian. Tämä yhteys näkyy varsinkin taloustieteen piirissä tehdyn onnellisuustutkimuksen ja evoluutiopsykologian tutkiman seksuaalivalinnan teorian välillä. Näissä kummassakin sosiaalisen vertailun teoriassa, tai suhteellisella asemalla yleisemmin ymmärrettynä, on suuri rooli (ks. esim. Smith 2000, 194).

³⁷ engl. adaptation, aspiration, social comparison, coping.

Sosiaalinen vertailu. Tämän teorian mukaan ihmisillä on tarve arvioida omia mielipiteitä ja kykyjään vertaamalla niitä muihin. Onnellisuustutkimuksessa tämän teorian merkitys on siinä, että ihmiset vertaavat omaa tilannettaan muihin relevantissa vertailuryhmässä olevien ihmisten tilanteeseen. Klassinen esimerkki tästä on tulotason vertailu. Layard (2005a, 41-2) siteeraa tutkimusta, jossa kysyttiin, kummassa vastaaja mieluummin asuisi: maailmassa jossa hän saisi 50 000\$ vuodessa ja muut keskimäärin 25 000\$, vai maailmassa, jossa hän saisi 100 000\$ vuodessa ja muut keskimäärin 250 000\$. Vastajat valitsivat ensimmäisen maailman, jossa heidän absoluuttinen tulotasonsa oli alhaisempi, mutta subjektiivinen korkeampi.³⁸ Sosiaalisen vertailun teoria pätee myös moneen muuhun onnellisuustutkimuksen piirissä relevanttiin ilmiöön, kuten työttömyyteen. Työttömyyden tuottama onnettomuus on pienempää, jos he asuvat ympäristössä, jossa merkittävä osa muistakin on työttömiä.

Sopeutuminen. Sopeutumisteorian – joka tunnetaan myös nimellä ”hedonistinen juoksumatto³⁹” – mukaan ihmisellä on taipumus sopeutua vallitseviin olosuhteisiin niin, että onnellisuustason vaihtelut niiden muutoksen myötä jäävät väliaikaisiksi. Onnellisuus palaa siis jonkin ajan kuluttua suunnilleen samalle tasolle, kuin missä se oli ollut ennen mm. palkankorotusta tai vastaavaa onnellisuustasoon vaikuttavaa tekijää. Layard (2005a, 48-9) havainnollistaa sopeutumista esimerkillä keskuslämmityksen saamisesta. Lapsena hän eli ilman sitä tämän vaikuttamatta juurikaan onnellisuuteen. Nyt keskuslämmityksen menettäminen alentaisi onnellisuutta huomattavasti. Sopeutumista voikin Layardin mukaan kuvata eräänlaisena addiktiona. Sopeutuminen kuitenkin toimii eri tavoin erilaisten ilmiöiden kohdalla. Leskenä olemiseen tai kovaan meluun ei koskaan juurikaan sopeudu, vaan ne johtavat pysyvään onnellisuustason laskuun. Sama pätee Layardin mukaan myös seksiin, ystäviin ja jossain määrin myös avioliittoon. On myös

³⁸ Vielä dramaattisempi esimerkki (Oswald & Zizzo 2001) tästä ilmiöstä on koe, jossa ihmisille annettiin mahdollisuus ostaa oikeuksia polttaa toisten ihmisten rahaa. Oswald ja Zizzo huomasivat, että 2/3 koehenkilöistä käytti mahdollisuuden hyväksi ja maksoi mahdollisuudesta polttaa toisten rahoja. He huomasivat, että vasta ¼ ”polttosuhde” (yhden yksikön poltto maksoi ¼ yksikköä) halu polttaa toisen rahaa alkoi merkittävästi vähentyä. Haluun polttaa toisen rahaa vaikutti olennaisesti myös se, oliko toinen ”ansainnut” rahansa vai saanut ne ”ansaitsemattomasti”.

³⁹ ”The hedonic treadmill”. Sopeutumiseen liittyy myös ns. set point -ilmiö. Set point -teorian mukaan jokaisella ihmisellä on oma, pitkälti geneettisesti määräytynyt, onnellisuuden taso, jota lähelle onnellisuus aina palaa nousevien ja laskevien piikkien jälkeen. Ihmisen onnellisuus on tämän näkemyksen mukaan pitkälle perintötekijöiden varassa ja ulkoisilla tekijöillä on pitkällä tähtäimellä siihen vain hyvin rajallinen vaikutus.

huomattu, että jonkin asian menettämällä on suurempi vaikutus onnellisuuteen kuin saamisella (Schwartz 2005, 67–73). Tämä ns. loss aversion – ilmiö tarkoittaa sitä, että ihmisten on hyvin vaikea luopua jostain sellaisesta, jonka omistamiseen ovat jo kerran tottuneet.

Vaativustaso. Sopeutumiseen läheisesti liittyvä vaativustaso -ilmiö viittaa ihmisten taipumukseen tarkastella tilannettaan suhteessa vaativustasoon, joka muodostuu näiden toiveista ja odotuksista. Onnellisuustaso riippuu tällöin pitkälti todellisuuden suhteesta vaativustasoon. Esimerkkinä vaativustason vaikutuksesta voidaan käyttää virolaisten 1980-luvulla suosimaa suomalaisten tv-lähetysten katsomista. Näissä virolaiset näkivät länsimaisia tuotteita ja elämäntapaa, joihin heillä ei ollut mitään mahdollisuutta. Seurauksena oli vaativustaso-teorian mukaan onnellisuustason lasku.

Elämönhallinta. Myös elämönhallinta on sopeutumista lähellä oleva ilmiö. Se viittaa ihmisten vahvaan kykyyn selviytyä onnettomista tapahtumista. Yleisesti käytetty esimerkki elämönhallinnasta ovat sairaudet ja vammautumiset. Halvaantuessaan ihminen kokee jyrkän ja äkkinäisen onnellisuustason laskun. Ajan myötä tämä taso kuitenkin nousee yleensä lähes halvaantumista edeltävälle tasolle.

Onnellisuustutkimuksen löytämien ilmiöiden psykologiset selitykset nivoutuvat mielenkiintoisella tavalla yhteen ns. valintaparadoksissa⁴⁰, jota on tutkinut psykologi Barry Schwartz (2005). Valintaparadoksilla viitataan tilanteeseen, jossa ihmisten onnellisuus vähenee valinnanvapauden kasvaessa. Ilmiötä voidaan havainnollistaa alaspäin aukeavalla paraabelilla. Kun vaihtoehtoja on enemmän kuin yksi, onnellisuuden määrä kasvaa. Mutta tietyn rajan (paraabelin huipun) ylitettyään lisääntyvä valinnanvapaus – vaihtoehtojen määrä – alkaa korreloida onnellisuuden kanssa negatiivisesti. Schwarz kuvaakin länsimaiden kulutusyhteiskuntien tilannetta toteamalla: ”enemmän on vähemmän”.

Valintaparadoksi tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman Easterlinin paradoksille psykologian piirissä löydettyihin selityksiin. Myös Schwartz käsittelee sopeutumista, pyrkimystä, sosiaalista vertailua sekä kestämistä valintaparadoksin taustalla vaikuttavina il-

⁴⁰ engl. ”Paradox of choice”.

miöinä. Hän tuo esille kuitenkin uuden tärkeän seikan, onnen ja vapauden tietynlaisen kompromissisuhteen moderneissa yhteiskunnissa. Toisen voimistuessa toisella näyttää olevan taipumus heikentyä. Schwartzin mukaan vapaus valita johtaa jokseenkin suoraan onnellisuuden vähenemiseen (mm. Ibid., 112, 215-7). Tämä pätee niin shampoon valitsemiseen kaupassa kuin kumppanin valintaan tai sijoituspäätösten tekemiseen. Schwartzin valintaparadoksia käsittelevä teos keskittyy ilmiön käsittelemiseen yksilön näkökulmasta. Hänen ohjeitaan (Ibid., 5) on kuitenkin mahdollista soveltaa myös yhteiskuntaan laajemmin:

1. On parempi ylläpitää tiettyjä vapaaehtoisia valinnanvapauden rajoitteita kuin kاپinoida niitä vastaan.
2. On parempi etsiä sitä mikä on ”tarpeeksi hyvä” eikä tähdätä parhaimpaan mahdolliseen.
3. On parempi alentaa odotuksia valintojemme tuloksista.
4. On parempi, mikäli valintamme ovat peruuttamattomia.
5. On parempi mikäli kiinnittäisimme vähemmän huomiota siihen, mitä ympärillämme olevat tekevät.

2.6. Tieteenalan yhtenäisyys

Onnellisuustutkimuksen paradigma on pysynyt varsin eheänä Easterlinin 1974 artikkelista aina pitkälle tälle vuosituhannele asti. Viime vuosina onnellisuustutkimuksen piiristä on kuitenkin noussut kritiikkiä Easterlinin paradoksia kohtaan. Tämän kritiikin kärkenä ovat toimineet tunnettu hollantilainen sosiologi Ruud Veenhoven⁴¹ sekä Pennsylvanian yliopiston tutkijat Betsey Stevenson ja Justin Wolfers. Sekä Hagertyn ja Veenhovenin 2003 että Stevensonin ja Wolfersin 2008 ilmestynyt artikkeli kyseenalaistavat Easterlinin paradoksit ja onnellisuustutkimuksen valtavirran etupäässä tilastotieteellisiä ja metodologisia argumentteja käyttäen.

Hagerty ja Veenhoven (2003) kritisoivat onnellisuustutkimuksen paradigmaa tilastollisen validiteetin puutteesta. Heidän mukaansa aineistoa on tulkittu väärin: vastoin Easterlinin hypoteesia onnellisuuden taso oli BKT:n kasvun myötä kohonnut 7:ssä 21 tutki-

⁴¹ Veenhoven ylläpitää laajaa akateemista tietokantaa onnellisuustutkimuksesta. The World Database of Happiness löytyy osoitteesta <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>.

tusta maasta. Hagerty ja Veenhoven myös kyseenalaistivat sosiaalisen vertailun ole-massaolon tarkasteltaessa maiden välisiä BKT-eroja ja niiden vaikutusta onnellisuuteen. Heidän mukaansa aineisto tukee tarveteoraa joillakin sopeutumismekanismeilla täy-dennettynä. Toisin sanoen ihmisillä näyttäisi olevan täyttämättömiä tarpeita, joita uudet tuotteet tyydyttävät. Mutta tämän tyydytyksen marginaalinen utiliteetti on kutistuva, eli jokainen lisäyksikkö vaurautta tuottaa yhä pienemmän yksikön onnellisuutta. Hagerty ja Veenhoven toteavat, ettei onnellisuus ole nollasummapieliä, vaan sitä voidaan nostaa kasvattamalla elintaso.

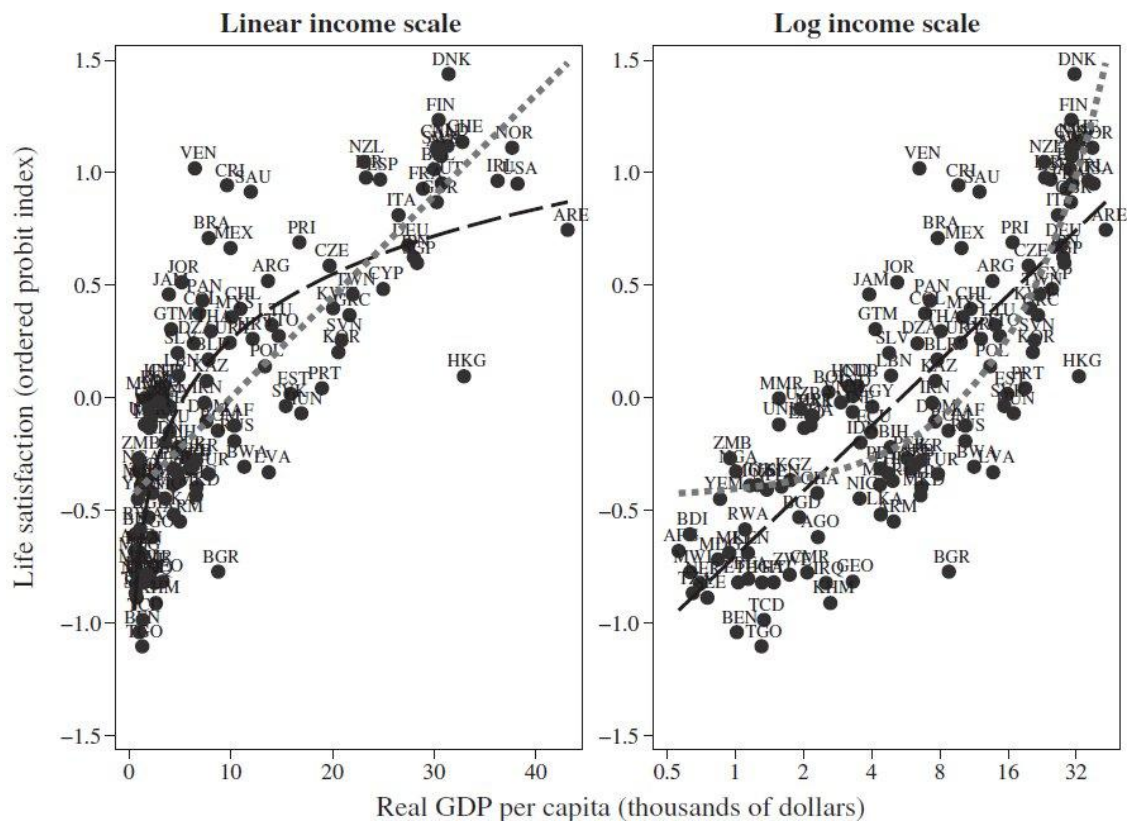
Easterlin (2005) vastasi Hagertyn ja Veenhovenin kritiikkiin. Hän puolustautui esittä-mällä Hagertyn ja Veenhovenin käyttäneen Yhdysvaltain tapauksessa keskenään vertai-lukelvotonta aineistoa. Easterlin huomautti myös, ettei hänen kriittikkonsa saa juurikaan tukea muista onnellisuutta käsittelevistä tutkimuksista. Lopuksi hän toisti näkemyksen-sä onnellisuustutkimuksen talouskasvua tavoittelevaa politiikkaa kyseenalaistavasta roolista.

Hagerty ja Veenhoven (2006) kirjoittivat vastineen Easterlinille. Tässä he myönsivät, että erot heidän ja Easterlinin välillä johtuvat pitkälti erilaisesta tilastojen käytöstä. Sa-moin he huomauttivat, että myös tulkinnassa on eroa – Hagerty ja Veenhoven antavat arvoa myös pienille muutoksille, jotka Easterlin näkee tilastollisena kohinana. Heidän mukaansa tilastoja voidaan homogenoida valideilla mekanismeilla, mikä tuo tutkimuk-sen piiriin suuren määrän uutta aineistoa. Easterlin on tällaisten tilastollisten menetel-mien suhteen konservatiivisempi verraten keskenään vain samalla tavalla kerättyjä ky-selyjä. Hagerty ja Veenhoven päättävät artikkelinsa toteamalla onnellisuuden kasva-neen kaikkialla maailmassa 1900-luvun toisella puoliskolla, varsinkin kehitysmaissa, ja onnellisten elinvuosien lisääntyneen dramaattisesti.

Myös toinen Easterlinin paradoksia kyseenalaistanut artikkeli nojautui metodologisiin seikkoihin. Betsey Stevensonin ja Justin Wolfersin (2008⁴²) vahvasti tilastotieteellinen

⁴² Stevenson ja Wolfers ovat kyseenalaistaneet onnellisuustutkimuksen valtavirran näkemyksiä myös vastikään (2009) ilmestyneessä sukupuolten onnellisuuseroja koskeneessa kirjoituksessa. Tässä he esittä-vät, että naisten onnellisuustaso on heikentynyt voimakkaasti 1990-luvun alusta lähtien sekä Yhdysval-loissa että Euroopassa. Tämä näkemys saa tukea myös Blanchflowerilta ja Oswaldilta (2004). Perintei-sesti on katsottu, ettei sukupuolten välillä ole nähtävissä eroa onnellisuuden tasossa, ellei tällaiseksi las-

artikkeli kyseenalaisti onnellisuustutkimuksen paradigman usealla rintamalla. Hekin kritisoivat Easterlinia ja tämän seuraajia tilastollisesti vajavaisen aineiston käytöstä: varsinkin vanhemmissa tutkimuksissa aineisto koostui usein vain muutamasta maasta, jotka olivat BKT:n suhteen hyvin homogeenisia. Myös aineiston validius kyseenalaistetaan. Stevensonin ja Wolfersin (Ibid., 14) mukaan köyhemmissä maissa on usein yli-edustus kaupunkiväestöä, jonka voidaan kuvitella olevan maaseutuväestöä onnellisempaa. Tämän myötä alhaisen BKT:n maat saavat epärealistisen korkeita onnellisuuservoja.

KUVIO 6: Elämään tyytyväisyyden ja BKT:n suhde maittäin vuonna 2006. Vasemmalla perinteinen absoluuttinen tulotaso, oikealla Stevensonin ja Wolfersin käyttämä log-lineaarinen tulotaso. Lähde: Gallup World Poll 2006. Esitetty teoksessa Stevenson & Wolfers 2008, 24.

Myös onnellisuustutkimuksessa yleensä annettuna otettu ”elämään tyytyväisyyden” ja ”onnellisuuden”⁴³ pitäminen samana asiana joutuu kritiikin kohteeksi. Stevensonin ja

keta tilastollisesti merkitsemätöntä eroa naisten hyväksi (ks. Frey & Stutzer 2002, 54-5, 62; Layard 2005, 62).

⁴³”Life satisfaction” ja ”Happiness”. Ks. kysymyksenasettelut luvusta 1.1.

Wolfersin (Ibid., 18) mukaan nämä näyttävät olevan erilaisia ilmiöitä onnellisuuden korreloidessa huomattavasti heikommin BKT:n kanssa kuin elämään tyytyväisyyden. Myös onnellisuustutkimuksen löytämä BKT:n kasvun saturaatiopiste kyseenalaistetaan (Ibid., 22–35). Rohkein kritiikki kohdistuu maan sisäisen ja maiden välisen tulotason onnellisuusvaikutuksen suuruuteen. Easterlinin hypoteesin mukaan tulotason nousu ei juuri nosta maan yhteenlaskettua onnellisuutta, mutta maan sisällä toimii eräänlainen nollasummapeli, jossa tulotason nousu lisää onnellisuutta huomattavasti. Stevenson ja Wolfers päätyvät laskelmissaan päinvastaiseen tulokseen (Ibid., 25–35).

Stevensonin ja Wolfersin tutkimustulokset perustuvat suuressa määrin heidän käyttämänsä metodologiseen menetelmään. Heidän analyysissään hyvinvointi esitetään logaritmisena tulotason funktiona, ei absoluuttisena, kuten tieteenalalla on yleensä ollut tapana. Kuten kuvioista 6 käy ilmi, on näiden kahden tavan välinen ero merkittävä.

Hagertyn ja Veenhovenin sekä Stevensonin ja Wolfersin artikkelit ja niistä käyty keskustelu osoittaa, että Easterlinin paradoksia on alettu kyseenalaistaa. On mahdollista, että onnellisuustutkimuksen piirissä käydään vielä perusteellinen debatti käytetyn aineiston validiteetista ja metodologisista seikoista. On vielä liian aikaista sanoa, mitä tieteenalan paradigmalle tämän keskustelun seurauksena käy. Toistaiseksi Easterlinin hypoteesit ovat kritiikistä huolimatta säilyttäneet yleisesti hyväksytyt asemansa⁴⁴.

Onnellisuustutkimuksen kenttä on joka tapauksessa muotoutumassa entistä heterogeenisemmaksi Easterlinin hypoteesien kohdatessa yhä enemmän kritiikkiä ja tieteenalan politisoitumisen ja popularisoitumisen kasvattaessa tutkijoiden määrää. Alan tutkijat voidaan kenties asettaa janelle. Tämän toisessa päässä on Easterlin ja pitkälti hänen tutkimusten ympärille muodostuneen paradigman vankkumattomimmat kannattajat. Tähän joukkoon voidaan lukea mm. Richard Layard sekä Robert Frank. Heitä yhdistää paradigman tunnustamisen lisäksi korostuneen hedonistinen onnellisuuskäsitys, materialistinen ihmiskäsitys⁴⁵ sekä näistä seikoista kumpuava vasemmistolainen poliittinen

⁴⁴ Tämän tunnustavat myös Hagerty ja Veenhoven (2006) todetessaan, että Easterlinin paradoksia pidetään tieteenalan piirissä faktana.

⁴⁵ Tai laajemmin käsitys maailmasta. Tämä viittaa ennen kaikkea siihen, etteivät ko. tutkijat juurikaan kyseenalaista onnen asemaa ylimpänä tavoiteltavana arvona. Heidän suhteellista asemaa korostavalla maailmankuvallaan on myös paljon yhtymäkohtia evoluutiopsykologian kanssa.

aktivismi. Janan toisessa päässä ovat Hagertyn, Veenhovenin, Stevensonin ja Wolfersin kaltaiset tutkijat, jotka kyseenalaistavat Easterlinin hypoteesit ennen kaikkea metodologisista syistä, mutta joiden voidaan perustellusti katsoa olevan samalla eräänlainen ”liberaali oppositio”⁴⁶, muuten hyvin vasemmistolaisella tieteenalalla.

2.7. Onnellisuustutkimuksen kritiikki

Onnellisuustutkimukseen on kohdistunut kritiikkiä myös tieteenalan ulkopuolelta. Aatteellisesti (oikeisto)libertaristisen Cato-instituutin tutkija Will Wilkinson on yksi tunnetuimmista onnellisuustutkimuksen kriitikoista. Hän kyseenalaistaa tieteenalan validiteetin sekä metodologisista että filosofisista näkökulmista. Wilkinson kritisoi onnellisuuden tutkijoita myös onnen käsitteen käyttöön liittyvistä epä johdonmukaisuuksista.

Onnellisuustutkimuksen käyttämät kyselytutkimukset eivät Wilkinsonin (2007, 6-17) mukaan ole metodologisesti valideja. Ensimmäinen ongelma liittyy onnen käsitteeseen. Kielitieteilijä Anna Wierzbickan mukaan on ”illuusio luulla...että englannin kielen sanoilla onni ja onnellisuus olisi täsmälleen samat semanttiset vastineet kiinan kielessä tai eurooppalaisissa kielissä”. Näiden semanttisten eroavuuksien kontrolloimiseksi tarvittaisiin metodologisia keinoja kunkin kulttuurin normien huomioimiseen kyselyissä. Semantiikan lisäksi myös tapakulttuurilla on oma vaikutuksensa. Esimerkiksi Japanin verrattain alhaista onnellisuustasoa on usein selitetty kulttuurisella vaikeudella erota joukosta sanomalla olevansa onnellinen.

Ihmisillä on myös yksilöinä erilaisia standardeja tuntemuksiensa muuntamisessa kieleksi. Michael Hagertyn tutkimusten mukaan vastaajien sisäiset standardit vaihtelevat hyvin paljon. Jotkut pitävät mittatikkuna jotain tavoitetta, toisille standardi on kyselyhetken tunnetila ja kolmansille vertailu johonkin viiteryhmään. Tämä ongelma tunnustetaan tieteenalalla, mutta riittävän ison otoksen on yleisesti katsottu tasoittavan vaihtelun. Wilkinsonin mukaan on kuitenkin näyttöä siitä, että standardien virheet eivät ole satunnaisia, vaan riippuvat demografisista tekijöistä, joita on vaikea kontrolloida tutkimuksissa luotettavasti.

⁴⁶ Tässä tarkoitetaan ”liberaali” –sanan eurooppalaista merkityssisältöä viitaten siihen, kuinka ko. tutkijajoukon tuloksista voidaan johtaa normatiivisia johtopäätöksiä, jotka oikeuttavat uusliberaalin talouspolitiikan.

Wilkinson tuo esiin myös sopeutumislähtöisen yhtenä mahdollisena tieteenalan validiteetin heikentäjänä. Hänen mukaansa on mahdollista, etteivät ihmiset pysty tajuamaan, miten onnellisia ovat. Tätä seikkaa Wilkinson (2009) sivuaa myös artikkelissaan tuloeroista. Siinä hän esittää, etteivät tuloerot ole ongelma, koska kasvavien tulojen marginaalivaikutus objektiiviseen elämänlaatuun on hyvin pieni. Hän käyttää esimerkkinä mm. autoja ja jääkaappeja ja katsoo, että vaikka markkinoilla näitä kulutushyödykkeitä on kaiken hintaisia, halvin ja kallein suorittavat lähes saman perusfunktion – siirtävät ajajan pisteestä A pisteeseen B tai pitävät tämän juomat kylminä. Wilkinson päätyy korostamaan elämänlaadun objektiivisia mittareita, koska hänen siteeraamiensa tutkimusten mukaan ihmisillä on vain rajalliset mahdollisuudet tunnistaa oma onnellsuutensa. Tämä on tietenkin päinvastainen näkemys kuin onnellisuuden lujasti kulutuksella luotun statukseen yhdistävällä Robert Frankilla. Onni on Wilkinsonin mukaan moniulotteisen pluralistinen ja monimutkaiseen biologiaan kytkeytyvä ilmiö. Jokaisella ihmisellä on hänen mukaansa erilaisia ”vaihtokertoimia” eri ulottuvuuksien välillä ja optimaalinen onnellisuus tarkoittaa jokaiselle erilaista kombinaatiota.

Tätäkin enemmän onnellisuustutkimuksen validiteettia haittaa Wilkinsonin mukaan onnellisuustutkijoiden onnen käsitteeseen liittyvä epäselvyys ja epäjohdonmukaisuus. Hänen mukaansa tieteenalan piirissä ei juurikaan määritellä, mitä oikeastaan tutkitaan, ja jokainen käsittelee hieman eri ilmiötä. Wilkinson jakaa tärkeimmät onnen määritelmät neljään eri luokkaan⁴⁷ ja väittää, että esimerkiksi Layard yhdistää omassa tutkimuksessaan ne kaikki yhdeksi epäjohdonmukaiseksi ilmiöksi. Onnellisuustutkimus ei siis Wilkinsonin mukaan ole päässyt yhteisymmärrykseen sen ilmiön määritelmästä, jota tutkimalla he ovat tehneet pitkälle vietyjä poliittisia johtopäätöksiä. Filosofin koulutuksen saanut Wilkinson kritisoi myös onnellisuustutkijoiden liian tieteellistä otetta ilmiöön, jossa hän näkee suuria filosofisia ulottuvuuksia. Hän nostaa esiin Robert Nozickin ”kokemuskoneen” konkreettisena esimerkkinä ihmisten tarpeesta johonkin puhdasta hedonistista onnea syvällisempään elämään.

⁴⁷ 1. Tyytyväisyys elämään = Kognitiivinen päätelmä yleisestä elämänlaadusta suhteessa odotuksiin. 2. Kokemuksellinen tai ”hedonistinen” (elämän) laatu = Nautinnon ja kivun erotus subjektiivisen kokemuksen virrassa. 3. Onni = Tila, jota ei ole vielä tarkemmin määritelty, mutta joka nähdään jonakin suurempana kuin elämään tyytyväisyyden ja kokemuksellisen laadun summana. 4. Hyvinvointi = Objektiivinen näkemys siitä, miten hyvin elämä sujuu.

3. Uusliberalismi ja vihreä ideologia

Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat onni, uusliberalismi, vihreä ideologia sekä vapaus. Onnea käsiteltiin ja sen erilaisia määritelmiä tutkailtiin edellisessä luvussa. Tässä luvussa esitellään uusliberalismin ja vihreän ideologian käsitteet: sijoitetaan ne historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin ja määritellään ne. Samalla perustellaan tässä tutkimuksessa käytetty operationalisointi, eli esitellään Nozickin ja Van Parijsin teokset ja niiden suhde edustamiinsa ilmiöihin. Näiden kahden teoksen valintaa perustellaan vielä vertaamalla niitä muutamaa muuhun teokseen, joiden olisi voitu katsoa edustavan uusliberalismia tai vihreätä ideologiaa. Lopuksi käsitellään vielä lyhyesti neljättä tutkimuksen kannalta olennaista käsitettä – vapautta. Tämän käsitteen relevanssi käy ilmi viidennessä luvussa punnittaessa uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdettuja politiikkasuosituksia onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. On kuitenkin perusteltua käydä vapauden käsitteen problematiikkaa ja ulottuvuuksia läpi jo tässä vaiheessa uusliberalismin ja vihreän ideologian näkökulmasta.

3.1. Uusliberalismi

Vuosituhanne vaihte nosti huomion keskiöön poliittis-filosofisia käsitteitä, ideologioita, joista kaikilla tuntui olevan vahva mielipide, mutta joiden sisällöstä ei missään vaiheessa ole päästy laajaan yksimielisyyteen. Hyviä esimerkkejä näistä käsitteistä ovat uuskonservatismi ja uusliberalismi. On sanottu, että maailma on mennyt uusliberalistiseen suuntaan. Tällä on viitattu usein hyvin sekalaiseen ja abstraktiin näkemykseen ja kokemukseen talouden voitosta politiikasta sekä markkinoiden vallan kasvusta, globaalien markkinoiden laajenemisesta tai työelämän koventumisesta ja huonontumisesta. Tässä luvussa pyritään hieman selkeyttämään kuvaa uusliberalismista ja sen historiallisista juurista liberalismiin aateperheessä. Tämän jälkeen esitellään ideologian klassikot, joista vallitsee yllättävän suuri yhteisymmärrys suhteessa itse käsitteeseen. Lopuksi perustellaan Robert Nozickin *Anarchy, State and Utopia* – teoksen valinta uusliberalismin operationalisoijaksi ja esitellään teos lyhyesti.

3.1.1. Mitä on uusliberalismi?

Dag Einar Thorsen ja Amund Lie (2006, 3) katsovat, ettei uusliberalismia voi suoraan katsoa liberalismiin aateperheen jäseneksi, vaan ideologiaksi, joka eroaa ja usein jopa vastustaa sitä, mitä liberalismiksi kutsuttu ideologiaperhe edustaa. Sen juuret ovat kuitenkin liberalismissa, sen klassisessa ja taloudellisessa suuntauksessa. Klassinen liberalismi on usein yhdistetty ajatukseen minimaalisesta valtiosta, jonka tehtäviin kuuluu ainoastaan armeija ja oikeuslaitos muiden toimintojen jäädessä kansalaisten vapaaehtoisien ja vapaan yhteistoiminnan varaan. Klassisiksi liberalisteiksi on yleisesti nähty ainakin John Locke, Adam Smith ja Friedrich von Hayek. Klassisen liberalismiin edustajien katsotaan olevan ideologisesti lähellä taloudellista liberalismia, joka korostaa markkinoiden vapautta, ns. laissez-faire – talouspolitiikkaa, jossa mahdollisimman suuri osa yhteiskunnan toiminnoista on markkinoiden vastuulla. Näiden aatesuuntien edustajat nähdään usein uusliberaaleina.

Kolmas uusliberalismia lähellä oleva liberalismiin suunta on (oikeisto)libertarismi, joka korostaa voimakkaasti sekä yksilön että talouden vapautta, eikä korosta demokratian ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaateita yhtä voimakkaasti kuin liberalismiin valtavirta. Thorsen ja Lie näkevät libertarismiin klassisen liberalismiin radikaalina suuntauksena.

Käsitteenä uusliberalismi esiintyi ensimmäistä kertaa jo 1800-luvun lopulla, mutta nykyisen kaltaisen merkityksen sille antoivat vasta Jacques Cros ja Edgar Nawroth viime vuosisadan puolivälissä. Cros argumentoi uusliberalismiin merkitsevän perinteistä liberalismia oikeistolaisempaa talouspolitiikkaa ja Nawroth liitti termin Länsi-Saksan silloiseen talouspolitiikkaan. Näiden kahden määritelmä tuotiin anglo-amerikkalaiseen akateemiseen keskusteluun belgialaisen filosofin Wilfried Ver Eecken toimesta. Tämän mukaan uusliberalismi ei ollut uusi lisä liberaaliin aatteeseen vaan tietynlaisen liberalismiin voimakasta korostusta. Hän satoi uusliberalismiin käsitteen kolmeen liberalismiin muotoon: radikaaliin klassiseen liberalismiin edustajinaan Ludwig von Mises ja Friedrich von Hayek, monetarismiin kallellaan oleviin talouden vapauden puolestapuhujiin kuten Milton Friedmaniin sekä yksilönvapautta ja minimalistista valtiota korostaviin libertaristeihin, kuten Robert Nozickiin.

Harisalo ja Miettinen (1997, 48–56) näkevät klassisen liberalismiin, libertarismiin ja uusoikeistolaisuuden lähes toisensa synonyymeinä. Ruth Levitasta siteeraten he määrittelevät uusliberalismin (neoliberalismin) yksilöä, valinnanvapautta, markkinataloutta, laissez-faire –taloutta sekä minimivaltiota korostavaksi liberalismiin suuntaukseksi.

Thorsen ja Lie (2006, 14-5) määrittelevät – Anna-Maria Blomgrenin ja David Harveyn määritelmiä apunaan käyttäen – uusliberalismin kolme tärkeintä tunnusmerkkiä. Se on joukko poliittisia uskomuksia, joiden mukaan valtion ainoa legitiimi tehtävä on suojata yksilön vapautta, etenkin taloudellista, sekä vahvaa omistusoikeutta. Tähän liittyen valtion tulee olla kooltaan minimaalinen ja globaalilla tasolla markkinoiden on oltava vapaat.

Toiseksi uusliberalismi viittaa näkemykseen vapaasta säätelemättömästä kaupasta optimaalisena tapana järjestää kaikki yhteiskunnassa tapahtuva tuotteiden ja palveluiden vaihto, ja että tämä vapaus auttaa vapauttamaan ihmisen luovan potentiaalin, joka saa aikaan yhteiskuntaan spontaanin järjestyksen. Kolmantena uusliberalismi on näkökulma, jonka mukaan tehokas toiminta markkinoilla on ihmiselle hyve, joka samalla jossain määrin myös määrittelee ihmisen hyvyden. Hyveellinen ihminen on valmis ottamaan riskejä markkinoilla ja hyväksyy oman vastuunsa kaupankäynnissä.

Näin määriteltynä uusliberalismi paljastuu enemmän tai vähemmän löyhäksi joukoksi keskenään koherentteja ajatuksia siitä, miten valtion suhde ympäristöönsä tulisi järjestää. Thorsen ja Lie eivät siis pidä uusliberalismia poliittisena filosofiana tai ideologiana. Käytännössä uusliberaalia agendaa harjoittava politiikka johtaa vallan siirtymiseen poliittiselta prosessilta talouden prosesseille, valtiolta markkinoille ja yksilöille ja lakiasäätäviltä ja toimeenpanevilta tahoilta oikeuslaitokselle.

3.1.2. Uusliberalismin klassikot

Uusliberalismi-käsitteestä ei siis vallitse tarkkaa konsensusta, mutta toisaalta erilaiset tulkinnat eivät eroa toisistaan niin radikaalisti, etteikö termiä voisi käyttää. Tiettyä löyhää konsensusta uusliberalismin määritelmästä kuvaa myös laajahko yhteisymmärrys sitä edustavista klassikoista. Lähes jokaisessa uusliberalismia kuvaavassa kirjoituksessa

mainitaan ainakin Milton Friedmanin sekä Friedrich von Hayekin nimet ja näiltä pääteokset *Kapitalismi ja vapaus* (1962) ja *Tie orjuuteen* (1944).

Thorsen ja Lie nostavat esille (Ibid., 12-4) Anna-Maria Blomgrenin ”Nyliberal politisk filosofi. En kritisk analys av Milton Friedman, Robert Nozick och F.A. Hayek” – teoksen, jossa tämä kuvaa näiden kolmen tuotantoa ja teorioita ”uusliberaalin poliittisen filosofian” tärkeimmiksi edustajiksi. Robert Nozickin nostaa esille myös David Harvey (2008, 57) vaikutusvaltaisessa ”Uusliberalismin lyhyt historia” – teoksessaan⁴⁸. Samoin Harisalo ja Miettinen (1997, 194-7) mainitsevat Nozickin ja referoivat tämän *Anarchy, State and Utopia* –teosta, jota he pitävät minimalistisen valtioajattelun klassikkona.

Blomgrenin mukaan Friedman, Nozick ja Hayek antavat kukin erityyppiset teoreettiset perustat uusliberaalille politiikalle. Friedman edustaa seurausopillista uusliberalismia, joka korostaa uusliberalismiin liittyvän vapaan taloudellisen toiminnan yhteensopivuutta ihmisen sosiaaliselle ja vapautta arvostavalle perusluonteelle. Hayek on konservatiivisemmän uusliberalismin edustaja tähdentäessään ”spontaania järjestystä”, joka uusliberalistisista opeista syntyy ja joka on parempi kuin mikään keinotekoisesti tuotettu järjestys. Nozickin Blomgren näkee edustavan deontologista uusliberalismia. Nozick korostaa ihmisille kuuluvia oikeuksia, jotka tekevät valtion olemassaolon legitimitetin kyseenalaiseksi kaikissa tilanteissa.

On nähdäkseni perusteltua sanoa, että uusliberalismin klassikoista kolme nousee ylitse muiden: Friedmanin *Kapitalismi ja vauraus*, Hayekin *Tie orjuuteen* sekä Nozickin *Anarchy, State and Utopia*. Näiden joukosta on myös valittu tämän opinnäytetyön uusliberalismin operationalisoiva teos, Nozickin *Anarchy, State and Utopia*.

Näistä teoksista Hayekin *Tie orjuuteen* soveltuu käytettäväksi huonoimmin, vaikka se lieneekin uusliberalismin merkittävin klassikko. *Tie orjuuteen* on ennen kaikkea varoitus totalitaristisen yhteiskunnan synnystä myös sodanaikaisessa Isossa-Britanniassa kollektivistisen yhteiskuntafilosofian siivittämänä (Saastamoinen 1998, 182-3). Teoksessa ei ole juurikaan puhetta siitä, millainen yhteiskunnan tulisi olla, vaan ennemminkin siitä

⁴⁸ Harvey kuvaa *Anarchy, State and Utopiaa* ”luetuimmaksi ja arvostetuimmaksi” niistä ”uusliberalistisia arvoja edustavista” teoksista, joita tiettyjen varakkaitten lahjoittajien ja taustasäätiöiden antama tuki synnytti.

millainen sen ei ainakaan tulisi olla. Tämän Hayek (1995, 25-8) mainitsee itsekin vuoden 1976 laitoksen esipuheessa. Teoksessa ei myöskään ole tarvittavaa filosofista tai taloustieteellistä otetta.

Friedmanin Kapitalismi ja vapaus on erittäin luettu, arvostettu ja erinomaisesti uusliberalismin käytännön talouspolitiikan peruslinjat kiteyttävä teos. Se soveltuisi sisältönsä osalta hyvin uusliberalismin operationalisoijaksi. Valinta Friedmanin Kapitalismin ja vapauden sekä Nozickin Anarchy, State and utopian välillä oli vaikea, mutta lopulta päädyin valitsemaan jälkimmäisen ennen kaikkea kahdesta syystä. Ensimmäkin se on paitsi poliittisesti, myös akateemisesti hyvin merkittävä teos ollen yksi poliittisen filosofian uuden tulemisen aloittajista. Toisekseen Nozickin kirja on otteeltaan Friedmanin teosta filosofisempi, ja vaikkei siinä olekaan samassa mitassa konkreettisia esimerkkejä uusliberalistisesta talouspolitiikasta, sisältää se hyvin paljon filosofista pohdiskelua, joka syventää uusliberalismin sanomaa tavalla, joka on opinnäytetyön kannalta hedelmällinen. Lisäksi Anarchy, State and Utopia on muodoltaan yhteneväinen vihreää ideologiaa operationalisoivan teoksen kanssa.

3.1.3. Robert Nozick: Anarchy, State and Utopia

Poliittisen filosofian uuden tulemisen voidaan katsoa ajoittuvan 1970-luvun alkuun. Ensin vuonna 1971 John Rawls julkaisi pääteoksensa Oikeudenmukaisuusteoria. Siinä hän hahmotteli hyvin laajaa ja spesifiä utopiaa sosiaaliliberaalin valtion perustaksi. Rawlsin teosta voidaan monella tapaa pitää paluuna kokonaisvaltaisempaan poliittista ja käytännöllistä filosofiaa edustavaan traditioon. Robert Nozick, Rawlsin tavoin Harvardin yliopiston professori, jatkoi Rawlsin henkiin herättämää traditiota Anarchy, State and Utopia – teoksellaan, jonka hän julkaisi vuonna 1974. Tämä voidaan nähdä (oikeisto)libertaristisena vastavetona Rawlsin vasemmistolaisempaan utopiaan.

Anarchy, State and Utopia jakautuu kolmeen osaan: ”State-of-nature Theory, or How to Back into a State without Really Trying”, ”Beyond the Minimal State” ja ”Utopia”. Nämä muodostavat koherentin filosofisen draaman kaaren anarkistisesta luonnontilasta minimalistisen valtion kautta Nozickin kehittämään metautopiaan. Ensimmäinen osa keskittyy kuvaamaan, miten anarkistisesta luonnontilasta kehittyy minimalistinen valtio

sekä pohtimaan erilaisia tähän kehitykseen olennaisella tavalla liittyviä filosofisia kysymyksiä libertaristisesta näkökulmasta. Toinen osa on valtaosin vastinetta Rawlsin utopialle. Siinä Nozick argumentoi, miksi Rawlsin keskeiset käsitteet (jakava oikeudenmukaisuus, eroperiaate, alkuasetelma) ovat monella tavalla ongelmallisia ja miksi mikään muu kuin minimalistinen valtio ei voi olla moraalisesti oikeutettu. Kolmannessa osassa Nozick esittelee oman utopiansa, joka on eräänlainen runko erilaisten elämäntapojen yhteiselolle, metautopia (Nozick 1974, 312).

Nozick ottaa teoksessaan voimakkaasti kantaa oikeutusperiaatteen puolesta ja nojautuu monessa kohdin libertarismin kantaisän John Locken käsitykseen omistusoikeuden syntymisestä. Kirjansa alussa hän menee kuitenkin tätäkin pidemmälle esittäessään, miten minimalistinen valtio voi syntyä luonnontilasta kenenkään oikeuksia loukkaamatta jopa ilman mitään erillistä sopimusta. Nozickin mukaan ”näkymätön käsi” toimii tässäkin ihmisten alkaessa ostaa toisiltaan turvallisuuspalveluita, joista muodostuu lopulta väkivallan de facto monopoleja tietyillä maantieteellisillä alueilla – siis valtioita.

Syntyprosessin kuvauksen jälkeen Nozick keskittyy argumentoimaan syitä minimalistisen valtion oikeudenmukaisuudelle libertaristisesta näkökulmasta. Anarchy, State and Utopia onkin ennen kaikkea minimalistisen, ”yövahtivaltion” tai -yhteisön puolustus. Argumentaatioissaan Nozick käyttää esimerkkeinä filosofisia ajatusleikkejä ja johtaa näistä loogisia päätelmiä omia argumenttejaan tukemaan. Jotkut näistä ajatusleikeistä ovat hyvin mielenkiintoisia opinnäytetyön kannalta. Paras esimerkki on Nozickin kehittämä ajatusleikki ”kokemuslaitteesta”⁴⁹ (Ibid., 42-5). Tämä on laite, johon ihminen kytetään ja joka muovaa ihmisen tietoisuuden juuri sellaiseksi kuin tämä haluaa. Kaikki tapahtuu vain ihmisen pään sisällä. Oikeasti ihminen lilluu koneessa ja saa tarvitsemansa energian koneellisesti. Tasaisin väliajoin ihminen herätetään, ja hän saa valita, jääkö koneeseen vai ei ja mitä hän haluaisi koneessa kokea, mikäli siihen päätyy jäämään. Nozickin kysymys kuuluu: mikäli sinulle tarjottaisiin mahdollisuutta kytkeytyä tähän koneeseen, tekisitkö sen? Tämä populaarikulttuuristakin myöhemmin tutuksi tullut ajatusleikki on olennainen tämän opinnäytetyön kannalta⁵⁰.

⁴⁹ engl. experience machine.

⁵⁰ ks. luku 4.1.3.

Anarchy, State and Utopian suurin kontribuutio tähän tutkimukseen ei ole itse utopia, vaikka se onkin hyvin linjassa uusliberalistisen ajattelun kanssa. Tämä utopia on luonteeltaan metautopia, sellaisen maailman rakenne, jossa voi olla samanaikaisesti lähes loputon määrä erilaisia yhteisöjä omine arvoineen ja sääntöineen. Nozickin utopia on siis sellainen maailman rakenne, joka korostaa vapautta ja erilaisia yhteiskunnallisia kokeiluja (Nozick 1974, 333-4; Held 2000, 151-2). Yhtä kiinnostavia ja olennaisia ovat Nozickin filosofiset pohdiskelut minimalistisen valtion oikeutukseen liittyen. Hän käsittelee monia aiheen kannalta relevantteja kysymyksiä – mm. työn mielekkyyttä, kateutta, (mahdollisuuksien) tasa-arvoa – jotka antavat eksplisiittistä tietoa uusliberalismin suhteesta näihin aiheisiin. Tämän lisäksi monet Nozickin pohdintoista viittavat implisiittisesti opinnäytteen kannalta olennaisiin ilmiöihin.

Uusliberalistinen utopia tulee selvemmin esille Nozickin minimaalistiseen valtioon kytkeytyvistä pohdintoista. Tutkimuksen neljännen luvun politiikkasuositukset tullaankin vetämään paitsi Nozickin metautopiasta, myös siitä utopistisesta yhteisöstä, jonka Nozick itse näkee oikeudenmukaiseksi.

3.1.4. Uusliberalismi ja vapaus

Anarchy, State and Utopia – teoksessa ei käsitellä vapautta eksplisiittisesti. Negatiivinen vapaus on kuitenkin implisiittisenä premissinä teoksen yksilön rajoittamatonta oikeutta itseensä korostavassa lähtökohdassa. Tästä lähtökohdasta johdetaan nozickilaisessa ajattelussa myös rajoittamaton omistusoikeus. Kirjan ensimmäisessä luvussa Nozick (1974, 3-148) lähtee liikkeelle lockelaisesta luonnontilasta, jossa yksilöt ovat ”täydellisen vapauden tilassa määrätä toimistaan, omaisuudestaan ja persoonastaan kuten parhaaksi näkevät, luonnonlakien rajoissa, kysymättä lupaa tai suostumusta keneltäkään toiselta henkilöltä”. Kirjan ensimmäinen osa kuvaa, miten tästä luonnontilasta voi nousta (minimalistinen) valtio ilman, että kenenkään oikeuksia loukataan.

Locken vaikutus Anarchy, State and Utopia – teokseen on suuri. Teos lähtee liikkeelle lainaamalla tämän ajatuksia ihmisestä luonnontilassa ja myöhemmin Locke tulee esille käsiteltäessä omistusoikeuden syntymistä (Ibid., 174-8). Tämä korostaa Nozickin hyvin puhdasoppista vapauskäsitystä, pidetäänhän Lockeä yhtenä merkittävimmistä negatiivi-

sen vapauden puolesta puhuneista filosofeista. Nozickin teoksessa vapaus tulee esille implisiittisesti, ennen kaikkea käsiteltäessä valtion moraalista oikeutusta, omistusoikeuden muodostamista sekä Nozickin metautopiaa.

3.2. Vihreä ideologia

Opinnäytetyön toinen keskeinen käsite on ”vihreä ideologia”. Sen määrittely ja operationalisointi pitää sisällään monia ongelmia, jotka johtuvat vihreän liikkeen monimuotoisuudesta ja sisäisistä skismoista sekä sitä kuvaavien johdonmukaisten kuvausten, ohjelmien ja utopioiden vähäisestä määrästä. Van Parijsin teoksen *Real Freedom for All* valinta vihreän ideologian operationalisoijaksi voidaan kyseenalaistaa monista eri lähtökohdista. Pyrin tässä luvussa osoittamaan, että tietyistä ongelmistaan huolimatta se edustaa sellaista ajattelutapaa, joka toteuttaa vihreästä ideologiasta loogisesti kumpuavat – ja monen vihreän ideologin eksplisiittisesti verbalisoimat – politiikkasuositukset. Tulen perustelemaan tämän esittämällä katsauksen vihreän liikkeen historiaan ja erittelemällä hieman vihreän ideologian ydintä ja miten se voisi ilmetä politiikkaohjelmalla. Vertaan myös Van Parijsin teosta toiseen vihreään klassikkoon, E. F. Schumacherin *Pieni on kaunista* – teokseen. Lopuksi esittelen vielä Van Parijsin teoksen ja erittelen sen ongelmallisia puolia suhteessa vihreään ideologiaan.

3.2.1. Vihreän liikkeen historia

Joe Smith (2008, 9-16) näkee vihreän liikkeen historian yli sadan vuoden pituisena. Hänen mukaansa alkukohta voitaisiin löytää jopa keskiajan lopulta, jolloin Lontoossa herättiin Thames-joen likaisuuteen ja kaupungin ilmanlaatuun, tai 1600-luvulta, jolloin englantilainen kirjailija John Evelyn kirjoitti hakkuiden aiheuttamista ongelmista ja ilmanlaadusta. Smith kuitenkin itse lähtee kerimään liikkeen historiaa teollisen vallankumouksen alkua ajoista, koska hänen näkemyksensä mukaan vihreän liikkeen perustavanlaatuisen huomion – talouskasvun ja ympäristöongelmien välinen suhde – tehtiin laajalti vasta silloin.

Varhaisista vihreistä ajattelijoista voidaan nostaa esille runoilija-kuvataiteilija William Morris sekä Henry David Thoreau (Ibid., 10-3). Sulevi Riukulehto (2007, 12) nostaa

omassa analyysissään tärkeiden aatteellisten esi-isien joukkoon myös Jean-Jacques Rousseau. Morrisin näkemyksen mukaan ”rikkauksien myrky”, joka oli saastuttanut Lontoon, tuhosi maasta kauneuden, joka oli myös taiteen luonnin edellytys. Teoksessaan *News From Nowhere* Morris käytti etiikan, oman luontosuhteensa ja sosialistisen kapitalismi – kritiikin aineksia radikaalissa hyökkäyksessään vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä kohtaan. Morris olikin varhainen vastavoima samoihin aikoihin syntyneelle reformistiselle ympäristöliikkeelle, joka keskittyi luonnonsuojelun perustamiseen. Tässä jaossa radikaaleihin ja reformisteihin voidaan nähdä jäänteitä myös 2000-luvun vihreissä. Näistä monet pääasiassa luonnonsuojeluun keskittyvät karsastavat hieman enemmistöä, joka näkee vihreän agendan huomattavasti laajempaan ja jonka mielestä ympäristöasioita ei voida ratkaista tyhjiössä muista asioista irrallaan⁵¹.

Thoreau, joka nähdään usein amerikkalaisen vihreyden kantaisänä, edusti romanttisen harmonista suhtautumista luontoon ja kritisoi talouskasvua sen luontoa tuhoavien vaikutusten vuoksi. Hän myös kannatti kansalaistottelemattomuutta ja arvosteli teollista työtä. Smithin (2008, 14-6) mukaan Thoreauin perintönä syntynyt romanttisiviriteinen luontosuhde on saattanut olla vihreälle liikkeelle myös taakka kaupungistuneessa maailmassa. Thoreautta voidaankin ehkä verrata Pentti Linkolaan, jonka kiihkeä ja kompromisseja kaihtamaton luonnon suojele ihmiseltä on näkemyksenä hyvin vieras ja kapea liikkeen enemmistölle (Sohlsten 2007).

Varhaisten vihreiden ohella merkittävää roolia on esittänyt Rachel Carson, jonka 1962 ilmestynyt *Äänetön kevät* – teos varoitti DDT:stä ja ympäristömyrkyjen käytöstä. Smith (2008, 19–24, Riukulehto 2007, 11) näkee modernin vihreän liikkeen syntyneen vasta 1970-luvun vaihteessa osana laajempaa murrosta, jossa tärkeitä roolia näyttelivät myös naisasialiike ja rauhanliike. Onkin olennaista huomata, että vihreä liike on ennen kaikkea monipuolisesta kansalaisyhteiskunnan järjestöpaletista syntynyt erilaisten progressiivisten yhdistysten ja toimijoiden liitto, jossa ovat ympäristöasioiden ohella alusta asti merkittävässä osassa olleet mm. vammaiset, seksuaalivähemmistöt, feministit ja pasifistit (Riukulehto 2007, 10-1). Vihreän liikkeen juuret voidaankin paikantaa neljän kansalaisyhteiskunnassa toimineen ryhmittymän liittoutumiseen: ympäristöliikkeen,

⁵¹ Suomen tilanteesta ks. Sohlsten 2007, 50-7.

rauhanliikkeen, kansalaisoikeusliikkeen ja ay-liikkeen. Näiden yhteistoiminnasta syntyi uudenlaisia tapoja tehdä politiikkaa sekä pyrkimys muuttaa yhteiskuntaa kokonaisvaltaisella tavalla. Samalla voimistui ajatus, jonka mukaan yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus oli erottamattomasti yhteydessä ympäristönsuojeluun (ks. Pursiainen 1999).

3.2.2. Vihreän ideologian ydin

Nopea kertaus vihreän liikkeen historiasta osoittaa, että sen ideologisen sanoman tiivistäminen on ongelmallista. Ensinnäkin on jako ”ekovihreisiin” ja ”sosiaalivihreisiin”. Näistä ensinmainitut keskittyvät ympäristöasioihin ja ovat niissä usein hyvin ehdottomia ja radikaaleja. Ekovihreitä voi katsoa yhdistävän ainakin akuutti huoli väestönkasvusta, luonnon monimuotoisuudesta sekä ydinvoimasta – ja yleisemmällä tasolla talouskasvun ideologiasta, jonka he näkevät tuhoon tuomittuna. Myös sosiaalivihreitä – jotka edustavat mm. Suomessa ja Saksassa vihreiden enemmistöä – huolestuttavat samat asiat kuin ekovihreitä. Merkittävimpana erona näillä ryhmillä onkin se, etteivät sosiaalivihreät rajoita poliittista fokustaan ympäristöongelmiin, vaan pitävät tasa-arvoa, pasifismia, suvaitsevaisuutta ja muita heille tärkeitä arvoja aivan yhtä merkittävinä. Lisäksi sosiaalivihreät argumentoivat usein, ettei ympäristöongelmia ja sosiaalisia kysymyksiä voida reaali maailmassa erottaa toisistaan, vaan niiden ratkaisut kytkeytyvät erottamattomasti yhteen. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan mainita Osmo Soininvaaran sanat vuodelta 1987 (Sohlsten 2007, 54-5):

"Ihmiset eivät toimi tyhmyyttään ja pahuuttaan väärin, vaan siksi, että se on heille suoranainen ehto. [...] Talouspolitiikan suunnanmuutoksen varsinainen vaikeus on siinä, että muutetaan taloudellisia ja sosiaalipoliittisia pelisääntöjä niin, ettei ihmisten tarvitsisi tehdä toimeentulonsa eteen tarpeettomia tai vahingollisia töitä. Kansalaispalkka on osa tätä suunnitelmaa, jolla poistetaan elämänmuotomme narkoottinen riippuvaisuus kasvusta."

Smithin (2008, 6-7) mukaan ”vihreät ryhmittymät ovat keskenään liian erilaisia, jotta niillä voisi sanoa olevan selvää ideologiaa tai yhtenäistä poliittista filosofiaa”. Mieli-

detta on helppo ymmärtää, ovathan edellä mainitun eko- ja sosiaalivihreiden välisen ristiriidan ohella myös vihreät puolueet hyvin eripuraisia monista eettisistä ja käytännön asioista. Esimerkkeinä näistä ristiriidoista mainittakoon Suomen ja Saksan vihreiden erilainen suhtautuminen seksityöhön: Suomessa vihreät ovat kannattaneet seksin oston kriminalisointia, Saksassa taas vihreät ajaneet läpi lakimuutoksen, jonka tarkoituksena on normalisoida seksityö ja tätä kautta edistää siihen liittyvän skisman hälvenemistä. Toinen hyvä esimerkki on suhde Euroopan Unioniin: Suomen vihreä puolue on EU-myönteinen, kun taas Ruotsin veljespuolue perinteisesti EU-skeptinen.

Eroistaan huolimatta suurin osa maailman vihreistä puolueista on sitoutunut ns. vihreän puolueen neljään pilariin. Nämä pilarit ovat – alkuperäisessä muodossaan – ekologia, sosiaalinen vastuullisuus, ruohonjuuritason demokratia ja väkivallattomuus. Pilarit esitettiin ensimmäisen kerran lokakuussa 1979 Saksan vihreätä puoluetta perustettaessa. Erilaiset vasemmistolaiset ja oikeistolaiset ryhmittymät olivat ajautuneet kiistoihin. August Haussleiter kirjoitti em. sanat paperille ja pyysi ryhmittymien johtajia allekirjoittamaan ne. Haussleiter onnistui, ja kauskantonen vihreän liikkeen ohjelma oli syntynyt. (Dann 1999⁵²)

Nähdäkseni vihreän ideologian historian ja sen poliittisten olomuotojen perusteella voidaan erottaa tiettyjä yhteisiä onnellisuustutkimuksen kannalta olennaisia ideologisia komponentteja, joihin ainakin ehdoton enemmistö vihreistä puolueista on sitoutunut. Näitä ovat:

1. **Voimakas kansalaisyhteiskunta**, joka juontuu ennen kaikkea vihreän liikkeen syntyprosessista, jossa kansalaisjärjestöt näyttelivät vahvaa roolia. (Riukulehto 2007, 10-1)
2. **Vahva itsensä omistamisen oikeus**⁵³, mikä näkyy vihreiden arvoliberaalisessa suhtautumisessa mm. seksuaalisuuteen liittyviin eettisiin kysymyksiin.⁵⁴

⁵² Luku I: <http://www.globalgreens.org/literature/dann/chapterone.html>

⁵³ engl. self-ownership. Termillä viitataan ihmisen omistusoikeuteen omaan persoonaansa, yksilön oikeuteen olla oman vartalonsa ja elämänsä suvereeni hallitsija.

⁵⁴ Voidaan kuitenkin uskottavasti argumentoida, että useiden vihreiden toimijoiden tuomitseva suhtautuminen seksityöhön on ristiriidassa vahvan itseomistusoikeuden vaateen kanssa. Tässä kysymyksessä käyvät vastakkain kaksi vihreässä liikkeessä voimakkaina vaikuttavaa ideologista virtausta: vahva itse-

3. **Näkemyks maailmasta jakamattomana kokonaisuutena**, tarkoittaen, ettei vihreille mikään ilmiö ole olemassa tyhjiössä, vaan kaikki ovat yhteydessä toisiinsa.⁵⁵
4. **Globaali oikeudenmukaisuus**, joka ilmenee vihreiden tavoitteena taata mahdollisuuksien tasa-arvo globaalilla tasolla.⁵⁶

Näistä neljästä ideologisesta komponentista vallitsee erilaisten vihreiden ryhmien kesken ainakin jonkinlainen yhteisymmärrys, joten niitä voidaan pitää vihreän liikkeen ”pienimpänä yhteisenä nimittäjänä” ja sen ideologisena ytimenä. Siinä utopiassa, jota tässä opinnäytetyössä käytetään vihreän ideologian operationalisoijana, pitää siis löytyä nämä komponentit ainakin implisiittisesti.

Poliittiset arvovalinnat ja ideologiat muokkautuvat poliittisessa prosessissa erilaisten taloudellisten säädösten muotoon. Verot, maksut, luvat ja tulonsiirrot ovat yhteiskuntia koossa pitävä voima ja edustavat, tiettyjen eettisten normien ohella, sitä areenaa, jolla ideologiat käyvät kamppailua. Näin ollen on tarkoituksenmukaista kyetä määrittelemään myös vihreän utopia talouden kielellä. Osmo Soininvaara (2005, 9) on todennut: ”Vihreillä on kunnianhimoinen tavoite muuttaa maailmaa toisenlaiseksi – samanaikaisesti paremmaksi sekä maapallon että ihmisten kannalta. Tämän projektin suurimmat vaikeudet eivät liity teknologisiin ratkaisuihin vaan ovat luonteeltaan sosiaalisia ja kansantaloudellisia”. Tämä on tärkein peruste Philippe Van Parijsin *Real Freedom for All* –kirjan ja siinä voimakkaasti puolustetun perustulon ottamiseksi vihreän utopian operationalisoijaksi.

omistusoikeus ja (radikaali)feminismi. Suhdetta seksityöhön voidaan kuitenkin nähdäkseni pitää poikkeuksena, eikä se kumoa hyvin vahvaa trendiä puolustaa vahvaa itseomistusoikeutta.

⁵⁵ Lievimmillään tämä ilmenee näkemyksenä, jonka mukaan ihminen ei voi hyvin, jos luonto voi pahoin (ks. esim. Riukulehto 2007, 18). Pidemmälle menevää päättelyä edustaa esim. James Lovelockin Gaia-teoria (ks. esim. Lovelock 2006).

⁵⁶ Oivan esityksen tästä ovat kirjoittaneet Heiskala & Hietaniemi (1999). Artikkelin voidaan tulkita olevan hyvin vanpariislainen (ks. etenkin sivun 30 lista). Kirjoittajista Hietaniemi on sivilisaatiohistorian dosentti joka on vaikuttanut pitkään Suomen vihreässä liikkeessä ja jonka kädenjälki näkyy puolueen periaateohjelmissa.

3.2.3. *Vihreän ideologian klassikot*

Modernin vihreän ideologian klassikoista puhuttaessa Rachel Carsonin *Silent Springin* (1962) ohella esille nousee Paul Ehrlichin *The Population Bomb* (1968), Rooman klubin *Kasvun rajat –raportti* (1972) sekä E. F. Schumacherin *Pieni on kaunista* (1973) (mm. Smith 2008, 24-6; Riukulehto 2007, 12). Näistä Carsonin, Ehrlichin ja Rooman klubin teokset eivät sovellu ideologian kiteyttäväksi utopiaksi, koska ne ovat ennen kaikkea deskriptiivisiä pamfletteja maailman tilasta. *Pieni on kaunista* eroaa näistä paitsi laajuudeltaan ja monipuolisuudeltaan, myös normatiiviselta otteeltaan. Lisäksi sillä on vankka asema vihreän liikkeen kaanonissa. Näistä syistä on paikallaan perustella, miksi Van Pariisin *Real Freedom for All –* jota ei yleensä edes yhdistetä vihreään ideologiaan – sopii operationalisoinnin välineeksi Schumacherin klassikkoa paremmin.

Valintaan on neljä vankkaa perustelua: *Real Freedom for All* noudattaa ainakin yhtä hyvin em. vihreän ideologian ytimeen kuuluvia ideologisia komponentteja kuin *Pieni on kaunista*; se kuvastaa paremmin vihreän ideologian saamaa poliittista olomuotoa, josta 1970-luvun alussa ei vielä ollut tietoa; se on Schumacherin teosta konkreettisempi, koherentimpi ja fokusoidumpi normatiivinen pamfletti, ja se käyttää sellaista kieltä, ja sellaisia käsitteitä, joista on verraten helppo rakentaa politiikkaohjelmia ja tehdä vertailuja samanlaista kieltä käyttäviin uusliberalismin utopiaan ja onnellisuustutkimukseen.

Pieni on kaunista – teoksen voidaan katsoa edustavan sitä vihreätä liikettä, joka ei vielä ollut sulautunut yhteen kansalaisyhteiskunnan vähemmistöliikkeiden kanssa ja joka keskittyi ennen kaikkea luonnon heikkenevään tilaan ja tästä nousevaan normatiivissävytteiseen taloudelliseen analyysiin. Vihreän ideologian ytimeksi määritellyistä komponenteista siinä esiintyy voimakkaana kolmas⁵⁷ ja neljäs⁵⁸ kahden ensimmäisen jäädessä vähemmälle huomiolle⁵⁹.

⁵⁷ mm. Schumacher 1999, 29: ”...it is inherent in the methodology of economics to ignore man’s dependence on the natural world”.

⁵⁸ mm. *Pieni on kaunista* –kirjan kolmas osa: ”The Third World”.

⁵⁹ Hyvänä esimerkkinä kohdan II vastaisesta linjauksesta on Schumacherin kanta naisten työntekoon: “Women, on the whole, so not need an ”outside” job, and the large-scale employment of women in the offices or factories would be considered a sign of serious economic failure” (Schumacher 1999, 40).

Vihreän liikkeen saatua (puolue)poliittisen olomuodon sen agenda laajeni ja monipuolistui. Pieni on kaunista ei ole millään lailla kansalaisyhteiskuntavastainen teos – sen pieniä yhteisöjä korostavan eetoksen⁶⁰ voi ajatella jopa implisiittisesti pyrkivän edistämään sellaisen rakentumista. Mutta sen tavoitteiden joukossa jää vähälle huomiolle vihreän ideologian poliittisen olomuodon omaksumia arvoja, kuten vapauden ja moninaisuuden ihanteet. Yksi suuri ristiriitakin löytyy: suhde työhön. Schumacherin kirja asettaa työnteon itsetarkoitukseksi (ks. Schumacher 1999, 39–40; 125), osaksi buddhalaiseen talousoppiin perustuen. Tällaisia ajatuksia on hyvin vaikeata löytää modernista vihreästä ideologiasta, josta hyvänä esimerkkinä Suomen vihreän puolueen taannoinen slogan: ”vähemmän roinaa, enemmän aikaa”.

Kenties edellä mainittuja vaikeampi ongelma Pieni on kaunista – kirjan käytössä tässä opinnäytteessä on sen harhaileva ote ja suurpiireisyys. Kirjaan on koottu toisistaan erilisiä pamflettimaista esseitä, jotka eivät muodosta kovinkaan selkeätä kokonaisuutta. Kirjasta olisi myös hyvin vaikea vetää politiikkasuosituksia sen suurpiireisyyden vuoksi: Schumacherin ajatukset välivaiheen teknologioista, pienuudesta ja hajautuksesta eivät taivu politiikkaohjelmiksi ilman hyvin pitkälle vedettyjä ja hataralla pohjalla olevia päättelyketjuja. Lisäksi Schumacher käyttää kirjassaan kieltä, joka on maallikkomaista verrattuna taloustieteen kielellä kirjoitaviin Van Pariisiin ja Nozickiin sekä onnellisuustutkimukseen, josta käytetään ennen kaikkea kansantaloustieteellisiä tutkimustuloksia.

3.2.4. Philippe Van Parijs: Real Freedom for All⁶¹

Real Freedom for All on mailman tunnetuimman perustulon puolestapuhujan, Philippe Van Parijsin, tärkein teos. Myös vasemmistolibertarismien klassikkona tunnettu (Otsuka 2005, 2⁶²) Real Freedom for All on filosofinen manifesti (Reeve 2003, 2) vapauden puolesta. ”Todellinen vapaus⁶³” toteutuu Van Parijsin (1995, 30–57) mukaan vain silloin, kun jokaiselle taataan suurin mahdollinen taloudellisesti kestäväällä pohjalla oleva

⁶⁰ ks. kappaleet 5, ”A Question of Size” ja 13, ”Two Million Villages”.

⁶¹ Luvut 3.2.4. ja 3.2.5. perustuvat monelta osin kandidaatintutkielmaani ”Oikeus vapauteen – Perustulon normatiivinen oikeutus filosofisen vasemmistolibertarismien näkökulmasta” (Jonninen 2007).

⁶² Van Parijs itse kutsuu ideologista perustaansa ”aitolibertaristiseksi” (engl. ”Real-libertarian”).

⁶³ Real freedom, real-freedom-for-all.

perustulo. Van Parijsin ajatusrakennelma lähtee todellisen vapauden käsitteestä, joka yhdistää turvallisuuden, omistusoikeuden omaan itseensä sekä ns. leksimaalisen mahdollisuuden⁶⁴. Yhteiskunta on aidosti vapaa – niin aidosti vapaa kuin on mahdollista – kolmen ehdon täyttyessä (Ibid., 25):

1. *On olemassa vankka oikeusjärjestelmä (turvallisuus)*
2. *Tämä järjestelmä on sellainen, että jokainen henkilö omistaa itsensä (itseomistus)*
3. *Tämä järjestelmä on sellainen, että jokaisella henkilöllä on maksimaalisen suuri mahdollisuus tehdä mitä ikinä voisi haluta tehdä (leksimaalinen mahdollisuus)*

Edellä erittelemistäni neljästä vihreän ideologian peruskomponentista kolme löytyy Van Parijsin kirjasta ainakin vahvan implisiittisesti. Voimakkaan kansalaisyhteiskunnan voidaan katsoa olevan yksi Real Freedom for All – teoksen kantavia teemoja. Tämän Van Parijs (2003a, 20) tuo itse esiin toisessa perustuloa käsittelevässä teoksessaan, jossa hän korostaa mallinsa lisäävän mahdollisuuksia ”autonomisille” aktiviteeteille, joiksi hän määrittelee sellaisen toiminnan, jota ei säätele valtio tai talous. ”Todella vapaa” ihminen hakeutuu toisten ihmisten seuraan, ja todella vapaassa yhteiskunnassa kansalaisyhteiskunta kukkii. Vahva omistusoikeus itseensä on Van Parijsilla vapauttakin tärkeämpi lähtökohta, ja myös globaali ulottuvuus mainitaan teoksessa eksplisiittisesti (Reeve 2003, 12; Van Parijs 1995, 226–33).

Ainoastaan vihreille tyypillinen näkemys maailmasta jakamattomana kokonaisuutena ei ole vahvasti esillä Real Freedom for All –kirjassa. Tämä onkin Van Parijsin kirjan suurin – ja ainoa merkittävä – heikkous suhteessa Schumacherin Pieni on kaunista -teokseen. Neljästä ideologisesta komponentista juuri näkemys maailmasta jakamattomana kokonaisuutena on vahvimmin yhteydessä ekologiseen ajatteluun, josta vihreät parhaiten tunnetaan. Tämän puutteen voidaan nähdä heikentävän opinnäytetyössä käytetyn vihreän ideologian operationalisoinnin validiteettia. Toisaalta Van Parijs (2003a, 20-1) on itse todennut mallinsa olevan ”vihreä”, koska se mahdollistaa työllisyyden kasvun ilman jatkuvan kasvun tarvetta. On siis perusteita argumentoida, että myös vih-

⁶⁴ Leximin opportunity = ”sillä henkilöllä, jolla on vähiten mahdollisuuksia, on sellainen määrä mahdollisuuksia, joka ei ole pienempi kuin se määrä mahdollisuuksia, joka vähiten mahdollisuuksia omaavalla henkilöllä on missä tahansa ajateltavissa olevassa yhteiskunnassa” (Van Parijs 1995, 25).

reän ideologian kolmas peruskomponentti on implisiittisesti läsnä Real Freedom for All – kirjassa.

Van Parijsin teos vastaa vihreiden puolueiden yleisesti harjoittamaan politiikkaa, jossa perustuloa vaaditaan – tosin usein ennen kaikkea pragmaattisin argumentein, joskus jopa työnteon ja talouden kasvuun vedoten⁶⁵. Van Parijs (1995, 33) tiedostaa tämän itsekkin todetessaan argumentaationsa olevan linjassa vihreän ajattelun kanssa. Schumacheriin verrattuna Van Parijsin teos vastaa siis selkeästi paremmin sitä politiikkaa, jota vihreät puolueet ovat harjoittaneet⁶⁶. Se on myös rakenteeltaan ja argumentaatioltaan koherentti, looginen ja konkretiaa tarjoava kokonaisuus, josta pystyy johtamaan politiikkaohjelmia helpommin kuin Pieni on kaunista – teoksesta. Real Freedom for All on kirjoitettu sellaisella kielellä ja käsitteillä, että sitä on helppo verrata Hayekin teokseen ja onnellisuustutkimuksen tuotoksiin.

Real Freedom for All ei ole yhtä kuin vihreä ideologia. On kuitenkin vahvoja perusteita uskoa, ettei sitä osuvampaa teosta ole kirjoitettu ottaen huomioon tämän opinnäytetyön asettamat vihreän ideologian operationalisoinnin vaatimukset.

3.2.5. Vihreä ideologia ja vapaus

Van Parijs johtaa edellisessä luvussa esitellyn aidosti vapaan yhteiskunnan mallinsa (vasemmisto)libertaristeille ominaisesta negatiivisen vapauden käsitteestä (Van Parijs 1995, 17-8). Hän ei kuitenkaan näe tunnettua ristiriitaa negatiivisen ja positiivisen vapauden välillä niin suurena kuin useat muut libertaristit. Van Parijs huomauttaa negatiivisen vapauden jostakin tarkoittavan aina käänteisesti samalla myös mahdollisuuden aukeamista, eli positiivista vapautta johonkin. Hän siis kannattaa ihmisten mahdollisuutta tehdä mitä nämä haluavat. Vielä tarkemmin – tähän liittyvän ”tyytyväisen orjan”⁶⁷ ongelman välttämiseksi – Van Parijs päätyy kannattamaan yhdeltä olennaiselta

⁶⁵ Hyvänä esimerkkinä tästä Suomen vihreiden perustulo-ulostulo vuoden 2007 eduskuntavaalien yhteydessä (perustuloryhmän esitys puoluevaltuuskunnalle 30.1.2007).

⁶⁶ Konkreettisenä linkkinä Van Parijsin ja vihreän liikkeen välillä todettakoon, että Osmo Soininvaara on Van Parijsin pitkäaikainen ystävä ja saanut tältä vaikutteita omaan poliittiseen agendaansa. Tämä kävi ilmi Vihreän Sivistysliiton järjestämässä perustuloseminaarissa, johon Soininvaara ja Van Parijs osallistuivat Helsingissä 10.11.2006. Video seminaarista:

<http://video.google.com/videoplay?docid=6415150990050015972&q=perustuloseminaari>
⁶⁷ “Contented slave”.

osalta tarkennettua vapauden määritelmää. Hänelle vapaus tarkoittaa, ettei kukaan estä tekemästä sitä, mitä henkilö *voisi* haluta tehdä (Ibid., 18–19; 238).

Näin saavutettu ”todellinen vapaus” eroaa (oikeisto)libertaarien kannattamasta ”formaalista vapaudesta” juuri mahdollisuus-komponenttinsa osalta. Näitä käsitteitä yhdistävät kuitenkin turvallisuuden ja itsensä omistamisen komponentit, jotka myös Van Parijs sijoittaa mahdollisuus-komponenttia tärkeämmiksi. Ero Van Parijsin ja liberaarien välillä voidaan tiivistää siihen, että Van Parijsille vapaus ei voi olla absoluuttista vaan suhteellista. Toisin kuin formaali vapaus, todellinen vapaus tehdä mitä haluaa on rajallista. Tätä Van Parijs tarkoittaa sanoessaan ideaalisen vapaan yhteiskunnan olevan ”maksimaalisen vapaa”, ei vain ”vapaa”, samoin tehdessään eron ”vapaan yhteiskunnan” ja ”vapaan kansan” välille. Van Parijs myöntää, ettei hänen vapauskäsitteensä mahdollista loogisesti täydellistä vapautta, koska siihen sisältyvät komponentit ovat osaksi toistensa kanssa ristiriidassa. Tällainen yhteiskunta on Van Parijsin mukaan toteutettavissa ottamalla käyttöön suurin mahdollinen taloudellisesti kestävä pohjalla oleva perustulo (ibid., 30–57).

Van Parijsin negatiivinen vapauskäsitteys on samansuuntainen toisen tunnetun vasemistolibertaristin, Hillel Steinerin (2007a, 285; 2007b, 446–53) vapauskäsitteksen kanssa. Vaikka myös Van Parijs on vahvasti libertaristi kannattaessaan ihmisten vahvaa oikeutta valita oman tapansa elää (Van Parijs 1995, 28, 242–3), menee Steiner (2006b, 446–53) tässä vielä pidemmälle ehdottaessaan vapauskäsitteensä hyvin yksinkertaiseen laskukaavaan: $F/F+U$ ⁶⁸. Myös Van Parijs (1995, 22–4) ulottaa vapauskäsitteensä negatiivisesta vapaudesta (pakottamisesta) ihmisen omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin – mitä ihminen voi tehdä, on systemaattisesti kiinni siitä, mihin hän kykenee⁶⁹. Vapaus ei myöskään riipu siitä, onko sen esteet tuotettu tahallisesti tai tuotettu ollenkaan tai ovatko ne ihmisen tekemien toimenpitein poistettavissa⁷⁰. Täydellisen kattava Van Parijsin vapauskäsite ei kuitenkaan ole, sillä se ei tunnusta mielihaluja vapautta rajoittaviksi tekijöiksi.

⁶⁸ Jossa F=niiden toimintatapojen kokonaismäärä, jotka ovat agentille avoinna ja U=niiden toimintatapojen kokonaismäärä, jotka eivät ole agentille avoinna.

⁶⁹ ”What I may is systematically affected by what I can” Esimerkkinä Van Parijs käyttää vapautta uida järven poikki, jota rajaa uimarin raajojen ja keuhkojen kunto.

⁷⁰ Fysiikan laitkin – kuten valonnopeus – ovat Van Parijsille vapauden esteitä.

4. Poliikkaohjelmien arviointi

Luku jakautuu kolmeen osaan, metatasoon, globaaliin tasoon sekä kansalliseen tasoon. Jokaisessa näistä käsitellään ensin uusliberalismi, sitten vihreä ideologia ja lopuksi arvioidaan nämä onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Poliikkaohjelmien arviointi etenee kumulatiivisesti niin, että ylempi taso rajaa aina alemmaa. Metatasolla selkiytyvät poliikkaohjelmia ohjaavat arvot ja globaalin tason poliikkasuositukset määrittävät liikkumavaraa kansallisen tason suosituksille.

4.1. Metataso

Metataso keskittyy uusliberalismin ja vihreän ideologian tarkastelemiseen näitä ohjaavien perimmäisten arvojen näkökulmasta. Näistä johdetaan – yleensä eksplisiittisiä – filosofisia premissejä, joiden pohjalle konkreettiset poliikkaohjelmat rakentuvat. Metatason tarkastelu syventää ja taustoittaa kansainvälisen ja kansallisen tason poliikkaohjelmia. Tällä tasolla ei rakenneta vielä konkreettisia ohjelmia, mutta jo uusliberalismin ja vihreän ideologian filosofiset lähtökohdat on mahdollista arvioida ja arvottaa onnellisuustutkimuksen näkökulmasta.

4.1.1. Uusliberalismi

Nozickin (1974) utopian filosofinen perusta kiinnittyy voimakkaaseen tulkintaan ihmisen omistusoikeudesta itseensä sekä lockelaiseen käsitykseen omistusoikeuden syntymisestä⁷¹. Käytännössä *Anarchy, State and Utopia* –teosta leimaa vahva negatiivisen vapauden sanoma, joka linkittyy em. filosofisiin premisseihin. Ihmisen voimakas omistusoikeus omaan itseensä johtaa Nozickin ajattelussa siihen, että vain minimalistiselle valtiolle voidaan löytää oikeutus (Ibid., 3-149, 247). Lockelainen käsitys omistusoikeu-

⁷¹ ns. Locken teoretisointi omistusoikeuden syntymisen oikeutuksesta kuuluu alkuperäiskielellä: ”Whatsoever then he moves out of the state that nature hath provided, and left in it, he hath mixed his labour with, and joined to it something that is his own, and therefore makes it his property (Locke 1980, II.27)... Nor was this appropriation of any parcel of land, by improving it, any prejudice to any other men, since there was still enough, and as good left; and more than the yet unprovided could use (ibid., II.33)”.

Nozickin käsityksen mukaan tämä merkitsee sitä, että agentit ovat oikeutettuja ottamaan haltuunsa luonnontilassa olevia resursseja työstämällä näitä, kunhan he eivät näin tekemällä heikennä minkään muun agentin absoluuttista asemaa.

den syntymisestä johtaa kaikenlaisten tulonsiirtojen ja sosiaaliturvan muotojen tuomitsemiseen. Nozick (Ibid., 160) tiivistää sanomansa tulonjaon oikeutuksesta yksinkertaiseksi maksimiksi: ”*Kultakin kuten hän valitsee, kullekin kuten tälle on valittu*”. Hie­man pidempi versio samasta ajatuksesta voidaan tiivistää kolmeen osaan (Ibid., 151):

1. Henkilö, joka ottaa omaisuuden haltuunsa (lockelaisen) oikeudenmukaisuuden periaatteen mukaisesti, on oikeutettu tähän omaisuuteen.
2. Henkilö, joka ottaa omaisuuden haltuunsa (lockelaisen) oikeudenmukaisuuden periaatteen mukaisesti vaihdossa joltakulta, joka on oikeutettu tähän omaisuuteen, on oikeutettu tähän omaisuuteen.
3. Henkilö voi olla oikeutettu omaisuuteen vain 1. ja 2. periaatteen mukaisesti.

Uusliberaalilla utopialla on metautopian luonne. Nozick (1974, 297–334) ei kannata mitään yhtä sääntökokoelmaa parhaalle mahdolliselle yhteiskunnalle, vaan antaa markkinoiden ratkaista, mitkä valtiot – tai yhteisöt – menestyvät. Hänen utopiansa onkin eräänlainen utopioiden metakehys, malli, jossa erilaiset utopiat kilpailevat keskenään ihmisten suosiosta ja jossa kysyntä ja tarjonta muokkaavat utopioita ihmisten toiveiden, tarpeiden ja unelmien mukaisiksi. Kyseessä on eräänlainen globaali minimalistinen metautopia, jossa suuri määrä erilaisia utopioita syntyy, elää ja kuolee rinnakkain ja joista ihmiset saavat valita mieleisensä. Täysin vapaata tämä valinta ei kuitenkaan ole, sillä yhteisöllä on täysi oikeus kieltää jäsenyys tulokkaalta, mikäli kokevat tämän tulon aiheuttavan heille enemmän haittaa kuin hyötyä.

Anarchy, State and Utopia on utilitarismia kohtaan hyvin kriittinen (Ibid., 28–30). Nozickin mukaan utilitarismi uhraa yksilöiden oikeudet kollektiivin onnellisuudelle ja esittää useita kontrafaktuaaleja, joissa utilitarismin ominaisuus polkea ihmisten omistusoikeutta itseensä käy ilmi. Kuuluisin esimerkki nozickilaisesta utilitarismin kritiikistä on jo aiemmin mainittu kokemuslaite. Sen avulla Nozick pyrkii todistamaan oikeuksien olevan onnellisuutta – ihmisten kokemuksia – tärkeämpiä (Ibid., 42-5). Nozickin voidaan katsoa pitävän kantilaisittain ihmisiä itseisarvoisina, ei pelkkinä välineinä (Ibid., 31).

4.1.2. Vihreä ideologia

Kuten edellisessä luvussa todettiin, Van Parijsin perustuloon päätyvä näkemys parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta perustuu pääpremissiin vapaudesta, joka itsessään koostuu kolmesta alapremissistä. Yhteiskunta on aidosti vapaa – niin aidosti vapaa kuin on mahdollista – kolmen ehdon täytyessä (Van Parijs 1995, 2-29):

- *On olemassa vankka oikeusjärjestelmä (turvallisuus)*
- *Tämä järjestelmä on sellainen, että jokainen henkilö omistaa itsensä (itseomistus)*
- *Tämä järjestelmä on sellainen, että jokaisella henkilöllä on maksimaalisen suuri mahdollisuus tehdä mitä ikinä voisi haluta tehdä (leksimaalinen mahdollisuus)*

Nämä premissit muodostavat filosofisen kehikon Van Parijsin pohdinnalle. Samalla ne rajaavat sitä, millainen parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta voi muodostua. Ne edustavat kuitenkin vain premissien lähtökohtaa – vapautta – eivät kaikkia Van Parijsin tärkeänä pitämiä seikkoja.

Van Parijsin teos on yritys löytää ”reflektiivinen tasapaino” kolmen tavoitteen kesken: vapauden, tasa-arvon ja tehokkuuden⁷² (Van Parijs 1995, 28-9; Van Parijs 2003b, 202-3). Vapaus ilmenee Van Parijsin ajatusrakennelmassa neutraalina suhtautumisena ihmisten haluihin ja preferensseihin, ihmisen omistusoikeuteen omaan itseensä yhtenä filosofisena rajoitteena sekä pyrkimyksenä taata ihmisille mahdollisuudet tavoitella onnellisuutta⁷³. Tasa-arvo ja tehokkuus ilmenevät leksimaalisen mahdollisuuden kriteerissä. Van Parijsin mukaan leksimaalisen mahdollisuuden kriteeri edustaa kaikkien tehokkuuden idean kanssa sopusoinnussa olevien kriteerien joukossa sitä, joka on eniten painottunut ottamaan huomioon järjestelmään vielä jäävien epätasa-arvoisuutta ylläpitävien rakenteiden uhrin⁷⁴.

⁷² engl. liberty, equality and efficiency.

⁷³ Van Parijs tekee tässä tärkeän eron onnen ja tämän tavoittelun kesken. Hänen mallinsa keskittyy nimenomaan jälkimmäiseen.

⁷⁴ Aitolibertarismi onkin nimenomaan yritys sovittaa yhteen Van Parijsin teoksen alussa lausumat kaksi lähtökohtaa: (1) kapitalistisia yhteiskuntia vaivaavat kestäättömät epätasa-arvoiset rakenteet ja (2) vapaudella on ensisijainen merkitys.

Vapautta koskevat kolme premissiä ja Van Parijsin kolme tavoitetta yhdistetään kolmeksi periaatteeksi, jotka saavat hieman edellisiä konkreettisemmän muodon (Van Parijs 1995, 25-9; Van Parijs 2003b, 202-3):

1. Universaali itsensä omistaminen
2. Dominoimaton moninaisuus⁷⁵ suhteessa kokonaisvaltaisiin ominaisuuksiin
3. Kestävä maksimaalinen arvon jako ulkoisten ominaisuuksien kohdalla

Näiden kesken vallitsee ns. ”pehmeä ensisijaisuus”. Tämä tarkoittaa sitä, että ensiksi mainittu on seuraavaa tärkeämpi, muttei hinnalla millä hyvänsä, eli suuri parannus alempiarvoisessa periaatteessa voi perustella ylemmän periaatteen pienen heikkenemisen⁷⁶. Van Parijs korostaa, etteivät nämä kolme periaatetta ole johdettuja mistään loogisesti edeltävistä luonnonoikeudellisista periaatteista tai fundamentaalisemmasta tasa-arvoisen tai maksimaalisen todellisen vapauden periaatteesta. Ne ovat yksinkertaisesti kolmen periaatteen – vapauden, tasa-arvon ja tehokkuuden – käytännön kombinaatio, joka edustaa Van Parijsin aidon vapauden kaavaa konkreettisella tasolla. Nämä periaatteet myös korostavat sitä, että resurssien jaon oikeudenmukaisuus on enemmän mahdollisuuksien – tai vapauden – jakamista kuin lopputuleman tasoittamista.

Van Parijs (1995, 18) tekee utopiassaan samanlaisen varauksen kuin Nozick omassaan. Ehkäisemällä ns. tyytyväisen orjan dilemman – vapauden asteen nostamisen manipuloimalla henkilön haluja – hän ottaa kantaa samaan ongelmaan kuin Nozick kokeuslaitteellaan, eli ottaa etäisyyttä utilitarismin vulgaarisimpiin muotoihin. Van Parijs ottaa kantaa onnellisuuden ja vapauden suhteeseen myös eksplisiittisesti. Hänelle oikeudenmukaisuus on vapauden jakamista, ei onnen (Ibid., 59). Onnen ja vapauden ongelmallinen suhde näyttää siis olevan Van Parijsille selvillä ja hän ottaa siihen kantaa hyvin selväsanaisesti.

⁷⁵ ”Undominated diversity” = Tilanne, jossa kukaan yhteisön jäsen ei ole sellaisessa tilanteessa, jossa kaikki yhteisön jäsenet pitäisivät tämän asemaa huonompana kuin kaikkien muiden yhteisön jäsenien.

⁷⁶ Tämän periaatteen nojalla voidaan Van Parijsin mukaan kannattaa mm. turvavyöpakkoa.

4.1.3. Arviointi

Nozickin utopian metataso on onnellisuustutkimuksen näkökulmasta hyvin ongelmallinen. Locken näkemys omistusoikeuden syntymisestä, vaikkakin Nozickilla voidaan katsoa olevan tästä maltillisempi tulkinta kuin monella muulla uusliberalistilla, ei edistä onnellista yhteiskuntaa, koska sen voidaan katsoa synnyttävän ja ylläpitävän tuloeroja. Voimakas tulkinta ihmisten omistusoikeudesta itseensä taas estää monet sellaiset paternalistiset lait, rakenteet ja instituutiot, joiden voidaan katsoa edistävän ihmisten onnellisuutta. Yhteiskunnassa, jossa vallitsee voimakas tulkinta omistusoikeudesta itseensä, ihmiset ovat ”oman onnensa seppiä”, mikä estää erilaisten yhteiskunnan tarjoamien vakuutusten ja kannustimien olemassaolon.

Myös meta-utooppisen luonteen voidaan katsoa olevan pahaksi ihmisten onnellisuudelle. Tähän johtaa kaksi mekanismia. Ensinnäkin voidaan pitää annettuna, että ihmisillä on syntyessään erilaiset kyvyt ja ominaisuudet, jolloin tässä ”syntymälotossa” voittaneet kykenevät valitsemaan oman yhteisönsä suuremmasta joukosta kuin siinä hävinneet. Tämä johtaa suuriin tuloeroihin globaalilla tasolla, todennäköisesti niin suuriin, että merkittävä osa yhteisöistä jää alle sen tulotason⁷⁷, jonka jälkeen tulojen ja onnen korrelaatio lähes katoaa. Toiseksi Nozickin utopian rakenne vaatii ihmiseltä elämänsä kannalta ratkaisevan merkittävää valintaa hyvin suuresta joukosta eri vaihtoehtoja. Schwarzin valintaparadoksi todistaa tilanteen olevan onnellisuuden kannalta hyvin ongelmallinen – tilanne laukaisee suuren määrän ihmisen onnellisuuden kannalta negatiivisia psykologisia prosesseja.

Kritiikkiä voidaan esittää myös kokemuslaitetta kohtaan. Layard (2005a, 205–21) esittää psyykenlääkkeet merkittävänä onnellisuutta edistävänä keinona. Sekä kokemuslaitteen että psyykenlääkkeiden tapauksessa ihmisen neurokemian manipuloidaan ulkopäin yhtenä pyrkimyksenä tuottaa hedonistista onnellisuutta. Vaikka näillä kahdella keinolla on merkittäviä eroja, voidaan todeta psyykenlääkkeiden olevan lievempi muo-

⁷⁷ Layardin (2005b, 148-50; 2005a, 32-5) mukaan 15 000\$ tai 20 000\$ vuodessa.

to kokemuskäytöstä⁷⁸. Nozickin utopiaan liittyvä utilitarismin kritiikki on siis vahvasti ristiriidassa onnellisuustutkimuksen suositusten kanssa.

Van Parijsin premissit ovat lähempänä onnellisuustutkimuksen linjaa. Turvallisuuden, omistusoikeuden itseensä ja leksimaalisen mahdollisuuden yhdistelmä – varsinkin niiden välisen hierarkian ollessa ”pehmeä”⁷⁹ – on varsin hyvin sopuinnossa ihmisen onnellisuuden kanssa. Vaikka Van Parijs pyrkii eksplisiittisesti todellisen vapauden, ei maksimaalisen onnellisuuden, tavoittamiseen, edistävät hänen premissinsä myös onnellisuuden toteutumista. Hänen premississään on kuitenkin myös piirteitä, jotka eivät ole sopuinnossa onnellisuuden kanssa. Turvallisuus ja leksimaalinen mahdollisuus tuottavat ilmiöitä, jotka edistävät onnellisuutta. Tuloerot kaventuvat merkittävästi, mikä nostaa huomattavan osan väestöstä pois suurimmasta köyhyydestä. Perustulo on vakuutus työttömyyttä vastaan ja dominoimaton moninaisuus erilaisten vakavien onnettomuuksien varalta. Ne ovat siis turvallisuutta luovia rakenteita. Vapaus toteuttaa itseään haluamallaan tavalla taas ehkäisee sosiaalisen paineen aiheuttamaa onnellisuuden laskua⁸⁰.

Omistusoikeuden omaan itseensä puolustaminen on kuitenkin premissi, joka ei näyttäisi edistävän onnellisuutta, vaikkei Van Parijs ymmärräkään omistusoikeutta itseensä yhtä voimakkaana kuin Nozick. Valintaparadoksi kertoo selkeästi, että tietty paternalismi on hyväksi ihmisten onnellisuudelle, vaikka se loukkaisikin ihmisten omistusoikeutta itseensä. Samasta syystä voidaan katsoa ihmisten vapauden menevän Van Parijsin utopiassa onnellisuuden näkökulmasta liian pitkälle.

4.2. Globaali taso

Globaalitason tarkastelemisessa keskitytään niihin globaalitason verotuksellisiin ja tulonjaollisiin rakenteisiin, joita Nozickin ja Van Parijsin teoksista voidaan johtaa.

⁷⁸ Tätä voidaan havainnollistaa vaikkapa ottamalla esimerkiksi hieman vahvemmat samoja neurokemiallisia prosesseja stimuloivat aineet. Nozickin kokemuskäytöstä voidaan verrata siihen, että henkilö asetetaan vuoteelle ja syötetään tälle jatkuvana virtana aineita, jotka saavat hänessä aikaan voimakkaita hyvän olon tunteita. Prosessia voidaan jatkaa henkilön loppuelämän ajan.

⁷⁹ Tämä mahdollistaa tietyt paternalistiset rakenteet, jotka loukkaavat henkilön omistusoikeutta itseensä.

⁸⁰ Hyvä esimerkki tästä on työttömyys, jonka vaikutus onnellisuuteen on sitä voimakkaampi, mitä pienempi osa vertaisryhmästä on työttömänä.

Kummassakin teoksessa globaali ja lokaali taso erotetaan toisistaan selkeästi. Nozickilla globaalina tasona voidaan nähdä metautopia, ja johtaa tämän ylläpitämiseksi tietyt rakenteet lokaalin tason edustaessa Nozickin omaa utopiaa, yhteisöä, joka hänen filosofiansa mukaan on oikeudenmukaisin. Van Parijsilla näkökulma on pragmaattisempi. Hän tiedostaa globaalin talouden lainalaisuudet, kuten pääomapaon yksittäisistä maista. Niinpä hän esittää lyhyesti mietteitään myös keinoista, joilla todellinen vapaus voisi toteutua myös globaalin talouden maailmassa.

4.2.1. Uusliberalismi

Nozickin (1974, 297–334) visiona on siis globaali metautopia, keskenään kilpailevien utopioiden – yhteisöjen – joukko, joiden väliltä ihminen saa valita itselleen parhaiten sopivan. Tämä metautopia eroaa Nozickin omasta utopiasta, ja onkin vain eräänlainen kehys, jonka puitteissa ihmisten vapaus valita itselleen paras mahdollinen elämä toteutuu. Nozick (Ibid., 307) itse kuvaa tätä metautopian maailmaa:

”...laaja ja monimuotoinen yhteisöjen verkko, joihin ihmiset voivat liittyä, mikäli heidät otetaan jäseniksi, jättää mikäli näin haluavat ja muokata halujensa mukaan; yhteisö, jossa utopiaset kokeilut ovat mahdollisia, erilaisia elämäntyyplejä voidaan harjoittaa ja vaihtoehtoisia käsityksiä hyvästä toteuttaa yksin ja yhdessä.”⁸¹

Nozick ei selvitä (meta)utopiensa käytännön olomuotoa kovinkaan tarkasti, mutta erittelee hieman siihen liittyviä haasteita ja ongelmia. Näitä ovat esimerkiksi yhteisöjen ulkosuhteet, informaation saanti muista yhteisöistä, jäseniltään tietoa panttaavat yhteisöt sekä faktinen mahdottomuus luoda täydellinen yhteisö kaikille ihmisille. Utopian yhteisöt voidaankin nähdä eräänlaisina tuotekoreina, joissa on omat hyvät ja huonot puolensa. Ihmiset valitsevat näistä tuotekoreista parhaan. Metautopiasta on vaikea johdattaa verotuksellista tai tulonjaollista mallia, sillä määritelmällisesti siinä ei tällaista voi olla, koska metautopian jokainen utopia, eli yhteisö, määrittelee itse omat lakinsa ja instituutionsa. Voidaan kuitenkin hahmotella elementtejä, joita Nozickin metautopia reaa-

⁸¹ Suomennos Jukka Jonnisen.

limailmassa vaatii. Vaikka Nozickin utopia on puhtaan teoreettinen, voidaan sen pohjalta rakentaa suuntaviivoja sen toteuttamiseksi nykyisen kaltaisessa maailmassa. Seuraavassa pohdin lyhyesti, miten maailma saataisiin näyttämään enemmän Nozickin utopialta. Metautopian ollessa hyvin abstrakti ja reaali maailmassa mahdoton toteuttaa vaatii sen mallintaminen ajatusleikin ja deus ex machinan.

Tämä deus ex machina on teknologisesti ihmistä äärettömän paljon edistyneempi sivilisaatio, jonka käsitys oikeudenmukaisesta maailmasta on nozickilainen. Tämä sivilisaatio määrää maahan muodostettavaksi nozickilaisen metautopian. Sivilisaatio ottaa itselleen väkivallan monopolin maapallolla, mutta sanoo käyttävänsä sitä vain, mikäli yhteisöt käyvät toistensa päälle väkivaltaa käyttämällä. Ihmisten vanhat valtiot lakkautetaan, ja sivilisaatio ottaa koko maapallon pinta-alan haltuunsa. Sivilisaatio järjestää suuren huutokaupan, jossa jokainen ihminen, tai ryhmä ihmisiä, saa tarjota rahaa haluamastaan alueesta. Ihmiskunnalle annetaan vuosi aikaa järjestäytyä haluamiinsa yhteisöihin ja miettiä, missä haluaisivat asua. Jokainen saisi esittää oman utopiansa internetissä ja kerätä siihen halukkaita osallistujia.

Vuoden päästä alkaisi avoin tarjouskilpailu koko maailman pinta-alasta. Sen mukana voittaja saisi kaiken siinä olevan fyysisen esineistön sekä kaikki sellaiset siinä ennen sivilisaation tuloa asuneet ihmiset, jotka köyhyyden, lahjakkuuden puutteen tai jonkun muun syyn vuoksi eivät ole kelvanneet mihinkään maksukykyiseen yhteisöön, joka osallistuu tarjouskilpailuun. Rahana toimii sivilisaation kehittämä valuutta, jota on annettu kullekin maapallon ihmiselle sen verran, kuin mitä tämän omaisuuden käypä arvo oli sillä hetkellä kun sivilisaatio saapui maapallolle. Tämän jälkeen fyysistä omaisuutta ei ole saanut siirtää paikasta toiseen ilman sivilisaation välittäjän roolia. Alueista käydään tarjouskilpailu, ja sivilisaatio jakaa jokaisen alueen eniten maksaneelle samaan aikaan koko maapallosta käytävässä avoimessa huutokaupassa. Huutokaupan ratkettua ihmiset siirtyvät yhteisönsä omistamalle maa-alueelle ja sivilisaatio vetäytyy maapallolta, mutta sanoo seuraavansa maapallon tapahtumia ja toimivansa poliisina rankaisten yhteisöjä, jotka käyttävät väkivaltaa toisia yhteisöjä vastaan.

Tämän ajatusleikin jälkeen olemme tilanteessa, jota voidaan kutsua nozickilaiseksi metautopiaksi. Toimiakseen metautopia tarvitsisi yhteisöjen välisiä rakenteita, jotta niiden

välinen kauppa sekä tiedonvaihto onnistuisivat. Kaikki yhteisöt eivät tähän tulisi mukaan – osa kääntyisi sisäänpäin – mutta suurin osa yhteisöistä muodostaisi yliyhteisöllisen elimen, jonka toimintakulujen kattamiseksi jokainen yhteisö maksaisi pienen jäsenmaksun. Tämä elin toimisi kaupan, tiedon ja ihmisten välittäjänä. Se kokoaisi, julkaisisi ja välittäisi yhteisöjä koskevia tietoja ja mainoksia. Yksi sen tärkeimmistä tehtävistä olisi yhteisönvaihdon välittäminen. Tämä tarkoittaisi sitä, että elin kontrolloisi ja mahdollistaisi yhteisöistä irtautumisen ja toiseen yhteisöön siirtymisen ja näihin liittyvät neuvottelut. Se osallistuisi myös yhteisöistä karkoitettavien jäsenten uudelleensijoittamiseen, joka voitaisiin järjestää huutokauppaperiaatteella sellaisten yhteisöjen kesken, joihin tämä jäsen on suostuvainen liittymään.

4.2.2. Vihreä ideologia

Real Freedom for All – teoksen punaisena lankana on kapitalismin ja sosialismin vertaaminen aidon vapauden näkökulmasta. Van Parijs (1995, 220-6) päätyy toteamaan kapitalismin kykenevän toteuttamaan aidon vapauden sosialismia paremmin. Mutta samalla hän huomauttaa, että globaalissa maailmantaloudessa kapitalismilla on aidon vapauden kannalta yksi sellainen ongelmallinen ominaisuus, jota dominoimattoman moninaisuuden ja maksimaalisen perustulon toteuttaminen kansallisella tasolla ei pysty ratkaisemaan, ellei tätä tehdä kaikissa maissa. Tämä viittaa vapaan kilpailun luomaan tilanteeseen, jossa yleinen etu vaatii kilpailukyvyyn nimissä sitä, että rikkaita verotetaan vähemmän (jotta nämä eivät muuttaisi) ja tuotteet tehdään mahdollisimman halvalla⁸².

Van Parijs (Ibid., 226–33) tarjoaa tämän ongelman ratkaisuksi kaksi keinoa: demokrati-an globalisoinnin sekä ns. solidaarisen patriotismin⁸³. Demokraattisia instituutioita pitäisi laajentaa globaaleiksi, kuitenkin soveltaen subsidiariteetti-periaatetta. Vaikka Van Parijs näkee kehityksen hitaana, pitää hän Euroopan Unionia lupaavana alkuna. Solidaarinen patriotismi viittaa maiden sisäiseen solidaarisuuteen, joka toimii kansainvälisen kilpailun negatiivisten vaikutusten lieventäjänä. Tämän solidaarisuuden käytännön ilmentymä olisi luja usko yhteiseen projektiin järjestelmän nettomaksajien piirissä, jol-

⁸² Käytännössä tämä tilanne johtaa siihen, että perustulon ”kestävä” taso on hyvin pieni, mahdollisesti jopa nollassa, kun kilpailukyvyyn ylläpitäminen vie kaikki resurssit, jotka jäävät yli dominoimattoman moninaisuuden vaatimista tulonsiirroista.

⁸³ eng. democratic scale-lifting ja solidaristic patriotism.

loin nämä eivät käyttäisi hyväkseen mahdollisuuttaan muuttaa paremman tarjouksen perässä. Se tarkoittaisi myös oman ”aidosti vapaan” järjestelmän oloissa valmistettujen tuotteiden kuluttamista, vaikka nämä olisivat ulkomaisia kalliimpia. Van Parijsin mukaan solidaarista patriotismia tulisi vaalia erilaisin julkisen hallinnon keinoin, kuten kaikille pakollisen kansalaispalveluksen, jossa eri kansanryhmät oppivat tuntemaan toisensa. Kansallisen tason solidaarista patriotismia voidaan hänen mukaansa pitää globaalien tason samanlaisen hengen edeltäjänä ja ponnahtauslautana.

Demokratian globalisointi ja solidaarinen patriotismi ovat ”pehmeitä” keinoja, joista ei voida johtaa verojärjestelmiä. Sen sijaan Van Parijsin ”sosiaalisia tariffeja”, päästöjä ja maahanmuuttoa koskevista pohdintoista saa vihjeitä sille, millaisia globaalien tason veromekanismeja vihreä ideologia suosii. Van Parijsille on pitkällä aikavälillä selvää, että aitoa vapautta toteuttavat instituutiot tulee toteuttaa globaalilla tasolla. Vain tällä tavalla ongelmat, jotka eivät noudata kansallisvaltioiden rajoja, kuten päästöt ja pakolaiset, voidaan ratkaista. Hän esittää ajatuksen ”sosiaalisista tariffeista”, jotka asetettaisiin sellaisille tuotteille, joita ei ole valmistettu aitoa vapautta toteuttavissa maissa. Van Parijs kuitenkin jättää tämän idean pelätessään sen johtavan kauppasotiin.

Van Parijsin ajatusten perusteella voidaan johtaa globaali tulonjakojärjestelmä, globaali henkilökohtainen (kasviuonekaasu)päästökiintiö, joka pitää sisällään vahvat perustulon elementit, säätelee tehokkaalla tavalla tämän mainitsemia päästö- ja pakolaisongelmia sekä toimii leksimaalisia mahdollisuuksia edistävästi globaalissa mittakaavassa. Samalla järjestelmä tarttuisi ilmastonmuutosilmiöön, joka ei Van Parijsin teoksen ilmestyessä vuonna 1995 ollut vielä laajasti tunnettu ja tunnustettu globaaliin oikeudenmukaisuuteen ja vapautteen liittyvä ongelma.

Globaali henkilökohtainen päästökiintiö voidaan toteuttaa monella tavalla ja siihen on kehitetty useita erilaisia malleja⁸⁴. Van Parijsin filosofiaa seuraava malli toimisi seuraavasti⁸⁵:

⁸⁴ ks. Esim. Athanasiou & Baer 2002; Tickell 2008, joissa on eritelty erilaisia tapoja, joilla kasviuonekaasuja voidaan rajoittaa markkinamekanismeja käyttäen niin, että tästä kerätyt varat käytetään joko per capita -periaatteella tai siten, että ilmastonmuutoksesta eniten kärsivät saavat eniten.

- 1) Päätetään globaalisti sellainen aleneva päästöjen taso, jota noudattamalla kumulatiivinen päästömäärä on niin pieni, että ilmastonmuutoksen pahimmat uhkavat todennäköisesti vältetään.
- 2) Nämä päästöt kiintiöidään ja jaetaan kansallisvaltioille näiden väkiluvun suhteessa.
- 3) Kansallisvaltiot myyvät kiintiöt kansainvälisessä pörssissä päästöjen alkutuottajille.
- 4) Myynnistä saadut tulot jaetaan kunkin maan kansalaisille perustulona.

Globaali henkilökohtainen päästökiintiö olisi siis samalla de facto globaali perustulo, jossa jokainen maailman asukas saisi saman tuoton kiintiöstään. Järjestelmä johtaisi siihen, että päästöjen ulkoisvaikutukset olisivat mukana tuotteiden ja palveluiden hinnoissa. Rikkaissa maissa perustulo ei riittäisi kattamaan hintojen nousua, mutta köyhissä maissa perustulo ylikompensoisi hintojen nousun. Tämä johtaisi elintason nousuun köyhissä maissa, ja kasvanut ostovoima toisi näihin maihin työpaikkoja ja tuotantoa. Globaalilla tasolla leksimaalinen mahdollisuus⁸⁶ kasvaisi huomattavasti, samoin dominoimaton moninaisuus toteutuisi entistä paremmin globaalisti (ei kuitenkaan täydellisesti).

4.2.3. Arviointi

Uusliberalismin utopia globaalilla tasolla on abstrakti, mutta ajatusleikin avulla siitä saatiin muodostettua käytännön politiikkaohjelmaksi puettu globaali visio, jota kyetään arvioimaan onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Metautopian suurin ongelma liittyy kyvyiltään ja ominaisuuksiltaan heikkojen ja sairaiden ihmisten asemaan. Kuten luvussa 4.1.3. todettiin, yhteisöt ovat eksklusiivisia, joten valinnan mahdollisuus on todelli-

⁸⁵ Mallista tarkemmin ks. Jukka Jonnisen essee ”Global Personal Emissions Quota”:
<http://koti.mbnet.fi/thexder/Opiskelu/Global%20personal%20emissions%20quota.pdf>

⁸⁶ Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan todeta, että tässä hahmoteltu malli olisi samalla askel kohti Nozickin metautopiaa. Kun jokaisella maailman ihmisellä olisi subjektiivinen oikeus yhtä suureen perustuloon, olisi maahanmuutto köyhemmästä rikkaampaan maahan nykyistä pienempi ongelma. Maahanmuuttaja toisi mukanaan oman pääomansa perustulon muodossa, jolloin vastaanottavan maan taloudelliset insenttiivit vastaanottaa maahanmuuttaja kasvaisivat. Näin ollen ihmisten mahdollisuus elää itselleen parhaaksi kokemassaan yhteisössä kasvaisivat merkittävästi.

suudessa vain pienen vähemmistön etuoikeutena. Suuri enemmistö ihmisistä on tuomittu viettämään elämänsä vähemmän lahjakkaiden yhteisössä, josta suurimmat lahjakkuudet siirtyvät aina jossain vaiheessa lahjakaampien rikkaampaan yhteisöön. Tätä mekanismia voi tietenkin hieman lievittää aidosti yhteisen eetoksen tuoma yhteenkuuluvuus ja tähän liittyvä patriotismi. Samoin onnellisuutta lisää se, että ”tyytyväisen orjan” tilanne on todennäköisesti suhteellisen yleinen uusliberaalissa utopiassa – ihmiset eivät edes osaa kuvitella parempaa elämää eläessään suljetussa yhteisössä.

Myös rikkaampien ja avoimempien yhteisöjen asukkaiden elämään kuuluisi onnellisuutta alentavia tekijöitä. Yhteisöjen kilpaillessa keskenään laadukkaista jäsenistä olisi elämä korostetusti yhtä suurta valintaa. Mitä enemmän hyvinä pidettyjä ominaisuuksia ihmisessä on, sitä enemmän tällä on valinnanvaraa elää haluamaansa elämää ja vaihtaa yhteisöään. Valintaparadoksin mukaan tämä alentaa onnellisuutta. Toisaalta voidaan ajatella valinnan olevan tällaisessa tilanteessa valintaparadoksin näkökulmasta *case sui generis*. Se on niin tärkeä, henkilökohtainen ja koko identiteettiä määrittävä, että on syytä olettaa sen edustavan kategoriaa, jota valintaparadoksi-ilmiö ei koske⁸⁷.

Globaalilla henkilökohtaisella päästökautiolla olisi toteutuessaan merkittävä globaalia onnellisuutta edistävä vaikutus. Tärkein tekijä tässä olisi globaalien – ja valtioiden sisäisten – tuloerojen merkittävä supistuminen. Suuri osa länsimaiden rikkaudesta on Easterlinin paradoksin mukaan onnellisuuden kannalta ”tyhjää painoa”. Mikäli vauraus ei vaikuta onnellisuuteen enää 15 000\$ – 20 000\$:n vuositulojen jälkeen, olisi onnellisuuden näkökannalta järkevää tasata globaaleja tuloeroja niin, että mahdollisimman moni menisi tuon tulorajan yli. Globaalin henkilökohtaisen päästökaution oloissa yhä suurempi osa maailman ihmisistä tulisi ylittämään tuon tason⁸⁸. Toisaalta tämän kääntöpuolena vauraiden maiden absoluuttinen tulotaso laskisi. Tämä heikentäisi näissä maissa elävien onnellisuutta ainakin väliaikaisesti, sillä jo kerran saadun asian menettäminen heikentää onnellisuutta merkittävästi ihmisen ollessa jo sopeutunut tilanteeseen.

⁸⁷ Tätä näkökulmaa voidaan perustella sillä, että kyseessä on valinta, jota ei missään muodossa ole pakko tehdä. Todennäköisesti jokainen metaautopian asukas sosiaalistuu voimakkaasti omaan synnyinyhteisöön ja muuttaminen toiseen yhteisöön on paitsi valinta, myös samalla jonkin elämänlaatua pahasti heikentävän seikan korjaus (esim. jos homoseksuaali vaihtaa suvaitsevaisempaan yhteisöön).

⁸⁸ Layard (2005a, 233) esittää kehitysavun kasvattamista yhdeksi globaalia onnellisuutta kasvattavaksi keinoksi.

Toinen globaalin henkilökohtaisen päästökiintiön onnellisuutta edistävä vaikutus on työpaikkojen luominen kehittyviin maihin. Köyhien ihmisten saadessa pääomaa siirtyisi tämän perässä myös teollisuutta, palveluita ja työpaikkoja. Kehitysmaiden suurtyöttömyys pieneni ja työnteon kautta lisääntyisi myös onnellisuus. Lisäksi näissä työpaikoissa työehdot olisivat aiempaa reilummat, sillä perustulon myötä ihmisillä olisi taloudellinen perusturva työehtoneuvottelujen valtapositiota tasaamassa. Kolmantena positiivisena vaikutuksena voidaan todeta ilmastonmuutoksen pysäyttäminen. Onnellisuustutkimuksen piirissä ei ole vielä juurikaan tutkittu ilmastonmuutoksen vaikutusta onnellisuuteen. Sen muista ilmiöistä saaduista tuloksista voidaan johtaa valistunut näkökanta, jonka mukaan sään ääri-ilmiöiden lisääntymisen, vedenpinnan nousun aiheuttaman pakolaisuuden ja satoja tuhoavan kuivuuden aiheuttaman nälän johdosta lisääntyvä turvatomuuden tunne heikentäisi onnellisuutta merkittäväällä tavalla.

4.3. Kansallinen taso

Kansallisen tason politiikkasuositukset ja niiden arviointi onnellisuustutkimuksen näkökulmasta on tutkimuksen analyysiosuuden tärkein vaihe. Metatasolla arvioitiin Nozickin ja Van Parijsin filosofisia premissejä ja globaalin tason tutkinnassa näiden teoksista johdettiin politiikkaohjelmia, jotka olivat abstraktioita hyvin lyhyistä teosten sivujuonteista. Kansallisen tason politiikkaohjelmissa Nozickin ja Van Parijsin utopiat saavat havainnollisimman ja tarkimman esitysasunsa ja niitä kyetään arvioimaan seikkaperäisimmin onnellisuustutkimuksen näkökulmasta.

4.3.1. Uusliberalismi

Valtaosa Anarchy, State and Utopiasta on minimalistisen valtion oikeutuksen ja synnyn pohtimista. Nozickilla ei ole tarvetta samanlaisiin monimutkaisiin malleihin tulonjaosta ja vapauden toteutumisesta kuin Van Parijsilla. Hänelle valtion rooli on lopulta hyvin yksinkertainen – minimalistinen turvan ja oikeuksien toteutumisen turvaaja (Nozick 1974, 26-8, 52-3). Ainoa verojärjestelmä, joka nozickilaisessa utopiassa on voimassa, on turvan ostaminen myös niille, jotka eivät itse osta tätä valtiolta (ibid., 52). Mitään muuta tulonsiirtoa ei tapahdu eikä tuloja tai pääomia veroteta. Nozick katsoo tuloveron

olevan verrattavissa pakkotyöhön, joka loukkaa ihmisten omistusoikeutta itseensä (Ibid., 169).

Uusliberalistiset politiikkaohjelmat ovat hyvin minimalistisia, koska uusliberaalissa utopiassa valtiolla ei ole oikeutta harjoittaa juuri minkäänlaista politiikkaa, johon liittyy resurssien verotusta tai allokaatiota. Uusliberalistinen politiikkaohjelma onkin tarkoituksenmukaista muodostaa pohtimalla, miten ihmiset toteuttavat ne tarpeensa, joissa valtiolla on rooli valtaosassa nykyisiä kansallisvaltioita. Miten sairaanhoito, koulutus, eläkejärjestelmä, työttömyysturva ja muut perinteisesti ainakin osaksi valtion hoitamat palvelut järjestetään uusliberaalissa utopiassa valtion roolin jäädessä hyvin rajoitetuksi?

Minimalistisen valtion toiminnot – armeija, poliisi, oikeusjärjestelmä ja vankilat – kustannettaisiin arvonlisäverolla. Tämä vaatisi kaikkein pienimmän byrokratian ja suuntautuisi tasaisesti koko väestöön. Filosofisesti optimaalinen ratkaisu olisi malli, jossa jokaisen kansalaisen, tämän tuloista riippumatta, tulisi maksaa valtion toiminnoista vuosittain saman suuruinen summa. Tämän kaltaisen mallin kanssa tulisi kuitenkin ongelmia, koska kaikilla ei olisi varaa maksaa tätä rahaa (ja näille summa tulisi subventoida jonkin mekanismin kautta aina 100 %:iin asti [Ibid., 52]), jolloin järjestelmä vaatisi raskaan byrokratian, koneiston, joka selvittäisi ihmisten maksukyvyyn. Arvonlisäverojärjestelmää voisi kuitenkin optimoida tarkemmaksi. Yksi vaihtoehto olisi palauttaa osa maksetusta verosta takaisin. Tällöin jokaisen maksutapahtuman yhteydessä asiakas saisi kuitenkin ohella vekselin, jonka valtio sitoutuisi lunastamaan ja jonka arvo olisi maksetun arvonlisäveron suuruinen. Jokainen halukas voisi lunastaa vekselinsä valtionkonttorissa, joka hyvittäisi vekselien arvot vähennettynä omavastuuosuudella, joka vastaa valtion toiminnot kattavaa rahasummaa jaettuna täysi-ikäisen väestön määrällä⁸⁹. Järjestelmästä koituisi ylläpitokuluja, mutta nämä olisivat suhteellisen vähäiset.

Mitään muita veroja ihmiset eivät uusliberaalissa utopiassa maksaisi. Yksityiset yritykset tuottaisivat ne palvelut, jotka valtaosassa nykyisiä teollisuusmaita ovat suuressa

⁸⁹ Omavastuuosuus olisi hieman tätä suurempi, koska siinä tulisi ottaa huomioon ne ihmiset, joilla ei olisi varaa maksuun. Toisaalta mallissa voitaisiin myös olettaa, että tietty määrä vekseleistä jäisi lopulta syystä tai toisesta lunastamatta. On myös huomattava, että tällä tavalla järjestettynä veronkierto jäisi pieneksi, koska tästä ei olisi juurikaan hyötyä kummallekaan kaupan osapuolista. Tällöin myös valvontaan käytettävä valtion byrokratia pysyisi pienehkönä.

määrin valtion tarjoamia. Sairaanhoidon ja eläke järjestettäisiin vakuutuksella. Markkinoilla toimisi erilaisia sairaanhoitovakuutuksia ja sairaanhoitopalveluita myyviä yrityksiä. Näiden lisäksi toimisi vielä yrityksiä, jotka myisivät laadunvarmistuspalveluita edellisiin liittyen sekä asianajajia, jotka auttaisivat edellisten kanssa tehtyjen sopimusten kanssa. Markkinoilla olisi laaja kirjo erilaisiin ja eritasoisin sairaanhoitopalveluihin keskittyneitä yrityksiä.

Samankaltainen klusteri muodostuisi myymään koulutuspalveluita. Yhteiskunnassa olisi suuri määrä erilaisista ja eri hintaisia filosofisista ja eettisistä premisseistä ammentavia koulutuslaitoksia. Varakkailla ihmisillä olisi mahdollisuus edistää omien eettisten näkemystensä leviämistä yhteiskunnassa lahjoittamalla rahaa järjestöille, jotka koulutusta järjestävät. Jotkut koulutuslaitokset rekrytoisivat markkinoilta kuuluisia intellektuelleja hallituksiinsa toisten myydessä hallituspaikkoja eniten tarjoaville. Koulutuslaitokset muokkautuisivat markkinoiden mukaan. Kun jonkun ammatin palkat nousisivat, tulisi tämän ammatin koulutukselle lisää kysyntää ja markkinoille oppilaitoksia. Valtion ei olisi sairaanhoidon tai koulutuksen kanssa mitään tekemistä, eikä minkäänlaista oppivelvollisuutta olisi voimassa.

Eläkejärjestelmä ja työttömyysturva ostettaisiin myös vakuutusmuodossa, samoin erilaiset yksityiset sairausvakuutukset. Vakuutusmarkkinat olisivat uusliberaalissa utopiassa yksi suurimmista teollisuudenaloista. Markkinoille syntyisi valtava määrä yrityksiä, jotka täyttäisivät valtion jättämän osan markkinoista myymällä turvallisuutta sen eri muodoissa. Näistä tärkeimmät olisivat sairaskorvaukset, eläkevakuutukset ja työttömyysvakuutukset. Oletettavasti merkittävä osa näistä palveluista tulisi työnantajan tarjoamiksi, koska se saisi skaalaetuja mm. asianajokuluissa säästämällä ja näin maksettua vaihtoehtoiskustannuksiin nähden entistä parempaa palkkaa työntekijöilleen.

Monet sosiaaliturvan muodot jäisivät mesenaattien varaan. Vammaisia, heikkolahjaisia, orpoja ja muita heikoimmassa asemassa olevia auttamaan syntyisi yhdistyksiä, joilla olisi tukijoinaan mm. yrityksiä ja vakavaraisia kansalaisia. Tuki näkyisi erilaisina mainoksina, nimitauluina ja muina symboleina yhdistysten toimipisteissä. Oletettavasti heikoimmassa asemassa olevien työllisyys olisi verrattain korkea erilaisten yritysten voidessa ostaa työpalveluja näitä hoitavilta yhdistyksiltä. Yhteiskunnan heikoimpien

jäädessä ilman valtion turvaverkkoja, syntyisi todennäköisesti laaja ja vahvasti kilpailtu huutolaisjärjestelmä. Tämä toimisi niin, että erilaiset yritykset kilpailisivat, kuka saa hoitoonsa henkilön, joka ei pärjää omillaan. Vanhemmat, tai hylättyjen lasten tapauksessa mesenaattien rahoittamat hyväntekeväisyysjärjestöt, kilpailuttaisivat yritykset ja valitsisivat sen, joka tarjoaa huostaanotetulle parhaan laadun pienimmällä hinnalla. Merkittävällä osalla huutolaiskauppaan osallistuvista firmoista olisi taustalla joku aatteellinen tai uskonnollinen taho, jonka tavoitteena olisi kasvattaa huostaanotettu tietyn ideologian mukaisella tavalla. Tällöin huutolaisjärjestelmän hinnat voisivat olla verrattain pienet, rikkaissa yhteiskunnissa jopa negatiiviset⁹⁰.

Aivan uudet ilmiöt tulisivat uusliberaalissa utopiassa markkinoiden piiriin. Myös Nozick viittaa tähän eskplisiittisesti esittäessään tavan, jossa demokraattinen valtio voisi syntyä ilman, että kenenkään oikeuksia loukataan (Ibid., 280-92). Ihmiset alkaisivat myydä itsensä omistamisen oikeuteen kytkeytyviä osakkeita. Näitä osakkeita olisivat mm. monopoli jonkun tietyn tuotteen kuluttamiseen, oikeus määrätä henkilön käyttäytymisestä joissain siveellisissä toimintatavoissa jne. Markkinoille tulisi tuotteita, minkä seurauksena ostettaisiin vaikkapa tiettyjen kokoontumisten ja mielenilmauksien osanottajia, tuotteiden kulutusmonopoleja sekä moraalisia hyveitä. Syntyisi markkinat esimerkiksi tiettyjen suklaapatukkamerkkien monopolille yksilötasolla: yritys maksaisi tietyn hinnan, ja saisi vaihdossa kuluttajalta sitoumuksen, että tämä käyttää vain tiettyä tuotetta tietyn ajan. Uskonnolliset tahot voisivat ostaa arvossaan pitämiään hyveitä, vaikkapa esiaviollisesta seksistä kieltäytymistä, ihmisoikeusjärjestöt esim. tietyissä ihmisoikeuksia sortavassa maassa valmistettujen tuotteiden ostokieltoja. Ihmisten omistusoikeus itseensä rajoittaisi näitä markkinoita hieman, mutta hyveitäkin voitaisiin ostaa ja myydä verrattain vapaasti ilman että tätä oikeutta loukataan.⁹¹ Syntyisi suuria yhtiöitä, jotka ostaisivat oikeudet suurten ihmisjoukkojen käyttäytymiseen ja toimintaan ja myisivät näitä parhaiten tarjoaville tahoille.

⁹⁰ Rikkaissa yhteiskunnissa olisi oletettavasti laaja varakkaiden joukko, joka sosiaalista statustaan nostakseen ja omia ideologisia periaatteitaan edistääkseen panostaisi huomattavia rahasummia tämänkaltaiseen toimintaan. Tällöin huutolaisfirmat voisivat jopa maksaa saadakseen ihmisen huostaansa.

⁹¹ Tiettyjen tuotteiden ja hyveiden markkinat vaatisivat usein teknologiaa, jota ei ole vielä saatavilla. Ihmisten omistusoikeus itseensä edellyttäisi sopimusten tarkkaa noudattamista, muttei ottaisi juurikaan kantaa näiden sopimusten sisältöön. Olisi oletettavaa, että syntyisi suuret markkinat konsultaatiolle liittyen osakesopimusten solmimiseen.

Nozick (Ibid., 244-6) ottaa voimakkaasti kantaa kateuteen ja sen dynamiikkaan. Hän tuomitsee jyrkästi keinot hillitä kateutta tasaamalla ihmisten mahdollisuuksia niillä elämän osa-alueilla, joilla vallitsevasta epäsuhdasta kateus syntyy⁹². Toisen aseman huonontaminen jonkin toisen tuntemaan kateuden ja onnellisuuden vähenemisen vuoksi on Nozickin mukaan verrattavissa siihen, että erirotuisten ihmisten kulkeminen käsi kädessä kielletään, koska tämän tiedetään aiheuttavan ihmisissä mielipahaa. Ratkaisuksi Nozick tarjoaa ihmisten elämässä merkittävien osa-alueiden monipuolistumista. Mitä suurempi määrä ihmisten elämään vaikuttavia osa-alueita on olemassa ja mitä pienempi yksimielisyys yhteiskunnassa vallitsee näiden osa-alueiden merkityksestä, sitä vähemmän kateellisia ja enemmän onnellisia ihmisistä Nozickin mukaan on. Nozickin teoksen kaikilla tasoilla vaikuttaakin implisiittinen argumentti, jonka mukaan uusliberaali utopia olisi omiaan edesauttamaan elämän merkityksellisten osa-alueiden pluralisoitumista.

Kaiken kaikkiaan uusliberaalissa utopiassa valtiolla olisi vain hyvin pieni rooli ihmisten elämässä markkinoiden näkymättömän käden säädellässä elämää ja ihmisten halujen ja toiveiden liikuttaessa tuota näkymätöntä kättä. Nozickilaisessa utopiassa markkinat ylittäisivät hyvin syvälle ihmisten arkeen, ainakin niiden, joilla ei ole mahdollisuutta turvata toimentuloaan ja muita elämiseen liittyviä turvan muotoja ilman omaan yksityisyyteensä, mielipiteisiinsä tai käyttäytymiseensä liittyvien ilmiöiden kauppaamista markkinoilla.

4.3.2. Vihreä ideologia

Kansallisen tason politiikkasuositukset jakautuvat Van Parijsilla viiteen osaan. Ensimmäiseen kuuluvat formaalin vapauden ja turvallisuuden vaatimat valtiolliset instituutiot, kuten poliisi, armeija ja oikeuslaitos; toiseen yhteiskunnan tehokkuutta edistävät rakenteet, kuten koulutusjärjestelmä ja infrastruktuuri; kolmanteen hyödykkeet, jotka voidaan olettaa jokaisen järkevän ihmisen haluavan, kuten puhdas ilma ja sairaanhoito⁹³;

⁹² Käytännössä tämä viittaa ennen kaikkea ominaisuuksiin, jotka edesauttavat omaisuuden karttumista sekä omaisuuden määrää.

⁹³ Sairaanhoidossa julkinen vakuutus ei Van Parijsin visiossa olisi kuitenkaan yhtä kattava kuin mitä esim. pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa nykyään on. Se ei esimerkiksi korvaisi korkealla iällä tehtäviä kalliita operaatioita. Mutta sairaanhoidon kohdalla Van Parijs on valmis lievään paternalismiin ja huomauttaa, että voidaan olettaa julkisen vakuutuksen olevan yleistä halvempi yhteiskunnalle ja näin hyvä olla olemassa, koska jokainen järkevä ihminen vakuuttaisi terveytensä joka tapauksessa.

neljänteen dominoimattoman moninaisuuden vaatimat tulonsiirrot; ja viidenteen edellisten päälle tuleva universaali perustulo kaikille (tietyn ikäisille) kansalaisille. Näistä kolme ensimmäistä on jo suurimmaksi osaksi kaikissa kehittyneissä valtioissa. Todellista vapautta toteuttavan yhteiskunnan leimaaviksi piirteiksi tulevatkin nimenomaan dominoimattoman moninaisuuden edellyttämät tulonsiirrot sekä tämän päälle tuleva perustulo. Van Parijsin visiossa kolme ensimmäistä osaa muodostavat hierarkiassa ensimmäisen tason, dominoimaton moninaisuus toisen ja perustulo kolmannen.

Van Parijs (1995, 41-5) toteaa vapauden edellyttävän tiettyjä nykyisissä yhteiskunnissa yleisiä rakenteita, kuten poliisi, oikeusjärjestelmä sekä poliittinen päätöksentekojärjestelmä. Nämä tukevat aidosti vapaaseen yhteiskuntaan olennaisesti kuuluvaa turvallisuuden periaatetta, ja ne tulee tarjota kaikille kansalaisille ilmaiseksi. Koulutusjärjestelmän ja infrastruktuurin subventoinnin filosofinen perustelu on hieman erilainen. Van Parijsin mukaan näitä tulee subventoida, koska näin tekemällä parannetaan yhteiskunnan tuottavuutta, joka samalla lisää ihmisten todellista vapautta (tehdä mitä nämä voisivat haluta tehdä). Jokainen järkevä ihminen pitää Van Parijsin mukaan myös puhtaan ilman tai teiden olemassaoloa toivottavana, joten nämäkin tulee tarjota ihmisille yhteiskunnan toimesta palveluina. Käytännössä Van Parijsin näkemys yhteiskunnasta ennen dominoimattoman moninaisuuden ja perustulon mukaantuloa on hyvin lähellä (oikeisto)libertaristien visioita ”pienestä valtiosta”.

Dominoimaton moninaisuus tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö A:n ominaisuudet⁹⁴ ovat sellaiset, ettei yhteiskunnasta löydy ketään henkilöä B, jonka ominaisuuksia kaikki yhteiskunnan jäsenet pitävät henkilön A ominaisuuksia parempina. Toisin sanoen dominoimattomaan moninaisuuteen riittää, että yksi henkilö pitää A:n tilannetta parempana kuin sen henkilön tilannetta, jolla on – kuvitteellisesti – yhteiskunnassa paras asema. Van Parijs asettaa kuitenkin kaksi ehtoa. Ensimmäinen arvioitsijan pitää todella kyetä tuntemaan henkilön A tilanne, tietämään millaista esim. sokeana tai raajarikkona oleminen todella on. Toiseksi dominoimattoman moninaisuuden toteutuksen tulee olla taloudellisesti kestävä ja sitä tulee pitää ”pehmeänä” periaatteena, eli dominoimattomasta moni-

⁹⁴ Ominaisuuksilla viitataan kaikkiin henkilön kykyihin tai ominaisuuksiin, ml. syntymää ennen tai sen jälkeen tapahtuneista onnettomuuksista juontuviin tai henkilön perhe- tai sosiaalisesta taustasta johtuviin.

naisuudesta voidaan tinkiä, mikäli sen noudattaminen aiheuttaa yhteiskunnalle kestä-
mättömiä kustannuksia⁹⁵. Dominoimattoman moninaisuuden tarkoitus on tasata ihmis-
ten synnynnäisiä eroja, ja Van Parijs on kehittänyt sen Bruce Ackermanin geenitekno-
logian kontekstissa keksimästä ideasta. Tavoitteena on tilanne, jossa vallitsee ns. poten-
tiaalinen kateudettomuus⁹⁶, eli tilanne, jossa jokaisella henkilöllä on potentiaalinen
mahdollisuus olla kadehtimatta ketään muuta henkilöä, joka asuu samassa yhteiskun-
nassa. (Ibid., 58–88)

Maksimaalinen universaali perustulo on Van Parijsin utopian tärkein komponentti ja
todellisen vapauden peruspilari. Se takaa henkilölle leksimaalisen mahdollisuuden teh-
dä mitä tämä voisi haluta tehdä, ja elää elämäänsä valitsemallaan tavalla (Ibid., 30–57).
Van Parijs määrittelee perustulon valtion kaikille yhteiskunnan täysivaltaisille jäsenille
maksamaksi tuloksi (1) vaikka nämä eivät olisi suostuvaisia työhön, (2) riippumatta
siitä ovatko he rikkaita vai köyhiä, (3) riippumatta siitä kenen kanssa nämä asuvat ja (4)
riippumatta missä päin maata nämä asuvat. Perustulon on oltava kestäväällä pohjalla, eli
se ei saa riistää mahdollisuuksia tulevilta sukupolvilta eikä johtaa taloudelliseen tilan-
teeseen, jossa sen ylläpito ei ole mahdollista. Se on myös dominoimattomalle moninai-
suudelle alisteinen: köyhissä yhteiskunnissa voi olla mahdollista, ettei perustuloa kyetä
maksamaan kaiken rahan mennessä dominoimattoman moninaisuuden saavuttamiseen.
(Ibid., 30–57)

Van Parijsin (Ibid., 89–132) visiossa perustulon rahoitus järjestetään työpaikkoja verot-
tamalla. Hänen mukaansa työpaikat ovat eräänlainen rajallinen resurssi, joka yhdistää
ihmisen menneiden sukupolvien työhön ja yhteiskunnan aikojen saatossa luomaan hy-
vinvointiin. Lisäksi työpaikkoihin liittyy palkan lisäksi muitakin aspekteja – niistä voi
saada työn iloa, arvostusta, erilaisia etuja, mutta toisaalta ne voivat myös olla vaarallisia,
tylsä tai likaisia. Van Parijsin teoreettisena ideana on järjestää jokaisen työpaikan koh-
dalla huutokauppa. Työpaikan saa tässä huutokaupassa se, joka maksaa siitä kovimman
hinnan. Tällöin on mahdollista, että eniten arvostusta, työn iloa ja etuja sisältävästä ja
tuottavasta työpaikasta voidaan maksaa jopa enemmän, kuin mitä siinä työskentelemi-

⁹⁵ Esimerkkinä voisi olla syntymästään asti neliraajahalvautunut kuuro-sokea ihminen. Mikään ra-
hasumma ei voisi kompensoida tämän tilaa niin, että dominoimaton moninaisuus toteutuisi.

⁹⁶ engl. potential envy-freeness.

sestä saa palkkaa. Sen sijaan monista huonopalkkaisista, vaarallisista, likaisista ja tylsistä työpaikoista ei tarvitse maksaa juuri mitään. Nämä maksut kerätään pottiin, joka jaetaan kansalaisille perustulona.

Tämän teoreettisen mallin käytännön ongelmat ovat kuitenkin niin suuret, että Van Parijs tyytyy ehdottamaan maksimaalista kestäväällä tasolla olevaa tuloveroa. Tämä suosii niitä, joiden työpaikkojen palkkaan liittymättömät aspektit ovat positiivisia, mutta toisaalta Van Parijs huomauttaa, että perustulon ollessa kohtalaisen suuri, ei ketään voida pakottaa työhön, jota pitää itselleen todella huonona. Tuloveron ohella Van Parijsin mallissa verotetaan maksimaalisella kestäväällä tavalla myös pääomia ja siirretään tuotot perustuloksi. Van Parijs huomauttaa, että pääoman, ja sen eri muotojen, kohdalla maksimaalinen tuotto tulee todennäköisesti erilaisella veroasteella kuin tuloverojen kohdalla. Kyseessä ei siis ole malli, jossa kaikki tulot yhdistetään ja maksetaan näistä tietyn progressiivisen veroasteen mukainen vero.

Van Parijs toteaa siis eksplisiittisesti maksimaalisen suuren kestäväällä tasolla olevan tulo- ja pääomaveron olevan perustulon päärahoituskeino. Hän kannattaa myös perintö- ja lahjaveroa. Teoksessaan Van Parijs ei kuitenkaan yksilöi, millä tavalla hänen peräänkuuluttamansa poliisilaitokset, koulut, tiet, sairaanhoito ja dominoimaton moninaisuus rahoitettaisiin. Voidaan lähteä siitä, että politiikkaohjelman hierarkian eri komponentit rahoitetaan preferenssijärjestyksessä. Eli perustulon rahoitus – ja samalla sen suuruus – riippuu paljolti siitä, kuinka paljon varoja jää jäljelle, kun muut komponentit on ensin rahoitettu.

Voidaan lähteä siitä, että maksimaalisen tuloveron ja pääomaveron kanto on Van Parijsin utopian päärahoituslähde. Hän kuitenkin kytkee ne perustuloon niin kiinteästi, että on syytä ohjata kaikki niistä tullut raha perustuloon. Näin ollen muihin tarkoituksiin on keksittävä muu rahoituslähde. Luonnollinen verotuksen muoto tähän tarkoitukseen on arvonlisävero. Van Parijsin ajattelussa ei voida nähdä, että arvonlisäverolla olisi ohjaavaa funktiota – jokaisen ihmisen tulee kyetä valitsemaan haluamansa elintapa ilman valtion ohjausta⁹⁷. Näin ollen kyseeseen tulee yhtä suuri arvonlisävero kaikille tuotteille

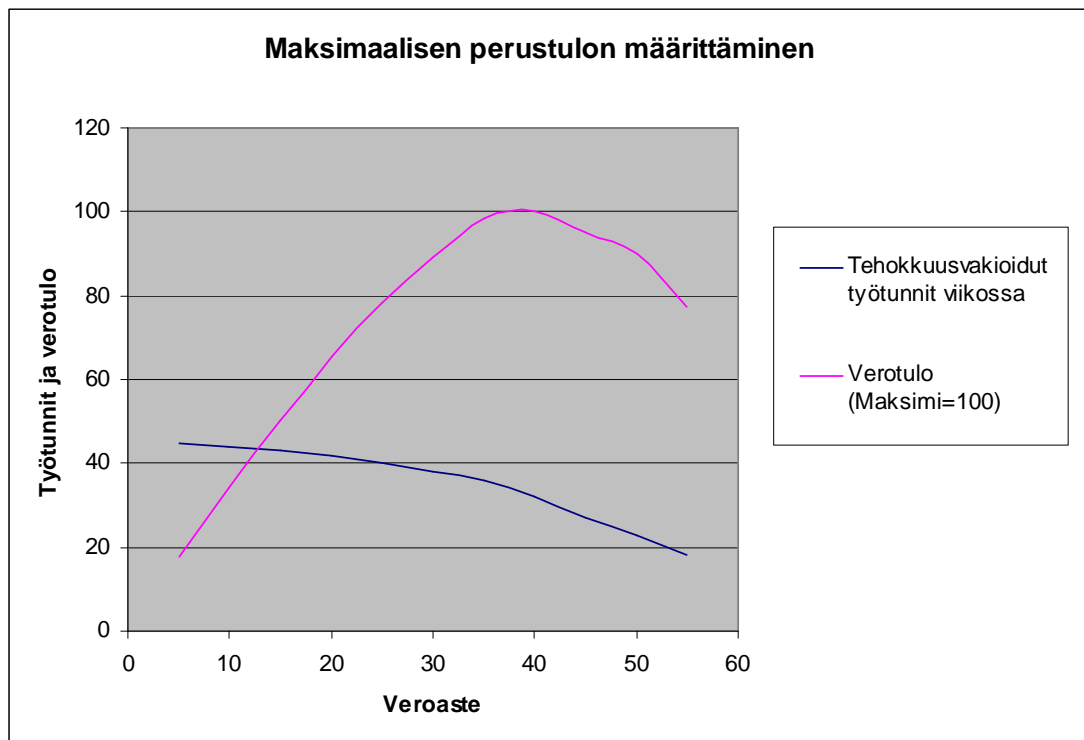
⁹⁷ Myöskään työllistäviä palveluita ei voida tukea pienemmän arvonlisäveron muodossa, koska valinnanvapaus koskee myös valintaa työnteon ja työttömyyden välillä.

ja palveluille. Arvonlisävero ei oletettavasti nostaisi kokonaisverokertymää, koska sen negatiiviset vaikutukset talouden dynamiikkaan pienentäisivät tulo- ja pääomaverokertymää. Sen tarkoitus olisi ennen kaikkea säilyttää tulo- ja pääomaveron rakenteellinen yhteys perustuloon. Arvonlisäverolla rahoitettaisiin kaikki muu.

Myös dominoimaton moninaisuus rahoitettaisiin arvonlisäverolla. Van Parijsin teoreettinen malli on mahdoton toteuttaa käytännössä. Paras tapa dominoimattoman moninaisuuden takaamiseksi on kaksi päällekkäistä sosiaaliturvan muotoa. Ensinnäkin valtiolla tulee olla kattava verkosto hoitajia pitämään huolta vammaisista ja muista ihmisistä, joita asia koskee. Dominoimattoman moninaisuuden toteutuminen edellyttää, että näiden hoitoon panostetaan paljon rahaa koko eliniän ajan. Toiseksi tulisi luoda eläkejärjestelmä, joka ei olisi tarveharkintainen⁹⁸. Hoidon intensiteetin ja eläkkeen suuruuden määrittelisi kansalaisista koottu komitea, joka suosittelee sopivaa hoitoa ja rahasummaa. Jokaisen eläkettä saavan rahasumma arvioitaisiin uudelleen tasaisin väliajoin, koska muutokset yhteiskunnan henkisessä ilmapiirissä vaikuttavat myös dominoimattoman moninaisuuden toteutumisen yksityiskohtiin.

Tärkein tulonsiirtojen rahoituslähde olisi kuitenkin maksimaalinen tulo- ja pääomavero. Maksimaalinen tarkoittaa sitä, että progressio säädetään tasolle, jossa saadaan suurin mahdollinen määrä verotuloa. Tätä voidaan havainnollistaa kuviolla 7. Veroasteen noustessa halu tehdä töitä pienenee kahdella tavalla: perustulon nousu laskee tarvetta tehdä töitä ja veron nousu töistä saatavaa palkkaa. Toisaalta veron nousu nostaa töitä tekevien tuottamaa verotuloa. Jostain löytyy piste, jossa veroasteen nosto alkaa alentaa kannettujen verojen kokonaismäärää. Tässä pisteessä verotuloa pienentävien vaikutusten kokonaismäärä ylittää verotuloa suurentavien vaikutusten summan. Tulo- ja pääomaveroja ei yhdistetä, vaan kummatkin asetetaan tasolle, joka takaa maksimaalisen verotulon.

⁹⁸ Sen päälle siis tulisi perustulo sekä mahdolliset työstä saatavat tulot.

KUVIO 7: Maksimaalisen perustulon tuottavan tuloveron tason määrittäminen⁹⁹

Tällainen verojärjestelmä kykenisi joustavasti pitämään huolta hierarkian toteutumisesta. Ideana olisi se, että arvonlisäveroa kerättäisiin aina niin paljon, että dominoimaton moninaisuus ja muut sillä rahoitettavat asiat saataisiin toteutettua. Jos näiden hinta nousi, nostettaisiin arvonlisäveroa. Tämä johtaisi siihen, että työn kysyntäkäyrä liikahtaisi hintojen nousun aiheuttaman elintason laskun seurauksena. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että osa työttömistä alkaisi tehdä töitä ja osa työllisistä lisäisi tehtyjen työtuntien määrää lisäten näin perustulon kokoa. Uusi tasapaino löytyisi läheltä pistettä, jossa kasvanut perustulo riittäisi taas samanlaisen tuotekorin ostoon kuin ennen arvonlisäveron nostoa. Suurten kriisien, kuten sotien, aikaan valtio tarvitsisi niin paljon rahaa, että arvonlisäverojen nosto ajaisi valtaosan työttömistä töihin.

⁹⁹ Tehokkuusvakioiduilla työtunneilla tarkoitetaan väestön keskimääräistä työtuntimäärää kunkin veroasteen oloissa. Tehokkaampien, siis tuottavampien, työntekijöiden tekemät työtunnit painavat tilastossa enemmän kuin vähemmän tuottavien työntekijöiden tekemät työtunnit. Veroasteella tarkoitetaan keskimääräistä progressiivista veroastetta, jossa progression rakenne on eniten verotuloja tuottava. Toisin sanoen kussakin prosentissa progression rakenne voi olla erilainen, mutta kaikkien tulojen keskimääräinen veroprosentti x-akselilla. Kuvio on kuvitteellinen eikä ota kantaa siihen, miten työtuntien määrä todellisuudessa reagoisi veroasteeseen.

4.3.3. Arviointi

Uusliberalistinen utopia minimalistisesta yövärtijavaltiosta on onnellisuustutkimuksen näkökulmasta ongelmallinen. Suurin ongelma on tulo- ja pääomaverojen puuttuminen. Layard (2005a, 152) katsoo varallisuuden karttumisen saasteeksi, jota pitää ehkäistä verottamalla. Tuloverot voidaan siis nähdä onnellisuutta heikentävän yhteiskuntaan leviävän saasteen ehkäisijänä. Tämä ajatus on melkein päinvastainen kuin ne ihmisen omistusoikeutta itseensä korostavat oikeudet, joita uusliberalismi painottaa. Tässä mielessä onnellisuustutkimuksen ja uusliberalismin ajaman politiikan filosofisten erojen voidaan ajatella juontuvan uusliberalismin Locken omistusoikeusfilosofiasta lähtevästä suhteesta omaisuuteen. Se, että omaisuuden synnyssä on olennaista, ettei tämä vie keneltään muulta pois mitään absoluuttista, on onnellisuustutkimuksen näkökulmasta väärä näkökulma, koska absoluuttisen vaurauden ohella myös suhteellisella vauraudella on tärkeä merkitys ihmisen onnellisuuteen.

Minimalistinen valtio, jossa markkinat ulottuvat lähes jokaiselle elämän osa-alueelle, heikentää onnellisuutta myös ylenmääräisen valinnanvapauden seurauksena. Schwartzin (2005) mukaan olisi ihmisten onnellisuuden kannalta parempi, mikäli elämän tärkeimmissä asioissa – kuten sairaanhoidossa ja eläkejärjestelmässä – olisi jokin oletusvaihtoehto, eikä ihmisille tarjottaisi mahdollisuutta valita monen vaihtoehdon väliltä. Uusliberaalissa valtiossa valinnanvapaus määrittää ihmisten elämää, mikä onnellisuustutkimuksen mukaan vähentää onnellisuutta. Toisaalta äärimmilleen vietynä uusliberaali utopia voi johtaa myös onnellisuutta edistävien paternalististen rakenteiden syntymiseen. Mikäli Nozickin esittämä visio ihmisistä myymässä omistusoikeutta omaan itseensä toteutuisi, vähentäisi tämä ihmisten valinnanvapautta erilaisten tahojen ostaessa oikeuden päättää ihmisen elämään liittyvistä seikoista. Tämä sopii hyvin Schwartzin (Ibid., 5) ohjeiden kanssa¹⁰⁰. Valtion luoma valinnanvapauden rajoite vaihtuisi yksityisten yritysten ja yhdistysten luomaksi rajoitteeksi, mutta onnellisuustutkimuksen mukaan vaikutus onnellisuuteen olisi pitkälti sama.

¹⁰⁰ Ks. myös luku 2.5.

Uusliberalistisessa utopiassa on muitakin elementtejä, joiden voidaan katsoa edistävän onnellisuutta. Näistä merkittävin on vahva työllisyys. Koska mitään sosiaaliturvaa, minimipalkkaa tai kannustinloukkua ei ole, voidaan olettaa yhä suuremman osan ihmisistä olevan töissä. Tutkimusten mukaan¹⁰¹ työn vaikutus onnellisuuteen on merkittävä, eikä tätä selitä pelkästään sen mukanaan tuoma tulojen kasvu. Uusliberaalissa utopiassa yhä useampi saattaisi kokea olevansa hyödyllinen yhteiskunnalle ja näin tiiviimmin osa yhteisöä, mikä edistää onnellisuutta. Työn tuoman onnellisuuden vaikutusta saattavat kuitenkin heikentää huonot työehdot ja työolosuhteet. Toinen uusliberalistisen maailman onnellisuutta kasvattava ominaisuus on taloudellisen vapauden vaikutus. Se korreloi tutkitusti (Frey & Stutzer 2002, 133-6) onnellisuuden kanssa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että absoluuttisen tulotason kasvu lievittää hieman sitä onnellisuuden vähenemistä, jonka tuloerojen kasvu laukaisee.

Nozick (1974, 239–46) filosofi kateudesta yhdistäen sen huonoon itsetuntoon. Hän kuitenkin näyttää olevan tietoinen kateuteen ja onneen liittyvästä dynamiikasta ja suhteellisen aseman merkityksestä ihmisen onnellisuudelle. Uusliberalistinen utopia ei tarjoa onnellisuutta parantamalla ihmisen suhteellista asemaa vallitsevalla osa-alueella¹⁰², joka tuottaa kateutta. Sen sijaan Nozick ottaa ”meta-askeleen” argumentoimalla impliittisesti oman utopiansa heikentävän tuon yhden osa-alueen hegemoniaa ja nostamalla muiden osa-alueiden suhteellista merkitystä ihmisten mielissä. Siis pluralisoimalla ihmisten mielessä merkitykselliset elämän osa-alueet. Tässä utopiassa jokainen voisi tuntea olevansa hyvä jollain hänelle tärkeällä osa-alueella, mikä vähentäisi kateutta ja lisääisi onnellisuutta. Nozick ei itse juurikaan selvitä, mitkä tekijät johtaisivat merkittävien osa-alueiden pluralisaatioon. Utopiasta voidaan kuitenkin johtaa tällaisia tekijöitä. Pluralisoivaa dynamiikkaa tuottaa eniten koulutuspalveluiden yksityistäminen. Käytännössä tämä johtaa yhteiskuntaan, jossa ihmiset on sosiaalistettu heterogeenisella tavalla ja jossa ihmisten arvot ja asenteet eroavat toisistaan huomattavasti nykyistä enemmän. Sama vaikutus on monilla muillakin palveluilla, joita erilaiset omaa maailmankuvaansa edistävät yhdistykset tarjoaisivat. Heimoistuminen olisi uusliberaalia yhteiskuntaa leimaava tekijä ja voidaan nähdä, että valtion paternalistiset instituutiot korvautuisivat eri-

¹⁰¹ ks. luku 2.4.2.

¹⁰² Vauraus ja sen saavuttamiseen liittyvät ihmisen ominaisuudet

laisten ideologisten tai maailmankatsomuksellisten heimojen vastaavilla rakenteilla. Yhteisön ja ystävien ollessa yksi merkittävä onnellisuutta lisäävä tekijä (Layard 2005a, 62-75), voidaan tällaisen kehityksen katsoa edistävän onnellisuutta.

Uusliberalismin vaikutukset onneen voidaan kansallisella tasolla tiivistää siten, että tämä vaikutus riippuu uusliberalismin toteutumisen asteesta. Siirtyminen kohti uusliberalistista utopiaa heikentää onnellisuutta etenkin Layardin argumentoivan saastevaikutuksen kautta. Mutta mikäli utopia toteutuu täysimittaisesti ja ilman kompromisseja, olisi perusteita odottaa sen synnyttävän ns. heimoyhteiskunnan, joka loisi omat instituutionsa, jotka täyttäisivät valtion sosiaalisen turvaverkon katoamisen aiheuttaman turvallisuusvajeen. Ne edistäisivät yhteisöllisyyttä ja jossain määrin myös onnellisuutta.

Vihreän ideologian mukainen utopia kasvattaisi onnellisuutta verottamalla tulojen ”saastetta” maksimaalisesti. Maksimaalisen perustulon oloissa tulot menettäisivät saastuttavan luonteensa, koska yhden henkilön tulojen kasvu ei enää kasvattaisi tuloeroja suuren osan tästä mennessä perustulopotin kautta kaikille kansalaisille. Van Parijsin aitolibertaristisessa yhteiskunnassa onnistutaan siis eliminoimaan yksi tärkeimmistä onnellisuutta heikentävistä tekijöistä. Vihreässä mallissa vaikuttaa kuitenkin lievän negatiivisesti sama ilmiö, joka uusliberaalissa mallissa vaikutti negatiivisesti, eli pienempi taloudellinen vapaus. Kuitenkin myös vihreässä mallissa talous saisi perustulon rahoitusta lukuun ottamatta vailla valtion säätelyä, mikä tekisi taloudesta suhteellisen tehokkaan – ihmisten absoluuttiset tulot olisivat suhteellisen suuret – ja pienentäisi em. negatiivista vaikutusta onnellisuudelle.

Työn määrän vähenemisellä voisi olla suurempi negatiivinen vaikutus ihmisten onnellisuuden vihreässä utopiassa. Jos ja kun perustulo – ja tuloveroaste – nousisi verrattain korkeaksi, tekisi tämä osan työpaikoista kilpailukyvyttömiksi. Matalan tuottavuuden töihin ei siis enää saataisi ihmisiä, elleivät nämä sitten suostuisi hyvin mataliin palkkoihin. Osa ihmisistä saattaisi näin ollen jäädä työmarkkinoiden ulkopuolelle. Veroprogression¹⁰³ muoto saattaisi kuitenkin mahdollistaa osa-aikaisen työnteon matalapalkka-aloilla ilman veroasteen kohtuutonta nousua. Voidaan myös kysyä, vaikuttaako vihreän

¹⁰³ Joka on säädetty sellaiseksi, että sen tuoma verotuotto on maksimaalinen (ks. luku 4.3.2.). Oletettavasti pienet tulot olisivat verrattain alhaisella prosentilla verotettuja.

utopian suopea suhtautuminen työhaluttomiin ihmisiin tehdä työttömyydestä vähemmän sosiaalisesti stigmatisoivaa ja onnellisuuteen vaikuttavaa.

Kun työnteon määrällä olisi paljon nykyistä pienempi korrelaatio ihmisen tulotasoon, edistäisi tämä onnellisuuden kannalta optimaalisen vapaa-ajan saavuttamista. Layardin (2005b, 154) mukaan ihmiset tekevät 20 % liikaa työtä, kuin olisi yhteiskunnan kokonaisuonnellisuuden kannalta optimaalista¹⁰⁴. Tämä selittyy statuskilpailulla, joka kannustaa ansaitsemaan muita enemmän rahaa. Vihreässä utopiassa statuskilpailu laantuisi huomattavasti, ja oletettavasti muuttaisi muotoaan, ja ihmiset luultavasti valitsisivat yhä useammin vapaa-ajan työnteon sijaan.

Vihreän ideologian mukaisen utopian onnellisuutta vähentävät vaikutukset kiteytyvät valinnanvapauden määrään. Van Parijsin mallissa yhteiskunnalla olisi merkittävästi nykyisiä hyvinvointiyhteiskuntia kapeampi rooli. Ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa sairaanhoitoonsa ja koulutukseensa olisivat merkittävästi suuremmat kuin nykyään vaikkapa Pohjoismaissa. Valintaparadoksin näkökulmasta siis myös Van Parijsin malli olisi onnellisuuden kannalta liian vapaa ja näin ollen tältä osin onnellisuutta vähentävä. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta vihreän ideologian mukaisen politiikan olevan kansallisella tasolla merkittävä askel onnellisempaan suuntaan.

5. Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen kunnianhimoisena tavoitteena oli jatkaa antiikin filosofien aloittamaa pohdintaa siitä, millainen yhteiskunta tekee ihmisen onnelliseksi. Viime vuosikymmenten aikana kehittynyt moderni onnellisuustutkimus on antanut lupauksen tähän kysymykseen vastaamisesta tieteellisesti validein metodein. Onnellisuustutkimuksen piirissä asiaa onkin jo pohdittu, ja tieteenala on politisoitunut sen johtavien tutkijoiden alkaessa johtaa tutkimustuloksistaan normatiivisia yhteiskunnallisia johtopäätöksiä. Onnellisuustutkimusta ei kuitenkaan ole juurikaan tehty politiikan piirissä, vaikka tälle on jo pitkään ollut selkeä tarve ja kysyntä. Tämä tutkimus on ollut yritys tuoda onnellisuustutkimus politiikan tutkimuksen piiriin ja jatkaa antiikin filosofien perinteitä mo-

¹⁰⁴ ks. luku 2.4.2.

dernin tieteen tutkimustuloksia hyväksikäyttäen. Tutkimuskohteeksi valittiin uusliberalismi ja vihreä ideologia, koska näiden katsottiin edustavan kahta maailmassa vallitsevaa ja voimistuvaa megatrendiä. Tutkimuskysymys oli yksinkertainen: missä määrin uusliberalismi ja vihreä ideologia tekevät ihmisen onnelliseksi?

Tutkimuskysymykseen vastaaminen alkoi onnellisuustutkimuksen esittelyllä luvussa kaksi, sen tulosten käsittelyllä ja siihen liittyvien ongelmien kertaamisella. Selvisi, että Richard Easterlinin vuonna 1974 esille tuomilla paradokseilla on vieläkin paradigmaattinen asema tieteenalalla, joskin myös näitä on aivan viime vuosina alettu kyseenalastamaan. Metodologinen keskustelu tieteenalan piirissä jatkuu, mutta tämän tutkimuksen puitteissa onnellisuustutkimus päätettiin operationalisoida Easterlinin paradokseista normatiivisia poliittisia argumentteja johtaneiden tutkijoiden kautta. Näistä tunnetuin on Richard Layard.

Uusliberalismi ja vihreä ideologia ovat käsitteitä, joiden sisältö on jatkuvassa muutoksen tilassa. Tutkimuksessa päädyttiin operationalisoimaan nämä käsitteet kahden niitä parhaiten edustavan koherentin filosofisen utopian kautta. Kolmannessa luvussa esiteltiin uusliberalismi ja vihreä ideologia sekä perusteltiin, miksi juuri Robert Nozickin *Anarchy, State and Utopia* ja Philippe Van Parijsin *Real Freedom for All* ovat valideimmat teokset ja koherenteimmat utopiat näitä edustamaan. Todettiin, etteivät nämä kaksi ole sama asia kuin ilmiöt, joita ne edustavat, mutta ne ovat tarkoituksenmukaisin ja validein tapa operationalisoida tutkittavat ilmiöt tämän tutkimuksen puitteissa.

Neljännessä luvussa uusliberalismista ja vihreästä ideologiasta johdettiin politiikkaohjelmia, jotka arvioitiin onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Aluksi selvitettiin metatasolla näiden kahden taustalla vaikuttavat filosofiset premissit. Tämän jälkeen näistä rakennettiin globaali politiikkaohjelma ja lopuksi politiikkaohjelma kansallisella tasolla. Poliitiikkaohjelman muotona toimi verotusjärjestelmä, jonka katsottiin ilmentävän havainnollisella tavalla kohteina olevia ideologioita ja jota kyettiin arvioimaan onnellisuustutkimuksen näkökulmasta. Uusliberalismin kohdalla avattiin myös, miten utopiasa järjestettäisiin kaikki ne palvelut, jotka on perinteisesti rahoitettu verovaroin.

Tutkimuskysymykseen saatiin vastaus, mutta samalla nousi lukuisia uusia kysymyksiä, tarkennuksen tarpeita, jotka voidaan nähdä yhtä tärkeinä kuin itse vastaus. Vihreän ideologian mukainen politiikka edistää onnellisuutta, samoin uusliberalistinen politiikka, mutta suurin varauksin. Mutta vastaus on monimutkaisempi. Kumpaakin ideologiaa yhdistää tekijä, joka on monella tavalla ristiriidassa onnellisuustutkimuksen suosittaman politiikan kanssa – vapauden ideaali. Varsinkin uusliberalismin edustama hyvin puhtaan negatiivinen vapauskäsitys, mutta myös vihreän ideologian vapauskäsitys, jossa on mukana myös vahvoja positiivisen vapauden elementtejä, tekevät maailmasta optimaalisen onnellisuuden kannalta ”liian vapaan”. Vihreän ideologian politiikkaohjelmien tulonjakoa tasaavat tekijät – sekä globaalilla että kansallisella tasolla – sekä sen perusturvallisuutta ja vapaa-aikaa korostavat käytännön funktiot ovat kuitenkin hyvin linjassa onnellisuustutkimuksen tuloksista johdettujen suositusten kanssa. Uusliberaalin yövärtijavaltion sen sijaan osoitettiin luovan yhteiskunnan, jossa tuloerot – joita Layard kutsuu saasteiksi – ovat suuret, mikä johtaa onnellisuuden vähenemiseen. Näin ollen tutkimus vastasi myös Matti Heikkilän kysymykseen: kyllä, tuloerojen lisääntyminen on ongelma, vaikka köyhimpien absoluuttiset tulot kasvaisivat.

Uusliberaalin yhteiskunnan voidaan tietysti mielessä argumentoida edistävän onnellisuutta. Tämä kuitenkin edellyttää hyvin puhdasta versiota uusliberalismista, jossa utopia toteutuu ilman mainittavia kompromisseja. Uusliberaalin utopian voidaan katsoa edistävän onnellisuutta, mikäli ihmiset todella alkavat myydä omistusoikeuksia omaan itseensä ja sosiaalistuvat heimoyhteiskunnassa, jossa valtion kustantamat paternalistiset instituutiot ovat korvautuneet heimojen vastaavilla instituutioilla. Voidaankin todeta, että uusliberaalin yhteiskunnan onnellisuutta edistävä vaikutus on pitkälti teoreettinen, vihreän ideologian ollessa lähempänä käytäntöä. Vihreän ideologian onnellisuutta edistävät vaikutukset saavutetaan politiikkaohjelmilla, jotka ovat periaatteessa mahdollisia nykymaailmassa, ja joista on käyty laajaa yhteiskunnallista debattia. Uusliberaalin yhteiskunnan onnellisuutta edistävä vaikutus sen sijaan vaatii radikaalimpia poliittisia reformeja, joiden toteutumisen mahdollisuus on hyvin teoreettinen. Tämä on tärkeä seikka, sillä uusliberalismin voidaan katsoa heikentävän onnellisuutta, mikäli se toteutuu vain osittain, jolloin heimoyhteiskunnan paternalistiset instituutiot eivät tule korvaa-

maan valtion paternalistisia instituutioita ja suuri määrä ihmisiä jää vaille arjen turvaa. Tällä olisi huomattavia onnellisuutta heikentäviä vaikutuksia.

Tutkimuskysymykseen annettuun vastaukseen on tehtävä pieni varaus. Mikäli ”liberaaliksi oppositioksi” nimetyn Easterlinin paradoksin kyseenalaistaneen tutkijajoukon tulokset osoittautuvat valideiksi ja onnistuvat tieteenalan nykyisen paradigman haastamisessa, on sillä vaikutusta myös tämän tutkimuksen johtopäätöksiin. Liberaalin opposition tutkimustulokset ovat easterlinilaista paradigmaa selkeästi paremmin linjassa uusliberaalin politiikan kanssa. Syynä tähän ovat ennen kaikkea tulokset tuloerojen negatiivisen vaikutuksen pienuudesta maiden sisällä ja suuruudesta niiden välillä. Easterlinilaisessa paradigmassa tulos on päinvastainen. Käytännössä liberaalin opposition tutkimustulokset viittaisivat siihen, että kunkin maan kannattaa onnellisuuden lisäämiseksi harjoittaa talouskasvua voimakkaasti tukevaa politiikkaa, vaikka tämä johtaisi tuloerojen kasvuun maan sisällä. Tulevina vuosina näemme, kykeneekö vanha paradigma säilyttämään asemansa.

Tutkimus onkin kumulatiivinen. Tutkimuskysymyksen vastaus jää vaillinnaiseksi, mikäli yksikin tutkimuksen vaihe voidaan osoittaa johtopäätöksiltään vääräksi. Tästä huolimatta tutkimuksen eri osilla on akateemista arvoa myös autonomisina osina. Totuusväittämät uusliberalismin ja vihreän ideologian suhteesta libertarismiin eri muotoihin sekä Nozickin ja Van Parijsin teoksista johdetut politiikkaohjelmat ovat uusia tieteellisiä näkökulmia. Myös tutkimuksessa käytetty metodologinen malli on uusi, ja sille voi löytyä akateemista käyttöä myöhemmissä tutkimuksissa. Samoin onnellisuustutkimuksen yhdistäminen politiikan tutkimukseen on innovaatio, jonka tieteellinen – ja mahdollisesti myös poliittinen – arvo saattaa nousta suureksi. Tämä tutkimus on kuitenkin vasta päänavaus modernin onnellisuustutkimuksen tekemiselle politiikan tutkimuksen kontekstissa. Tässä mielessä tutkimuksen kantavimmat tulokset saattavat liittyä niiden ongelmien ja haasteiden löytämiseen, joita näiden kahden tieteenalan yhdistämiseen liittyy.

Lähdettäessä arvioimaan erilaisten abstraktien ideologioiden mukaisen politiikan vaikutusta ihmisten onnellisuuteen, nousee suurimmaksi ongelmaksi näiden ideologioiden tieteellisesti validi operationalisointi. Tässä tutkimuksessa käytetty operationalisointi on

kunnianhimoinen yritys hyvien abstraktien ilmiöiden operationalisointiin ja sellaisena perusteltu. Tässä on kuitenkin monia ongelmia, joista kaksi suurinta ovat ilmiön ja sen operationalisoijan vääjäämätön eripaisuus ainakin jossain suhteessa sekä operationalisoinnista vedettävän politiikkaohjelman validisuus suhteessa valittuun teokseen.

Riippumatta siitä, miten näissä kahdessa tehtävässä on onnistuttu tässä tutkimuksessa, saattaisi jatkossa olla tarkoituksenmukaisempaa tutkia abstraktien ideologioiden tai ilmiöiden sijaan yksittäisiä konkreettisia politiikkaohjelmia esimerkiksi veropolitiikkaan liittyen. Tällaisen pienimuotoisemman tutkimuksen tuloksena voidaan tutkijan koko energia ja luovuus mobilisoida hyvin spesifin ongelman ratkaisemiseen. Tässä tutkimuksessa sekundääristen tutkimuskysymysten suuri määrä pakotti jakamaan huomion hyvin monen eri ongelman kesken. Näin laajassa tutkimuskohteessa ongelmana on myös se, että sen tulokset ovat verrattain yleisluontoisia eikä onnellisuustutkimuksen tulosten monimutkaisuutta ole mahdollista ottaa tarpeeksi laajasti huomioon. Onnellisuuteen vaikuttaa moni tekijä ja erilaisilla politiikkaohjelmilla on monisyiset ja ennustamattoman dynaamiset vaikutukset. Olisikin toivottavaa kiinnittää enemmän huomiota tuohon dynamiikkaan, miten ihmisten käyttäytyminen muuttuu tietyissä olosuhteissa ja miten tämä taas vaikuttaa onnellisuuteen. Ns. tarkoittamattomien vaikutusten¹⁰⁵ vääjäämättömyys tarkoittaa sitä, että politiikan tutkimuksen ja onnellisuustutkimuksen yhdistämisen tulisi olla aina luonteeltaan korostetun monitieteistä.

Uusliberalismin ja vihreän ideologian tutkiminen onnellisuustutkimuksen näkökulmasta kuitenkin toivottavasti pohjustaa tuleviin tutkimuksiin liittyvää metodologista pohdintaa. Se herätti myös aivan uusia mielenkiintoisia kysymyksiä. Onnellisuuteen näyttää liittyvän herkkä suhde vapauden kanssa. Onnellisuustutkimuksesta saatujen tulosten mukaan onnen ja vapauden suhde on hyvin ongelmallinen ja osin jopa intuition vastainen. Paras esimerkki tästä on valintaparadoksi, jonka mukaan suuri valinnanvapaus saattaa vähentää onnellisuutta. Tämä avaa mielenkiintoisia tutkimuskohteita, joissa psykologia, filosofia ja politiikan tutkimus voivat tehdä hedelmällistä yhteistyötä. Toinen mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi onnellisuustutkimuksen yhteiskunnalliseen utopiaan keskittyvä tutkimus – millainen yhteiskunta onnellisuustutkimuksen näkökul-

¹⁰⁵ eng. unintended consequence.

masta maksimoisi onnellisuuden? Tästä on saatu viitteitä tässä tutkimuksessa ja onnellisuustutkijoiden omissa tutkimuksissa, mutta koherentti ja laaja kokonaisanalyysi puuttuu.

Onnellisuustutkimukseen liittyvillä tutkimusprojekteilla on suuri kysyntä, ja politiikan tutkimuksella on valmiudet löytää vastauksia hyvin olennaisiin kysymyksiin, jotka liittyvät aikamme suurimpiin haasteisiin. Minkälainen ilmastopolitiikka tukee globaalia onnellisuutta? Minkä asteinen valtion puuttuminen markkinoihin johtaa vapauden määrään, joka on onnellisuuden näkökulmasta suotuisin? Minkälainen veropolitiikka on järkevää onnellisuuden näkökulmasta? Nämä – ja monet muut kysymykset – tulevat tärkeiksi viimeistään silloin, kun onnellisuustutkimus otetaan laajemmin erilaisten poliittisten projektien legitimoinnin välineeksi.

Lähteet

Athanasίου, Tom & Paul Baer 2002: *Dead Heat – Global Justice and Global Warming*. New York: Seven Stories Press.

Berndtson, Erkki 1996: *Politiikka tieteenä – Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun*. Helsinki: Edita.

Blanchflower, David & Andrew Oswald 2004: *Well-Being Over Time in Britain and the USA*. Journal of Public Economics. 88:2004, 1359-1386. (<http://www.dartmouth.edu/~blnchflr/papers/Wellbeingnew.pdf>) luettu 4.9.2009

Brickman, Philip & Donald Campbell 1971: *Hedonic Relativism and Planning the Good Society*. Teoksessa M.H. Apley (toim.): *Adaptation-level Theory: A Symposium*. New York: Academic Press.

Bruni Luigino & Pier Luigi Porta 2005: Introduction. Teoksessa Luigino Bruni & Pier Luigi Porta (toim.): *Economics & Happiness – Framing the Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 1-28.

Clark, Andrew & Andrew Oswald 1994: *Unhappiness and Unemployment*. Economic Journal 104:424, 291-308. (<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/faculty/oswald/happecperf.pdf>) luettu 4.9.2009

Dann, Christine 1999: *From Earth's Last Islands. The Global Origins of Green Politics*. Väitöskirja. Lincoln University, Uusi Seelanti. (<http://www.globalgreens.org/literature/dann/chapterone.html>) luettu 13.4.2009.

Easterlin, Richard 1973: *Does Money Buy Happiness?* The Public Interest nro: 30, 3-10.

Easterlin, Richard 1974: *Does Economic Growth Improve Human Lot? Some Empirical Evidence*. Teoksessa Paul A. David & Melvin W. Reder (toim.): *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramowitz*. Academic Press, 89-125.

Easterlin, Richard 2005: *Feeding the Illusion of Growth and Happiness: A Reply to Hagerty and Veenhoven*. Social Indicators Research 74:3, 429-43.

Frank, Robert 1999: *Luxury Fewer: Money and Happiness in the Era of Excess*. Princeton University Press.

Frey, Bruno & Alois Stutzer 2002: *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-Being*. Princeton University Press.

Frey, Bruno & Alois Stutzer 2007: *Should National Happiness Be Maximized?* Institute for Empirical Research In Economics, Working Paper No. 306.

Frey, Bruno 2008: *Happiness – A Revolution in Economics*. Cambridge: The MIT Press.

Gardner, Jonathan & Andrew Oswald 2006: *Do Divorcing Couples Become Happier By Breaking Up?* Journal of the Royal Statistical Society Series A. 169:2, 319-36. (<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/faculty/oswald/jrssoct05.pdf>) luettu 4.9.2009

Hagerty, Michael & Ruut Veenhoven 2003: *Wealth and Happiness Revisited*. Social Indicators Research 64:1, 1-27. (<http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2003e-full.pdf>) luettu 4.9.2009

Hagerty, Michael & Ruut Veenhoven 2006: *Rising Happiness in Nations 1946-2004: A Reply to Easterlin*. Social Indicators Research 79:3, 421-36. (<http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2006a-full.pdf>) luettu 4.9.2009

Harisalo, Risto ja Ensio Miettinen 1997: *Klassinen liberalismi*. Tampere: Tampere University Press.

Harvey, David 2008: *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.

Hayek, Friedrich von 1995: *Tie orjuuteen*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Heikkilä, Matti 2008: *Miten väestö voi – ja kenen asiasta pitäisi kertoa?* Helsingin Sanomat 12.4.2008.

Heiskala, Risto ja Tapani Hietaniemi 1999: Globalisaation haaste: ylikansalliseen talou-
teen vastataan ylikansallisella politiikalla. Teoksessa Pekka Sauri, Tapani Hietaniemi,
Pirjo Hiidenmaa (toim.): *Rakennetaan reilua maailmaa*. Helsinki: Vihreä lanka, 21-40.

Held, David 2000: Markets, Private Property and the Possibility of Democracy. Teok-
sessa Paul Kevin Wapner, Lester Edwin J. Ruiz & Richard A. Falk (toim.): *Principled
World Politics: The Challenge of Normative International Relations*. Rowman & Little-
field, 151-65.

Hirvonen, Tatu ja Esa Mangelaja 2006: *Miksi kolmas hampurilainen ei tee onnelliseksi?*
Jyväskylä: Atena.

Jonninen, Jukka 2007: *Oikeus vapauteen – perustulon normatiivinen oikeutus filosofi-
sen vasemmistolibertarismien näkökulmasta*. Kandidaatintutkielma: Helsingin Yliopisto,
yleisen valtio-opin laitos.

Lane, Robert E. 2000: *The Loss of Happiness in Market Democracies*. New Haven:
Yale University Press.

Layard, Richard 1980: *Human Satisfaction and Public Policy*. *Economic Journal*
90:363, 737-50.

Layard, Richard 2005a: *Happiness: Lessons from a New Science*. Lontoo: Penguin
Books.

Layard, Richard 2005b: Rethinking Public Economics: The Implications of Rivalry and
Habit. Teoksessa Luigino Bruni & Pier Luigi Porta (toim.): *Economics & Happiness –
Framing the Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 147-69.

Locke, John 1980: *Second Treatise of Government*. Indianapolis: Hackett Publishing
Co.

Lovelock, James 2006: *Gaian kosto: Miksi Maa-planeetta taistelee vastaan – ja kuinka
voimme vielä pelastaa ihmiskunnan?* Helsinki: Green Spot.

Niiniluoto, Ilkka 2008: *Suomalaiset onnen portilla*. Teoksessa Tarkemmin ajatellen – kansakunnan henkinen tila. Helsinki: Gaudeamus, 11-33.

Nozick, Robert 1974: *Anarchy, State and Utopia*. Basic Books.

Nussbaum, Martha 2005: Mill Between Aristotle and Bentham. Teoksessa Luigino Bruni & Pier Luigi Porta (toim.): *Economics & Happiness – Framing the Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 170-83.

Otsuka, Michael 2005: *Libertarianism without Inequality*. New York: Oxford University Press.

Oswald, Andrew & Daniel John Zizzo 2001: *Are People Willing to Pay to Reduce Other' Income?* Annales d'Economie et de Statistique, July/December 2001, 39-65. (<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/faculty/oswald/finaljuly13paris.pdf>) luettu 4.9.2009

Ovaska, Tomi & Ryo Takashima 2006: *Economic Policy and the Level of Self-Perceived Well-Being: An International Comparison*. The Journal of Socio-Economics 35:2, 308-25.

Patomäki, Heikki 2007: *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.

Pursiainen, Terho 1999: Vihreä oikeudenmukaisuus. Teoksessa Pekka Sauri, Tapani Hietaniemi, Pirjo Hiidenmaa (toim.): *Rakennetaan reilua maailmaa*. Helsinki: Vihreä lanka, 41-55.

Reeve, Andrew 2003: Introduction. Teoksessa Andrew Reeve & Andrew Williams (toim): *Real Libertarianism Assessed: Political Theory after Van Parijs*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1-14.

Riukulehto, Sulevi 2007: Vihreät puoluekartalla ja puoluejärjestelmän osana. Teoksessa *Edellä! Vihreä liitto 20 vuotta*. Vaasa: Arkmedia, 9-26.

Schumacher, E.F. 1999: *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*. Point Roberts: Hartley and Marks.

Schwartz, Barry 2005: *The Paradox of Choice – Why More Is Less*. New York: Harper Perennial.

Saastamoinen, Kari 1995: *Eurooppalainen liberalismi*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Smith, Joe 2008: *Mihin uskovat vihreät*. Keuruu: Otava.

Smith, Richard 2000: *Assimilative and Contrastive Emotional Reactions to Upward and Downward Social Comparisons*. Teoksessa C.R. Snyder (toim.): *Handbook of Social Comparison – Theory and Research*. The Plenum Series in Social/Clinical Psychology, 173-96.

Sohlsten, Jemina 2007: *Liikkeen voima*. Teoksessa *Edellä! Vihreä liitto 20 vuotta*. Vaasa: Arkmedia, 27-58.

Soininvaara, Osmo 2005: *Vihreät ja talous: Oikealla, vasemmalla vai edellä?* Espoo: Otamedia.

Soininvaara, Osmo 2007: *Vauraus ja aika*. Jyväskylä: Teos.

Steiner, Hillel 2007a: *An Essay on Rights*. Teoksessa Ian Carter, Matthew H. Kramer ja Hillel Steiner (toim.), *Freedom. A Philosophical Anthology*. Singapore: Blackwell Publishing, 283-92.

Steiner, Hillel 2007b: *How Free: Computing Personal Liberty*. Teoksessa Ian Carter, Matthew H. Kramer ja Hillel Steiner (toim.), *Freedom. A Philosophical Anthology*. Singapore: Blackwell Publishing, 446-53.

Stevenson, Betsey ja Justin Wolfers 2008: *Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox*. Brookings Papers on Economic Activity, Spring 2008.

Stevenson Betsey ja Justin Wolfers 2009: *The Paradox of Declining Female Happiness*. NBER Working Paper No. 14969.

Thorsen, Dag Einar & Amund Lie 2006: *What is Neo-Liberalism*. Julkaisematon työpaperi. Oslo.

Tickell, Oliver 2008: *Kyoto2 – How to Manage the Global Greenhouse*. Lontoo: Zed Books.

Van Parijs, Philippe 1995: *Real Freedom for All. What (if anything) Can Justify Capitalism?* New York: Oxford University Press.

Van Parijs, Philippe 2003a: *What's Wrong with a Free Lunch?* Boston: Beacon Press.

Van Parijs, Philippe 2003b: Hybrid Justice, Patriotism and Democracy: a Selective Reply. Teoksessa Reeve, Andrew & Andrew Williams (toim.): *Real Libertarianism Assessed – Political Theory after Van Parijs*. Palgrave Macmillan, 201-16.

Vihreät – De Gröna 2007: Perustulotyöryhmän esitys puoluevaltuuskunnalle 30.1.2007: Vihreä perustulomalli – Perusturvaa ja työnteon kannattavuutta parantava sosiaaliturvan ja verotuksen uudistus.

Wilkinson, Will 2006: *Growth is Good*. Prospect 1.10.2006. (http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=6710) luettu 4.9.2009

Wilkinson, Will 2007: *In Pursuit of Happiness Research: Is It Reliable? What Does It Imply for Policy?* Policy Analysis No. 590. Cato Institute.

Wilkinson, Will 2009: *Thinking Clearly about Economic Inequality*. Policy Analysis No. 640. Cato Institute.